

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Acta Vitæ S. Ferdinandi, Regis Castellæ Et Legionis, Ejus
Nominis Tertii**

Papebrochius, Daniel

Antverpiæ, 1684

Nostra Divisio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-42333

- eum lætitia & solenni processione receptus sit ab Episcopis & Clero. Num. 183*
- LXXI Ubi exponuntur labores, quos Rex cum suis exantlavit in obsidione Hispalensi, & ratio castrorum ejus describitur. 184
- LXXII Ubi initur ratio temporis, quo Hispalim Rex Fernandus obsedit; ipsiusque urbis ac nationis Castellanae supra alias omnes excellentiae declarantur. 185
- LXXIII Quomodo Rex Fernandus magnis redditibus dotaverit Ecclesiam Hispalensem, & Archiepiscopum atque Canonicos instituerit. 187
- LXXIV De tempore, quod Rex Fernandus impendit acquirendae toti Andaluzae: & quomodo mare trajicere voluerit. 211*
- LXXV Quomodo nobilis Rex Fernandus tempore mortis suae receperit sancta Sacramenta, cum magna humilitate & devotione: item quomodo advocatis coram se filiis extrema monita dederit. 215
- LXXVI Quomodo Rex Fernandus expiraverit, sancto sine vitam concludens, & animam Deo creatori reddens. 218
- LXXVII De planctu & sepultura sancti Regis. 219
- Atque hic finitur Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine tertii, qui debellavit & obtinuit Hispalim ac totam Andaluzaem, quam amiserat Rex Rodericus, Gothorum Regum ultimus. Fuit autem impressa Vallisoletum in aedibus Sebastiani Martinez juxta S. Andreae, absolutaque impressio est die quarto mensis Augusti, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto.
- Placet autem ad faciliorem intellectum totius sequentis historiae, expeditiones bellicas Sancti complexae, tabellam proponere geographicam earum provinciarum, quas suo imperio ille tenuit.*

CAPUT I.

Alphonfi Regis Castelle, qui sancto Regi avus maternus fuit, res gesta & obitus.

REX Alphonfus, qui obtinuit victoriam dictam de las Navas de Tolosa, fuit filius Regis Sancii cognomine Desiderati; & nepos Regis Alphonfi, appellati Imperatoris Hispaniarum. Nobilis iste Rex Alphonfus coepit regnare a quarto anno aetatis suae *a*, & regnavit annis quinquaginta tribus; habuitque uxorem D. Alienor filiam Regis Angliae, ex qua genuit D. Henricum, qui post ipsum regnavit: & D. Ferdinandum *b*; & D. Berengariam, Legionensem Reginam; & D. Alienor *c*

D 2   Regi-

Ferdinandi avus maternus Alphonfus.

Reginam Arragoniæ; & D. Urracam, Reginam Portugalliæ; & D. Blancam, Reginam Franciæ, quæ fuit mater S. Ludovici Regis; & D. Constantiam, quæ fuit Abbatiſſa monaſterii de las Huelgas, quod Rex pater ſuus fundavit Burgis, ſicut infra dicemus.

d *inſtitutor Equitum S. Jacobi,* 2 Idem nobilis Rex inſtituit Ordinem *d* Equitum S. Jacobi, cujus Caput juſſit reſidere in oppido Ucles; deditque hujus Ordinis Equitibus pro teſſera ſanguineum gladium, in memoriam victoriarum & ſanguinis Maurici per eos effuſi. Ut autem terra habitaretur defendereturque contra Mauros, deduxit colonias ſecundum ripam Tagi & per montem Ocaniæ: quem tractum, una cum montibus Orejæ & caſtello Mora, aliisque locis & oppidis, dicto Ordini tradidit poſſidendum. Quia autem pater ſuus Rex Sancius Abbatii Fiterienſi Ordinis Ciſterciensis dedit Calatravam, confirmavit eidem ipſam poſſeſſionem, & exaltavit Militiam iſtius Ordinis, dando eidem multa loca & oppida, per quæ ipſa Religio valde crevit & ſublimateſt, ad Dei gloriam & Coronæ Regiæ ornamentum.

Palentia urbis & academia fundator ac monaſterii Burgenſis, 3 Proſequens autem bene cœpta, ædificavit civitatem Palentiam, incolis eo deductis, fecitque in ea eccleſiam Cathedralem, ornans eam mitra & Episcopopo *e*. Similiter ædificavit monaſterium de las Huelgas *f* Burgis, in quo poſuit monachas, nobilium filias, dotans ipſum multis fundis: & juxta illud erexit hoſpitale, quod ſimiliter dotavit ad pauperum receptionem. Et quia in Hispaniæ regnis non parum defece- rant ſcientiæ, propter Mauros qui totam fere regionem occupabant; ſancto ſuo deſiderio impuſus Rex, Palentiæ conſtituit Studium univerſale, viros eruditos ac litteratos accerſens è Francia & Italia, ut ſubditis ſuis illas prælegerent: quod Studium diu *g* in Caſtella floruit.

circa Areos victus à Mauris 4 Poſtea cum bellum Mauricum continuaretur, quidam Maurorum Alarabum Rex, Miramolinus nomine,

mine, ex familia Almohadarum, venit cum maxima suorum multitudine: cui obviam processit Rex cum suis circa *h* Arcos: sed quia Mauri erant longe plures numero, velut locustæ; profligatus est, ægreque ac violenter à suis quibusdam Equitibus extractus è campo, in quo velut miles generosus mori decreverat: deinde vero nullum suscepit gaudium, priusquam rediret ad ultionem sumendam. Ut autem tam Equites suos quam reliquam omnem armigeram gentem exerce- ret ad pugnam; edixit ut dimitterent vestes pretiosas & aurifrigia aliosque superfluos ornatus, utque eorum pretium impenderent armis: quam enim displicebat Deo inanis ille luxus, tam placituras expensas factas in comparando contra Mauros belli instrumento.

5 Hunc in modum præparatis rebus exivit ad bellum, & in regionem Maurorum ingressus est trans fluvium Xuecar *i*, occupavitque multas villas atque oppida, spolians & occidens plurimos Mauros. Paulo post venit Toletum; ibique copiosum militem colligens, cum exercitu suo egressus est, occupavitque Calatravam atque alia oppida, donec pervenit usque ad fauces Muladarii / supra las Navas de Tolosa *k* ubi obtinuit celebrem victoriam à dicto loco nuncupatam, in qua feruntur occubuisse usque ad ducenta Maurorum millia, & dumtaxat viginti quinque Christiani; unde hodieque ibi inveniuntur plurimæ cuspides ferreæ lancearum ac sagittarum, fræna equestris, aliaque similia ingentis prælii monumenta; adeo ut manente ibidem Rege cum exercitu, totis duobus diebus non aliis lignis ad ignem usi sint, quam hastis sagittisque confractis, sicut scribit Archiepiscopus Toletanus Rodericus, testis oculatus. Commissum fuit hoc prælium die lunæ xvi Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCXIII. *16 Julii 1213.*

6 Inde porro Rex progrediens obtinuit Ubedam, Vilches, *m* Vaños, Tolosam, & Castrum-Ferral, aliaque loca plurima, quæ usque hodie remanent sub po-

Et post famem publicam ut cumque levata

testate Christianorum, cum magno gloriæ suæ regni ac fidei Catholicæ incremento, tempore Apostolici Romani Innocentii Tertii. Post eum annum, divino id agente iudicio, cessarunt pluvie per totam Hispaniam, & vehemens regionibus fames incubuit propter siccitatem; adeo ut multi morerentur per plateas, quibus nec suppetebat quod comederent, nec ab aliis præberi poterat. Quare tam Rex quam Prælati ac Nobiles largas erogarunt elemosynas: sed annonæ caritas tanta erat, ut non solum deficeret panis, verum etiam aves & pecora; quia propter siccitatem deerat palea & fœnum, neque in agris quidquam virore reperiebatur.

moritur 17 Sept. 1214.

7 Inter hæc nobilis iste Rex Placentiam tendens infirmari cœpit in via, venitque Arevalum, & mortuus est anno suæ ætatis quinquagesimo octavo, quorum quinquaginta quatuor regnavit, anno autem Domini MCCXIV, die XXIII Septembris: sepultusque est Burgis in monasterio de las Huelgas, quod fundavit; tanto sui relicto desiderio apud omnes, ut nunquam oblivioni danda sit gloria bonitatis suæ: imprimis autem filia ejus Berengaria eum luxit, tantopere hac morte affligens sese, ut & ipsa ad vitæ discrimen deducta fuerit.

ANNOTATA.

a Era 1198. inquit lib. 7 cap. 15 Toletanus, id est anno Christi 1160. Et trimus, inquit, successit.

b Si alia potiora argumenta non suppeterent de reata Blanca, quam quod hic quarta nominetur, parvi sane id facerem: quia apparit inter filios quoque ordinem ætatis neglectum, cum Ferdinandus primogenitus fuerit, octo minimum annis ante Henricum natus, sed patri præ mortuus an. 1211.

c Ita nomen hoc scribitur Toletano, Hispanice Leonor, quod multis Eleenora redditur.

d De tribus Ordinibus Militariis, S. Iacobi, Calatravæ, & Alcantaræ insignem librum scripsit Franciscus Carus de Torres, editum Madriti an. 1629.

e Antiquior Urbis ac Sedis hujus instauratio est, Et Regi Sancio patri Aldephonsi adscribenda, probatur ex diplomate Regis Era 1177 signatis, translato illuc ab Ovæno Episcopo ad bene notum Pontic.

f Ita passim, quando ex Hispanico reddendum quid erit, Hispanice nomina locorum hominumque retinimus: posset alias Monasterium

deliciarum verti, scilicet spiritualium: sunt enim Huelgæ, viridaria & domus recreationi & quieti comparata. Toletanus passim & simpliciter appellat monasterium Regale, vel S. Mariæ Regalis; de quo ejus & Academia fundatione agit lib. 7 cap. 33 & 34: fuit autem Ordinis Cisterciensis. Marianna Hispanam vocem Latina forma donans, Olcas vocat.

g Academia Palentina multum celebratur propter S. Dominicum, Ordinis Predicatorum auctorem, qui ex illa prodit. Alphonsus Garcias Matamori an. 1553 opusculum scripsit de Academiis Hispaniæ, sed conditam ait ab eo quo scribebat tempore annis circiter 380, ergo circa annum Christi 1173. Atqui tunc necdum natus Ferdinandus erat, multo minus ejus filius, quem ipse Academic conditorem facit, pro nepotem scilicet loco proavi accipiens. Quando autem deserit esse non addit.

h Alarcurim appellat Toletanus, a quo de clade hic accepta à Christianis lib. 7 cap. 29, ascribit eam

Ere 1233, qui nobis est annus 1195. i Toletano Sucaris cap. 36, ubi de hujus belli apparatus.

k Vide hac de re lib. 8 cap. 6, & reliquam celeberrimæ pugne ac victorie historiam lege.

l Toletano, Mansio in radice montis de Muradal; Hispanice, Puerto de Muladar; eo scilicet sensu, quo Portus siccos gens illa appellat, quasvis Angustias montium.

m Eidem Bilche & Balnea: Uberta autem cum Beatia, vulgo Baëza, licet hic prius nominata, posterius tamen capta fuerunt, ut patet legenti lib. 8 cap. 12.

n Hactenus historiam Aldephonsi IX, ex Roderico Toletano, compendio sumptam habes, ut est in Chronica nostra: nunc ipsamet Roderici verba, id est totum librum octavum consequenter accipe, capitibus nonnullis ex Chronica additis interpolandam; quandoquidem auctor Chronicæ, in iis que à Roderico accipere potuit, dumtaxat interpretom egit.

CAPUT II.

Henrici pueri breve regnum in Castella, sub Alvaro Comite & sorore Berengaria, Sancti matre.

EO igitur jam sepulto, filius ejus Henricus parvulus & heres à Pontificibus & Magnatibus, universo Clero Te Deum laudamus cantante, ad regni fastigium elevatur. Undecim annorum erat cum regnare cœpisset, & duobus annis & decem mensibus regnavit. Verum post mortem Regis nobilis, viginti quinque diebus transactis, Alienor uxor ejus fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Henrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis & discretæ, & sepulta est in prædicto monasterio jux-

D 4 ta

CAP. I.
Alphonsi
Regis duodecimi filius
Henricus,

ta virum: & custodia pueri Regis & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam, sororem ejus. Cujus diligentia sic apparuit, toto tempore sui Regiminis, ut pauperes, divites, ecclesiastici, seculares, sicut tempore Regis nobilis fuerant, in suis statibus servarentur; licet Baronum varietas, zelo invidiæ circumacta, dissidia procuraret.

*sub tutela
sororis Be-
rengaria*

*traditur ab
eodem Co-
mitem Alva-
ro,*

9 Cum vero essent tres Comites, Ferdinandus, Alvarus, Gundisalvus, filii Comitis Nunii, cœperunt ad custodiam Regis pueri inhare, ut concepta odia possent in his quos oderant vindicare, sicut pater eorum fecerat, tempore pueritiæ patris ejus. Aliqui etiam, quibus Regina Berengaria se crederat, eorum studiis consenserunt, mediante quodam Milite Palentino, qui Garcias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat custodiæ Regis pueri deputatus. Hic promissa sibi a Comite Alvaro in hereditatem villa, quæ dicitur Tabulata a, Regi suasit ut ad Comitis Alvari custodiam se transferret. Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit: sed timens insolentias quæ venerunt, fecit jurare Comitem Alvarum & Magnates, ut sine ipsius Reginæ consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram moverent, nec multam imponerent in aliqua regni parte: & juramenta & hominum in manu Roderici Toletani Pontificis firmaverunt; ut, si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur.

*Accepta o-
fus & pro-
cerum fide:*

10 Sed quia Regina, propter importunitatem Militum & Majorum, tædio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum Gondisalvo Roderici & fratribus suis, tunc sibi faventibus, incontinenti Burgis egrediens, cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi divites exhaurire, Religiones & Ecclesias ancillare, & decimarum tertias, quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit

pit similiter infiscare. (Sed excommunicatus à Roderico Toletano Decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, & jurare *b* ne de cetero attentaret) & ecclesiarum homines, qui privilegiorum regalium immunitate gaudebant, coepit exactionibus subjugare.

11 Verum cum apud Vallem-Oleti Curiam celebrassent Magnates alii, Lupus Didacus *c* de Pharo, Gonsalvus Roderici & fratres, Rodericus Roderici & Alvarus Didaci de Camberis, Alphonfus Telli de Menesis & alii nobiles, Regni exterminio condolentes, curaverunt tantis cladibus obviare: & Regina Berengariae prudentiam adeuntes, humiliter supplicarunt, ut regni miseris condoleret. Comes autem Alvarus coepit Reginam nobilem infestare, adeo ut ea, quae sibi pater suus dederat, occuparet; & ei etiam ore temerario demandavit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis, cum sorore sua Alienor, quae fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gonsalvi Roderici, quod Aptellum dicitur, se recepit, ibique deguit usque ad mortem fratris. Sed praedicti Magnates, tamquam naturali Dominae fideliter adhaerentes, Regi parvo fidelitatis debitum in omnibus servaverunt. Ceterum praedictae Reginae solers industria, omnia sic provide ordinavit, cum Magnatibus illis, ut & Comitis Alvari insolentias refranaret, & jura sua Regi parvo conservaret.

12 Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole jam sentiret, libenter volebat ad fororis custodiam se transferre. Sed Comes Alvarus per suos complices ita cavuit, quod Rex puer quod volebat non potuit effectui mancipare. Nam Comes calide cogitavit uxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res evenit: nam cum Masaldam filiam Regis Portugalliae adduxisset, & puer non esset

illo vero ecclesias & nobiles vexans.

b

CAP. XX

C

ideoque in Comitibus accusatus.

contra Reginam insurgit.

Regem impubere uxori jungit.

D 5

in

in atate núbili, remansit Domina conjugali commercio defraudata: & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii Papæ fuit contubernium separatum: & post, ut fertur, inter se & Dominam voluit Comes Alvarus connubium procurare: sed ipsa, cum esset pudica *d*, verbum respuit indignanter.

cap. III
magnam
colligit fa-
cturam;

13 Post Curiam Vallis-oleti Comes Alvarus cum suis complicibus, & cum Rege Extrema-Dorri peragravit, Majorum animos sibi concilians, ut eorum favore posset aliis imperare, & habentium divitias exhaurire; & inde se transtulit ultra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diocesi Toletana, Regina nobilis misit nuntium de fratris statu clanculo percunctari: erat enim sollicita, eo quod a Comite Alvaro negligentius servabatur. Et cum Comes Alvarus de nuntio comperisset, fecit scribi litteras imposturæ, & falso sigillo Reginae nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus, de consilio Magnatum de campis, ut cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, ut sic puerum ad sororis odium gravius provocarent: & hominem continuo suspenderunt.

conatus Re-
gem aliena-
re à Sorore.

14 Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susannam à falso testimonio liberavit, Regiam nobilem & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declaravit: & ut in suis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginae nobilis veritatem, detestans maledictis & convitiis quod iniquitas adinvenit. Et licet effronti superbia Comes Alvarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsannatio populi contra eum, ut cogereetur recedere à partibus diccesis Toletanæ: & Optam *f* veniens ibi aliquamdiu fecit moram. Advenit autem Miles nobilis *g* Rodericus Gondesalvi de Valle-viridi, qui beneplacitum

refertur à
populo.

tum Regis pueri jam habebat, ut ad sororem suam in scio Comite Alvaro se transferret. Sed cum Ferdinandus Nunionis, Comitis Alvari fautor & nepos, comperisset; ex improvise assumptis militibus supervenit, & captum duxit ad *h* Alarconem.

15 Tunc Comes Alvarus, ut in regno excidia excitaret, fautoribus Reginae nobilis movit guerram; & assumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem-oleti in sequenti Quadragesima pervenerunt: & Paschate Resurrectionis Dominicae celebrato, cum Militibus Castellanis & de Extremis-Dorii *i* Vallem *k* triticariam vastaverunt, & domos Magnatum qui Reginae favebant hostiliter dissiparunt. Deinde in castro quod Mons-alacer *l* dicitur, Suerium Tellii obsederunt. Sed cum Gonsalvus Rodericii & fratres eius & Alphonsus Tellii pluribus militibus praeminerent, Regis praesentiam reverentes, noluerunt obsessio fieri in succursum: sed ipse Suerius Tellii Regi petenti pronus castrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in campis, plurima devastavit, & apud Carrionem per dies aliquot fecit moram. Deinde ad Villam-albam de Alcor contra Alphonsum Tellii properavit: & quidam milites ex agmine praecurrentes, extra munitionem Alphonsum Tellii repererunt: & captis equis & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit: ubi per aliquot dies obsessus, viriliter se defendit.

16 Ab obsidione vero Comes recedens Palentiam festinavit. Regina autem & sui Nobiles in Aptello & castro *m* Gifinario morabantur, & nesciebant quid agerent: eo quod in exercitum Rege praesente non poterant insilire, nec illatas injurias sustinere. Unde communiter decreverunt Regi restituere terram suam, & de caelo auxilium expectare. Cum igitur terra, ut dictum est, variis incursionibus vastaretur, & Comes cum parvo Rege Palentiam advenisset; contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res ecclesiae

*h**Regis transiit ad sororem impedit:**i**k**l**arma contra ipsam movet;*

CAP. IV

quae mortuo puero Rege,

filium ac-
cessit.

* sup-
prefferunt

clesiæ ut hostem consumere & devastare. Quadam autem die, cum Rex puer instaret ludicris cum cœtaneis Domicellis, minus provide custoditus; Domicellus quidam, è turri casu tegulam projiciens, Regem in capite vulneravit: ex quo ietu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed antequam rumorem loquacitas divulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didari & Gondisalvum Roderici Magnates pro filio suo Ferdinando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri * fumpserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes, cum Infante Ferdinando ad Reginam Berengariam redierunt.

ANNOTATA.

a Iuxta Chronicam (unde deinceps vulgaria nomina apponemus) Talada quod est in Cerracco: sed forte legendum Tablada, quo nomine etiam planities infra Hispalim nominabitur num 80: in consuetis autem veteris Castellæ ac novæ reperio notatos Montes Tabladæ, unde colligo fuisse hujus nominis oppidum.

b In notis ad Historiam Roderici Tolerani, editionis Francofurtensis pag. 161, proferuntur charta duæ, Henrici scilicet Regis pueri & tutoris Alvari, apud Soriam 19 Febr. Era 1254, nobis 1216, quibus uterque, Comes vero etiam sub juramento & multo prolixius, abdicat terras Ecclesiarum.

c Vulgariter de Haro, quomodo Hurtado pro Furtado, Herrera pro Ferrera, Hernando pro Fernando, aliq; infinita paulatim invaluerunt, mutato F in H, tam in verbis quam in nominibus adjectivis substantivisque.

d Vitam hujus Mafaldæ, ut Sanctæ, dedimus in Appendice primi Tomi ad diem 1 Maji, ubi & Virginis titulum ei vindicavimus, & consanguinitatem explicuimus qua ipsam inter & Henricum erat, vixit autem deinceps Aroca in Lusitania, in fundato à s. Virginum Cisterciensium monaste-

rio, ibique colitur, defuncta an. 1252. e Magnates de campis, eos dicere videtur, qui dimissis Curia ad suas se fundos receperant, Regiæ contra Alvarum adhaerentes.

f Opra, vulgo Huete vel Guete, inter Toletum & Concham, hinc quam isti viciniis: in tabulis Alcazar de Guete.

g Chronica, Ruy Gonzalez de Valverde.

h Alarcon, veteribus Illerco, ad Suearim flumen, medium fere inter Toletum & Valentiam.

i Extremia-Durii, vulgo Estremadura, inter Castellam & Portugalliam flumine Durio intersecta: quod vero porro extenditur ad mare secundum eundem fluxum, Extremadura Portugallia nuncupatur ab aliquibus.

k Vallis-triticaria, vulgo, Val de trigueros.

l Mons-alacer, vulgo Mont-alegre, Carrionem vero esse creas, quod hodie adhuc dicitur Carrion del Conde, inter Burgo & Legionem. Cetera loca ubi sita sint, Hispanis permitto quæresse.

m Male impressum Cinisarium, vulgo Castro Cíñeros.

CA.

CAPVT III.

Regnum Castellæ à matre Berengaria filio traditur,
frustra obnitente Comite Alvaro a.

a

Feri potest ut circa hanc successionem lectori
nascatur dubium, quod expedit prius brevi-
ter absolvi, quam porro progrediar. Dubium
autem tale est. Quandoquidem D. Beren-
garia de jure erat heres Castellæ, mortuo
fratre Henrico, quare opus habuit secreto accersere
filium Ferdinandum, elevandum ad Regnum; maxi-
me cum haberet maritum viventem, Alphonsum sci-
licet Regem Legionensem; ipsa autem succedente in
regnum Castellæ, simul cum ea videbatur succedere
maritus ejus. Præterea non absque ratione interro-
gabit aliquis, quare D. Berengaria manebat in Ca-
stella, & non potius apud maritum Regem? Ratio
utriusque rei hæc est, quod matrimonium inter D.
Berengariam & Regem Legionensem Alphonsum
coaluerit causa pacis & concordia concilianda: gra-
via enim extiterant bella inter patrem Berengariae
& Regem Legionis; & Magnates Castellæ, præcide-
re volentes cursum damnorum ex ejusmodi bellis
provenientium, ac Reges inter se conciliare, utrum-
que crediderunt per ejusmodi nuptias obtineri posse,
non considerantes quam arcta consanguinitate jun-
gerentur inter se Berengaria & Alphonsus, ex qui-
bus prognatus est D. Ferdinandus, præsentis historiae
argumentum. Pontifex autem conjugium istud irri-
tum esse declarans, sejunxit eos: ideoque Rex Al-
phonsus aliam uxorem duxit; Regina autem Be-
rengaria rediit in Castellam, atque post mortem
patris mansit apud Regem fratrem suum D. Henri-
cum, paterni Regni hæredem. Hoc prænotato ad
historiam regredior.

17

Mater Fer-
dinandi Be-
rengaria,

post susce-
ptos ex Al-
phonso Rege
Legion. libe-
ros separa-

ta,

b

c

48 Mor-

*afu recipit
filium ex
ejus pote-
state,*

18 Mortuo ergo, sicut dictum est, Rege Henrico, D. Berengaria cum aliqua cautela accersivit filium suum Ferdinandum: Mittens ad eum finem Equites duos, Lupum Diaz & Gonsalvam Ruyz, in quibus multam habebat fiduciam. Hi profecti cum ad Regem Alphonsum venissent, nullam mentionem facientes de morte Regis Henrici, sicuti præscriptum eis erat; alia omnia & quæ ipsi grata fore sciebant locuti cum Alphonso, tandem, opportunam horam nacti & facilem Regis animum, supplicarunt ei, ut daret licentiam Infanti D. Ferdinando eundi secum ad visitandam D. Berengariam matrem suam, quæ magno illius desiderio tenebatur; promittebant autem, quod post mutuum filii matrisque congressum reducturi eum saluum essent. Adeo autem gratam habuit Rex Alphonsus supplicationem duorum istorum Equitum, ut petitam licentiam facilis concesserit. Alacres ergo cum Infante regressi Aptillum, eundem adduxerunt ad Reginam matrem.

*ep. Alvaro
parere re-
cusanti op-
ponit,*

19 Interim autem Comes Alvarus tulit Regem à Palentia, ut in castrum quod Tarecum dicitur celeretur: sed quia res non potuit occultari, soror ejus Regina, funestis rumoribus concitata, Palentiam cum Magnatibus properavit: ubi à Venerabili Tello Episcopo civitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod Donia dicitur procedentes, continuo vi ceperunt. Tunc Magnates cum Comite Alvaro de concordia tractaverunt, sed nihil voluit Comes Alvarus acceptare, nisi Infans Ferdinandus Rex futurus suæ custodiæ, ut avunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & Magnates, verentes præterita, nullatenus consenserunt; & procedentes ad Vallem-oleti venerunt; & consilio habito ad Extrema-Dorii processerunt: & cum venisset ad villam quæ Cauca dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, sed ad aldeam quamdam quæ S. Justus dicitur secesserunt, & ibidem nuntios receperunt,

*cum eoque
Vallis-oleti
accedit.*

runt, ne Secobiam vel Abulam vel ad aliquam Extremorum-Dorii accederent civitatem.

20 Nuntiatum est etiam quod Sancius Ferdinandus, frater Regis Legionensis, contra Reginam & filium ejus magna cum multitudine adveniret: unde & Regina nobilis & filius suus, cum his qui aderant, ad Vallem-oleti protinus redierunt. Cum autem audisset Regina potiores Extremorum-Dorii & de ultra terram Secobiæ convenire, misit nuntios, qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri Extremorum-Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt. Et cum ad Vallem-oleti communiter convenissent, ibidem tam Extremorum-Dorii Potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam Magnates & Milites Castellani, communi consensu regnum Castellæ, fidelitate debita, Reginae nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur: & hoc ipsum patris privilegio e probatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur. Et etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat.

CAP.V
ubi in Comitibus Regina declarata,

c

21 Ipsa autem, intra fines pudicitiae & modestiae supra omnes mundi Dominas se coarctans, regnum sibi noluit retinere; sed extra portam Vallis-oleti educa multitudine Extremorum-Dorii & Castellæ, ubi forum agitur, convenerunt: eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat. Et ibidem filio regnum tradens, Infans Ferdinandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam S. Mariæ ducitur, & ibidem ad regni solium sublimatur, anno ætatis suæ decimo octavo, clero & populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem ei omnes fecerunt hominum, & fidelitatem Regi debitam juraverunt. Et sic honore regio ad regale palatium est reductus.

Regnum tradit filio,

22 Cum autem audisset Regina nobilis, Alphonsus

sum

frustra ob-
mitente Al-
phonso Le-
gionensi.
f sum Regem Legionensem ad villam quæ Ayroum
dicitur advenisse; modestiæ suæ insistens pudori, per
Mauritium Burgensem & Dominicum Abulensem
Episcopum humiliter supplicavit, ut se ab inquieta-
tione filii temperaret. Sed ipse Rex elatus superbia,
quam cordi ejus Comes Alvarus instillarat, suppli-
cationi & precibus contradixit, eo quod imperio in-
hiabat. Imo transivit Pisoricam & venit Lacunam;
ubi cum diebus aliquot permanisset, direxit faciem
contra Burgos: & cum loca plurima & domos Mili-
tum devastasset, & alias incendio concremasset, ad
villam quæ Arcus dicitur supervenit, sperans civita-
tem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in
eadem urbe Lupum Didaci & multos Milites congre-
gatos, frustratus spe vacua & inani, contra consilia-
rios indignatus, in terram suam propere remeavit.

CAP. VI
Recipit &
sepelit cor-
pus Henrici
Regis.

23 Regina autem in Regem filio sublimato, dum
hæc fierent, Palentiæ morabatur: & ibi venerunt ad
eam ex Secobia & Abula & aliis oppidis Extremo-
rum-Dorii Milites copiosi, Conciliorum suorum ser-
vitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles
Pontifices, Telliū Palentinum & Mauritium Bur-
gensem misit Tarecum, ut Henrici Regis corpus reci-
perent, cum suis parentibus tumulandum; præsertim
cum & hoc ipsum Comes Alvarus jam mandasset.
Et præfati Pontifices recepto corpore Palentiam re-
dierunt: & inde Rex novus, cum matre sua Regina
nobili, ad castrum quod Munio dicitur advenerunt.
Et dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis
fratrem Henricum Regem in sarcophago nobilitate
preparato detulit ad monasterium prope Burgos, &
ibidem juxta fratrem suum, Ferdinandum Infantem,
cum planctu magno exequiis celebratis, regaliter se-
pelivit. Inde vero Regina, veniens h Munionem, in-
venit castrum à Rege Ferdinando & suis fidelibus
occupatum, Militibus qui inerant captivatis. Post
hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Alvarus
diti-

detinebat, cum Burgenſi & Concilio procedentes, in-
vasas, fortiter occuparunt, & rebellantes Milites vi ce-
perunt.

*Et oppida
quadam Al-
varo eripit,*

i

24. Inde ad urbem Burgenſem redeunt, à Ponti-
fice Clero & Populo honorifice & proceſſionaliter
ſunt recepti, gaudentibus omnibus, quod liberati
ab hoſtibus in Dominæ naturalis dominio remanſe-
runt*. Verum quia, perturbatione huiusmodi ob-
ſiſtente, Regales redditus ad ſtipendia defecerunt, &
Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus
diſpenſarat, ad argenti & auri & gemmarum dona-
ria miſit manum: & quæque ex talibus reſervarat,
in auxilium filii liberaliter erogavit: & de conſilio
Magnatum qui ſecum aderant, ad partes Belli-fora-
minis *k*, Anagari, & Najaræ proceſſerunt: & receptis
villis, quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Bur-
gis iterum ſunt reverſi: Munitiones enim quas Co-
mes Gonſalus Nunii detinebat, non potuerunt pro-
pter ſui fortitudinem expugnare.

CAP. VII.
*gaza ſua ad
belli ſump-
tus diſtrua-
ta.*

k

ANNOTATA.

a Initium huius Capituli, uſque ad
num. 14, accipientes ex Chronica,
interponimus textui Roderici.

b Ferdinandus, Rex Caſtelle
ſilius Sancii, avus Berengariæ, &
Alphonſus Rex Legionis, ſilius Fer-
dinandi, maritus ejuſdem Beren-
gariæ, communem habebant avum,
ſcilicet Alphonſum, qui (ut ſcribit
Rodericus lib. 7 cap. 7) cum fratrem
ſuum Ranimirum Arragonia Re-
gem cœgiſſet ſibi clientelam proſtreri,
impoſuit ſibi Imperii diadema,
& vocatus fuit deinceps Imper-
ator: moriens autem regna diviſit
in filios, Sancium & Ferdinan-
dum præditos: atque ita Beren-
garia avi ſui conſobrinum Alphon-
ſum Legionenſem contingebat ſo-
lum tertio-quarto gradu conſanguini-
tatis: & excuſabiles videri poſſent,
qui publicum bonum tam grande,

quantum fuit duorum regnorum ſecu-
ta pacificatio, cenſuerunt impedimen-
to adeo remoto prævalere; quia licet
Pontificum Romanorum Clementis
III. & Celeſtini item III, rigorem
experti procurando divortium propter
conſanguinitatem in ſecundo, iis mor-
tuis forteſſe ſperabant clementiorem
ſucceſſorem in gradu minus propinquo
futurum. Sed ſua eos ſpes feſellit:
nam, uti Rogerius Hovedenus ſcribit
ad annum 1198 in fine, Defuncto
Celeſtino Innocentius Papa III
ſubſtitutus, iterum ſuſpedit Al-
dephonſum Regem de S. Jaco-
bo, & totam terram ſuam à ce-
lebratione divini Officii, propter
uxorem ſuam filiam Regis Ca-
ſtellæ: erant enim conſanguini
in tertio gradu. Et licet Rex
ille de S. Jacobo obruliſſet D.
Papæ & Cardinalibus viginti

Conſangui-
nitas cauſa

imperat

divortii

inter Be-

rengariam

& Alphon-

ſum Legion-

is.

E

milia

millia marcarum argenti, & obtulisset tenere ad stipendia ducentos milites, per unius anni spatium, ad defensionem Christianorum contra Paganos, tali conditione ut D. Papa permisisset iis infimul morari, donec Deus daret iis sobolem faltem per tres annos; noluit tamen D. Papa Innocentius in hoc illis consentire. Nempe (ut in simili Alphonfi Arragonii & Vrraca Castellane divorcio, ad an. 1110. observat Mariana) Nondum moribus receptum erat, ut Pontificum Romanorum veniã lege cognationis soluta, conjugia inter cognatos coirent: itaque passim consideramus per hæc tempora, connubia Principum diremptra esse, cognatione inter conjuges illegitima injustaque. Quis & qua occasione ceperit in istis dispensare, nec dum comperi. Ad Alphonsum & Berengariam quod attinet non fuerunt illi statim separati, sed prius duos filios genuerunt Ferdinandum atque Alphonsum, item filiam Berengariam, Joanni Briennio Imperatori Constantinopolitano nuptam anno 1232, aut etiam alios, fortassis usque ad annum 1210: quandoquidem Aldephonsus infra num. 33 pro anno 1235 adhuc dicitur juvenis inexpertus. Anno tamen 1213 nullum fuisse matrimonium constat ex Roderico lib. 8 cap. 13.

c Nihil de alia uxore alibi legitur.

d Ita lectio in margine notata,

magisque id placet quam Cauca, ut pote magis vicinum nomini Cabazon, quod habetur in versione vulgata.

e Nihil hoc obest, quo minus verum sit (si tamen est verum) quod rebelles Proceres scripserunt in Franciam de ultima voluntate Alphonfi, in favorem liberorum Blancae declarata, ut supra ostendimus.

f Alias Arroyum: quod etiam habet vulgata versio.

g Vulgo Pisuerga y Laguna.

h Castrum Munionis, nunc in tabulis non reperitur, uti & alia plurima à Roderico nominata loca, videtur tamen haud procul absuisse Burgis: hinc enim intervallum sex duntaxat leucarum absunt mox nominata Lerma ac Lara, ad alteram Lanzii fluvii ripam sita oppida, primum ad Austrum, alterum ad Ortum Burgensi civitati objectum.

i Concilium, etiam in vulgata versione saepe recurrens Conlejo, ignotum hodie in militia Hispana nomen, videtur hic significare cohortem Militum, à civitatis alicujus communitate submissam Regi, ad expeditionem quampiam, absque obligatione ulterioris obsequii, reditura ad propria illà peracta: & sic Rodericus lib. 8 cap. 9 ejusmodi subsidiarios appellat Communia civitatum.

k Bellum-foramen, Anagorum & Najara, in versione vulgari nominantur, Bilborado, Anajara & Navarra, forte Najara legendum.

CAPVT IV.

*Victoria de Alvaro rebeli relata; ejusque ac fratris
infelix exitus.*

DUm Rex & Regina nobilis essent Burgis, 25
Comes Alvarus, cum fratribus & complici-
bus, per Aggerem-Alliorum ^a & Quinta-
nam-Fortunii transferunt; & in Belli-fo-
ramine hostiliter irruentes, nec ætati nec
sexui pepercerunt, sed cuncta cæde & incendio con-
sumpserunt: quod cessit novo Regi & Reginae nobili
in amaritudinem & dolorem. Et hac vastatione per-
acta, Comites ad propria redierunt: & Rex novus
cum matre Regina nobili & suis Magnatibus à Burgis
Palentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Palen-
tiola ^b dicitur, pervenissent; Comes Ferdinandus in
ripella vallis ^c Guiariæ aciebus dispositis subsistebat.
Comes Alvarus cum suis militibus Ferrariolam se re-
cepit. Et quarta feria ^d quatuor-Temporum mensis
Septembris, cum Rex Ferdinandus & Regina nobilis
ituri Palentiam juxta Ferrariolam pertransirent; col-
lateralem aciem cum Alphonso Tellii & Suerio Tellii
separavit, ne agmen exercitus transeuntis à Militibus
Comitis læderetur.

26 Et cum Comes Alvarus extra villam cum ali-
quibus Militibus resedisset, in villam ceteris intromis-
sis, ut posset exercitum contemplari, remansit cum
paucis, in villam colligi dedignatus. Sed cum Al-
phonsus Tellii & Suerius Tellii & Alvarus Roderici,
& quidam alii eum eminus agnovissent, contra eum
equorum impetu processerunt: & videns multitudi-
nem præminere, jam exanimis, quamvis superbus,
recolligere sese cœpit. Sed cum prædicti Milites adve-
nissent, Comes Alvarus de equo descendit, & jacens
in terra clypeo se obtexit. Sed illi manibus eum

trahentes, captum cum duobus Militibus concaptivus Regi & nobili Reginae praesentarunt: & qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali Dominae ejus dominium abnegarat, divino judicio nunc prostratus, suorum Militum & Fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis, gaudio & lacrymis Deum laudans, diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum & regni & filii sibi tradidit tam facili captione.

CAP. VIII
cumque se
redemisset
usurpatis
cedendo.

27 Videntes igitur cuncti qui ad erant, quod Deus omnipotens Reginae nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum, Palentiam intraverunt, & inde ad Vallem-oleti iverunt: ubi fuit Comes Alvarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquamdiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, ut Comes Alvarus restitueret castra omnia quae tenebat, scilicet Cannetum & Alarconnem, Amajam & Tarecum-Caeseum & Villam-francam, Turrim Belli-foraminis, Anagarum & Pandicurgum: & his deditis solveretur. Castrum Xeriz & Orzejonem detinebat Comes Ferdinandus frater ejus, & ad eorum captiorem tenebatur Comes Alvarus cum centum Militibus Regem sequi, donec ea suae potentiae subjugaret. Comes autem Alvarus Gundisalvo Roderici fuit commissus, donec compleret superius praenotata.

28 Rex autem duxit exercitum versus Castrum: & licet Comes Ferdinandus, fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orsejonem, ut ejus vasallus fieret, & ab eo ut vasallus proprius castra teneret. His peractis, Domino disponente, quievit perturbatio novi Regis: & sex mensum spatio fuit seditio sic sedata, quae credebatur perpetuo duratura, quod Rex Ferdinandus susceptus ab omnibus coepit ubique jurisdictionem Regiam exercere.

29 Post hæc autem Comites, videntes in regno potentia suæ gloriam minoratam, imo potius annullatam, in Valle-Juniperi *g* territorii Palentini, ^{CAP. IX} ^{ac Legionem fugisset,} cœperunt iterum rebellare, & prædas in Campis *h* ^g ^h Gotthicis exercere: sed Rex Ferdinandus, cum Regina nobili matre sua & aliqua parte Magnatum, venit ad Aggerem-fumorum *i* & Medinam de Rivo-ficco, & sic Comitum insolentia pro parte maxima cessaverunt. Sed videntes Comites in Valle-juniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt; & ut moveret guerram filio, suaserunt. Cumque utrimque exercitus convenissent, & quidam Nobiles ex Castella versus partes Salmantica intravissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in aldea *k* Medina del Campo, ⁱ quæ Castellio dicitur, intraverunt. Cumque Rex ^{bellumque} Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Alvarus ^{resuscitasset, merituere.} cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino cœpit gravissime infirmari: & firmata treuga inter patrem & filium ab invicem discesserunt. Comes autem Alvarus, morbi & treugæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus: ubi mortis anxietate coactus, Militiæ S. Jacobi sese dedit, & ibidem vitam finivit, & Uclesii est sepultus.

30 Et post modicum temporis Comes Ferdinandus ^{ui & frater} frater ejus, ^{ter ejus} ^{Maroccia} cujus non ut voluit in regno Castellæ desideria provenerunt, in Africam transfretavit, & ab Amira / Momenino susceptis muneribus varia ⁱ ^m ^A ^m jactavit. Et dum ibi longa mora, ut moris est Arabum, traheretur, eum contigit infirmari: & fecit ad vicum prope Marochos, qui Elbora dicitur, se transferri: vicus enim à Christianis dumtaxat incolis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere; à Gondifalvo Patre Hospitalis, qui Innocentii Papæ III familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis; & universæ carnis viam ingressus, cum aliis qui ibidem obierunt ad domum Hospitalis.

n spitalis, qui Pons-Fiterii *n* dicitur, in diœcesi Palentiniensi, in sarcophago est delatus: & ibidem ab uxore sua Comitissa Majore, & filiis suis Ferdinando & Alvaro, & multis aliis est sepultus.

ANNOTATA.

a Agger-alliorum, & Quintana-Fortunii; in vulgari, Oterdajo. Quintana, y Fortunio, ut videatur tria loca ponere.

b Palentiola, in eodem vulgari (per aliquem forsan errorem) Herrera: quod nomen mox iterum ponitur pro Ferrariola.

c Vulgari Ribera de la val de Grajera.

d Annus 1217 litteram habuit Dominicalem G, proinde hac quarta feria incidit in diem 19 Septembris.

e Eadem loca in vulgari sic nominantur, Cañete, Alarcon, Tariago, Cicafeo, Villa francadi monte d'Oca, Torre di Bilborado, y Najara: omittitur autem Pandicurgum.

f Ibidem Castro Xeriz y Monzon, quod ultimum valde discrepat.

g Vallis-juniperi, vulgo, Val de pero.

h Campos-Gothicos ignoravit interpres, ideoque simpliciter vertit, terras, seu agros.

i Agger-fumorum & Medina de Rivo-sicco, vulgo, Tor de

humos y Medina di Ruyseco; harum locorum ultimus locus abest Palentia ad Occasum circiter 7 leucis, unde de situ aliorum locorum Camporumque Gothicorum facilis sit conjectura, eum in conspectu Regni Legionensis fuisse.

k Aldea Hispanis Villam seu Burgum denotat: est autem Medina del Campo media inter Vallisletum & Salmanticam via.

l Amiras Saracenis & Mauri Dux seu Rex dicitur: hic vero, contractis in unum duabus vocibus, passim vocatur ab historicis Miramolinus: quod tamen non est proprium sed appellativum nomen, summi Saracenorum Principis, & Latine rediditur Imperator fidelium. Vile Cangium in Glossario.

m Interpres vulgari, inter multas delicias.

n Idem, Puente di Fitero en la ribera de Pisuerga: qui fluvius, nunc Legionensis & Castellani regni limes, supra Castrum Melgar exoritur, à Septentrione procurrit in Austrum, atque infra Septimaniam Divio se immergit.

CAPUT V.

*Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque
liberi: repressi seditiosi.*

ADversariis itaque sic à Domino judicatis, ³¹
Rex Ferdinandus regnum obtinuit pacifi- ^{CAP. X}
ce & quiete, Regina nobili omnia dispo- ^{Petita à}
nente: quæ adeo solícite filium educavit, ^{Frederico}
ut regnum & patriam juxta morem avi sui ^{Imp. Bea-}
nobilis Alphonfi in pace & modestia gubernaret, us- ^{trix}
que ad vigesimum quintum ^a filii sui annum. Sed ^a
quia indecens erat, ut tam magnus Princeps extra-
ordinariis petulantis traheretur; mater sua, quæ sem-
per voluit eum ab illicitis custodire, procuravit ei
uxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Phi- ^b
lippi ^b in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ ^c
filia: ^c Isaac Constantinopolitani Imperatoris: quæ ^c
fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica. Missique
pro ea nuntii, Mauritius Burgenfis Episcopus, vir
laudabilis & discretus; Petrus Abbas S. Petri de Aslan-
tia, Rodericus Abbas de Rivo-sicco, Petrus Odoarii
Prior Hospitalis, ad Fredericum ^d Romanorum Re- ^d
gem, sub cujus custodia erat tunc temporis Domicella,
in Teutonia accesserunt; ab ipso Rege hono-
rabiliter sunt recepti. Cumque legationis causam,
ut injunctum fuerat, explicassent; prædicti nuntii
expectarunt.

³² Tandem Rex Fredericus, in Imperatorem ele- ^{impetrata}
ctus, consobrinam suam Beatricem, Domicellam ^{que}
nobilem, pulchram, compositam & prudentem,
Regi Ferdinando per dictos nuntios, cum apparatu
nobili, destinavit. Et cum Parisios advenissent, Rex
Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallis præsi-
debat, eam honeste recepit, per terram suam hono-
rifice dans ducem; ad regnum Castellæ felici itinere

E 4

perve-

e
*Ferdinando
 conjungitur*

pervenerunt, & Regina nobilis Berengaria, cum comitatu nobili religiosorum & secularium Magnatum & Dominarum, ultra Burgum qui Victoria dicitur, occurrit nobili Domicellæ; & Burgis exinde venientes invenerunt Regem Ferdinandum, cum Magnatibus & Nobilibus & civitatum Primoribus expectantem. Qui Domicellam & Nuntios honore quo decepit receptavit, & tertia die fante festum S. Andreae, in regali monasterio prope Burgis celebrata Missa à venerabili Mauritio Burgenfi Episcopo, & armis militaribus benedictis, ipse Rex suscepto gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari: & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit.

f
*in festo S.
 Andreae.*

33 Tertia die, in festo scilicet S. Andreae, Beatricem dulcissimam Domicellam duxit solenniter & legitime in uxorem, Missam venerabili Mauritio in Cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente: & fuit ibi Curia nobilissima celebrata, assistentibus totius regni Magnatibus, Dominabus, & fere omnibus regni Militibus & Primoribus civitatum.

g
CAP. XI
*Rex compes-
 cit insolentiam Roderici de Camberis*

34 Post modicum vero temporis, propter injurias quas Rodericus Didaci de g Camberis in terra sibi credita exercebat, licet esset Cruce signatus in subsidium Terræ-sanctæ; Rex Ferdinandus citavit eum, ut ad Curiam veniens satisfaceret de objectis. Cumque ille ad Vallem-oleti Curiam advenisset, cum naturaliter iræ inconstantia duceretur, à falsis amicis suafusus, inviso & infalutato Rege recessit. Rex autem pro hujusmodi indignatus, abstulit ei Terram suam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit ex pacto, ut Rex daret ei quatuordecim millia aureorum. Et cum pecuniam suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi.

35 Anno postea iterum revoluto, Gonsalus Petri Dominus Molinæ h, consilio Comitis Gondisalvi, cepit contra Regem minus provide rebellare, & partem

partem Reginae, Molinae vicinam, rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desisteret nec satisfacere voluisset, Rex Ferdinandus super eum exercitum congregavit. Sed superveniente nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset castrum Zaphare expugnare, concordiam procuraverat, & certis pactationibus Rex soluto exercitu à Molina recessit, & diebus aliquot interpositis Comes Gundisalvus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat; cum à Rege Castellae beneficia non posset assequi ut optabat, iterum se restituit Agarenis; & dum in partibus Cordubae moraretur, in villa quae Beatia dicitur infirmitate gravissima contigit ipsum mori: & delatus à suis sepultus est in Cephinis, ubi habent oratorium Fratres Templi.

36 Suscepit autem Rex Ferdinandus ex uxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Alphonsum primogenitum, Fredericum Ferdinandum, Henricum, Philippum *k*, qui oblati à Domina Berengaria, Regina nobili avia sua, Deo & Roderico Toletano Pontifici, per manus ejusdem Pontificis ad titulum Ecclesiae Toletanae in sortem Domini est vocatus: & in continenti idem Pontifex Praebendam & alia Beneficia in praedicta Ecclesia assignavit. Habuit alios filios, Sancium *l*, qui oblati Roderico Toletano Pontifici, à quo cum Clericali tonsura Psalmistae officium est adeptus, Praebendam & Beneficium in Toletana Ecclesia est consecutus; Emanuelem, & duas filias, Alienor, quae decessit parvula; & Berengariam quae in Regali monasterio degit, Virgo Domino consecrata.

37 Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis, volens eum à Christianorum injuriis alienum, militiae suae primitias voluit Domino dedicare; & Treugam cum Arabibus noluit ulterius protelari: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano Pontifice & aliis Magnatibus regni sui, per

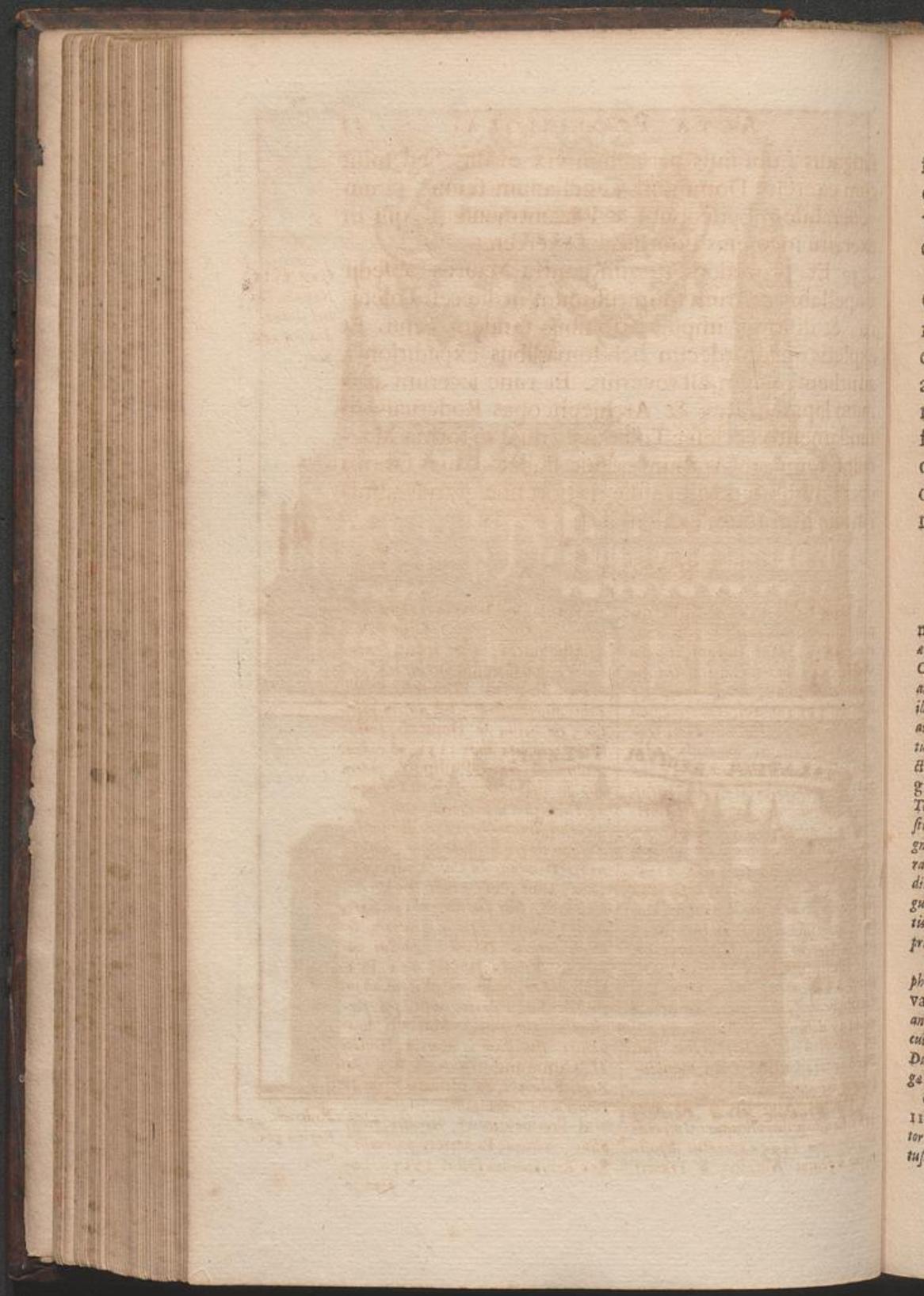
m Beatiam & m Ubetam vastationes exercens, aggressus est n Cascatam: & captis & interfectis multis millibus Saracenorum, quia castrum variis impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem Cascata, ut diximus, occupata, per ripam o Bætis magni fluminis ad partes pervenit o Giennii; & destructis quibusdam munitionibus & urgente instantia hiemali ad propria est reversus. Post hæc autem iterum exercitum congregavit; & tradente eas sibi Avomahomat, qui erat Arabum Princeps nobilis, filius p Avoabdellæ filii Abdelmurris, cepit Beatiam, q Andujarum atque r Martos; & castrum istud nobilissimum dedit Fratribus Calatravæ. Et destructis aliis castris & municipiis, ad sua feliciter est reversus.

38 Et tertio ingressus terram Arabum, cepit Sevioth s, Xoparum & Gartiez, & bellatoribus obfirmavit; aliisque vastationibus peractis, ad urbem reversus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispaniis t Legatus Romanæ Ecclesiæ, Joannes t de Abbatisvilla, quæ est in Comitatu Pontivi, Sabinensis Episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, litteratus: qui celebratis in singulis regnis Conciliis, postquam monita salutis proposuit, ad Sedem Apostolicam est reversus, tribus annis legationis expletis. Post hæc iterum Rex Ferdinandus terram Arabum est ingressus, & cepit Bznatoraph, v Turriam de Albet, S. Stephanum, & Chorlanam. Et alia vice duxit exercitum per Giennium circa festum S. Joannis, quod propter sui fortitudinem non potuit expugnari. Et inde procedens cepit x Pegum: & captis incolis & occisis munitionem funditus defolavit. Et veniens ad oppidum quod y Alhama dicitur, captis habitatoribus & occisis, locum destructione simili dissipavit. Post quod ad propria cum exercitu remeavit. In hac expeditione non interfuit Rodericus Pontifex Toletanus, qui Guadalphajare remanserat, febris acumine fati

Gasp. Boutat. fecit. Antwerp.

ref-
ultis
pu-
Rex
dam
nii ;
in-
au-
eas
obi-
Bea-
stud
tru-
re-
Se-
ma-
ver-
niis
atis-
fco-
qui
mo-
t re-
hac
ref-
Ste-
tum
pter
pro-
cificis
op-
ibus
Post
e ex-
leta-
mino
fate

f
c
v
e
C
n
e
a
n
f
q
o
r

na
at
Ch
an
ill
an
tu
flu
gn
To
fi
gn
rat
did
gub
tis
prin
pho
var
an.
cui
Du.
ge.
c
118
tor
tuff

fatigatus, ubi finis periculum vix evasit. Sed misit cum exercitu Dominum Capellanum suum, virum venerabilem Episcopum & Placentinensem: qui in exercitu loco ejus Pontificalia exerceret.

39 Et procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimum in diocesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit. Et expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad urbem regiam est reversus. Et tunc jecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesie Toletane, quae in forma Mezquitae tempore Arabum adhuc stabat. Cujus fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum exaltatur a*.

CAP. XIII
Novam Toleti Cathedrali adificat.

a*

ANNOTATA.

a Cum Toletanus dicat S. Ferdinandum creatum fuisse Regem anno aetatis suae 18, idque factum esse anno Christi 1217; oportet ut is natus sit anno circiter 1198, sic & annus 25 illius erit 1223 Christi. Corrigendum autem hic fuit evidens mendam, textui Hispanico nescio quomodo indatum; dum numeratur annus 25 regni. & quidem velut ex auctoritate Toletani; hic enim annus esset Christi 1241 quousque dici nequit regnum gubernasse mater: quae tamen rationabiliter credi potest, ea lege tradidisse filio suo Regnum ut ipsa illud gubernaret, quousque is annum aetatis 25 attingisset, licet aliquot annis prius ei uxorem jungendam curaverit.

b Philippus Dux Sueviae, Alphonsus à Cartagena dictus Dux Bavariae, Frater Imperatoris Henrici, an. 1197 defuncti, electus an. 1198; cui oppositus discordi electione fuit Dux Saxoniae Otho. Obiit Bambergae, occisus anno 1208.

c Ilacius Angelus, ab anno 1185 Constantinopolitanus Imperator, & anno 1195 excacatus depositusque à fratre Alexio, à Francis

& Venetis, victo tyranno regia urbe potitus, restitutus fuit. Hujus secunda filia Maria, alias Irene, nonnullis etiam Caecilia nuncupata, primum Rogerio Tancredi Sicilia Regis filio nupsit; hoc autem mortuo, & Sicilia ab Henrico Imperatore occupata anno 1195, ab eodem tradita est fratri Philippo, eodem quo hic anno mortua, & in Lorchenensi ad Tubingam monasterio sepulta; uti accuratissime tradit, in suo de familiis Byzantinis eruditissimo opere, amicus noster Dominus du Cange pag. 294. Loco, Ilac, in textum irrepsit, Corfac, sive (ut vulgari interpreti legit) Coysat: quod in gratiam lectoris correxi. David Blondellus volum. 2. Tabula genealog. 144 Beatrici nostrae, quam unigenitam aliquam fuisse voluit, sorores addit (sed forsitan ex alio patre) Mariam Brabantiam Ducissam, uxorem Henrici II, Cunigundam uxorem Wenceslai Regis Bohemiae, & Elisam Ortzei IV Imperatori desponsam.

Aetas Sanctae regnare incipientis

22.

d Fredericus II, Henrici Imperatoris filius, adeoque Beatricis patruelis, Rex Romanorum factus 1215, Imperator

Beatricis Reginae germanicae

tempus celebrati inter ipsam & Sanctum conjugii.

perator coronatus 1220 Roma 22 Novembris. Sed quoniam ab eo tempore usque ad obitum Philippi Regis Francia (qui sponsam transseuntem ex cepit & mortuus est an. 1223) non facile est invenire menses quatuor continuos, quibus in Germania Imperator fuerit; oportet Imperatorem vocari per prolesum; & hoc matrimonium conclusum fuisse in celebribus illis comitiis Norimbergensibus, quorum ad annum 1219 meminerunt Annales Augustenses; & hoc indubitabiliter confirmat Zuniga ad an. 1251 num. 9, allegans Privilegium Fuiresis monasterio datum die 12 Decembris, signatumque sub hac formula, Anno regni mei tertio, anno videlicet quo ego prefatus Rex Ferdinandus, in monasterio S. Mariæ Regalis de Burgis, manu propria cingulo militari me accinxi; & Dominam Beatricem Reginam, Philippi quondam Regis Romanorum filiam, duxi solenniter in uxorem. Probat autem ex multis instrumentis idem Zuniga, coepisse Ferdinandum annos sui Regni numerare à 31 Augusti an. 1217.

e Victoria oppidum in Cantabris, conditum an. 1180 trans Iberum, distat Burgis ad leucas circiter 20.

f Id est 27 Decembris, qua anno 1219 incidit in Feriam 4 & Festum S. Andrea in Sabbato, cum esset littera Dominicalis F.

g Vulgariter Ruy Diaz de los Cameros.

h Molina, oppidum montanum, in finibus Castellæ nove versus Aragoniam, unde vicinis montibus appellatio Sierra de Molina: cuius dominio videtur postea investitus fuisse frater Regis Ferdinandi Alphonsus, cum eo titulo semper appellatus à Morgado.

i Cephini, in vulgata, Zafinos.

k De Philippo vide annotanda

ad Caput. 18 lit. C

l Hunc Sancium, Franciscus Tarapha Archiepiscopum Tolentanum fuisse, & in prælio contra Mauros occubuisse, refert, Ita nota ad Rodericum marginalis. Idem autem confirmatur ex Catalogo apud Tamayum 25 Octobris, ubi Sancius sedisse dicitur ab anno 1262 ad 1266, obiit 1295.

m Uberta seu Ubeda, Bæza propinqua ad Orientem, qua oppidum respicit trans Batim situm, vulgo Punta de Ubeda. Primus hic forsitan antiqua urbis situs fuerit; ita ut huius prædicto fluvio nomen suum vel dederit vel abiecit: urbes enim plerasque in aliquam ubi antiquitus fuerant sita locarunt Mauri, servato quandoque veteri nomine, etiam in longiori distantia.

n Cascata, vulgo Quesada, à cascais dicta, nescio an adhuc superstes: infra num. 65 conjungitur Bæza & Ubeda, notis in extrema Andalusia ad Ortum urbibus.

o Giennium, vulgo Jaen. distat Bæza 6 circiter leucis.

p In vulgata nominantur Aben-Mahomat & Aben-Abdale filius Abdel-Moyn. De quo apud Zunigam ad an. 1252 num. 10 habetur memoria, sub diplomate signato per Regem, 8 Ianuarii, anni dedicationis proxime secuti 1226, anno autem regni sui nono (præcedenti Octobri capto) quo anno Azchid Abu-Mahomad, Rex Bæciæ, devenit Vassallus Regis & osculatus est manus suas. Quem sanctorum modum annos regni signandi aliquam memorabili factio, jure laudat Zuniga, tamquam historia commodissimum.

q Andujar, oppidum cis Batim, aliquanto vicinius Cordubæ quam Giennio.

r Martos, nominatissimum in hac historia castrum, hodieque superstitum, Batim, pari fere à Cordubæ & Granatæ leucarum 12 intervallo.

s Clitæ

8 Chronica de horum locorum acquisitione tacet, nisi & de adventu Legati Apostolici.

9 De hoc Joanne Ferdinandus V. gellus tom. 1 Italia sacra in Episcopis Sabiniensibus: Vix sub Gregorio IX roseo pileo fuerat donatus anno 1227, cum ad prædicandam Cruciatam contra Saracenos statim in Hispaniam ac Lusitaniam missus est.

v Hodie Iznatoraph, & ultimum locum Chiclanam dici, monet nota marginalis: neutrum tamen reperitur expressum in tabulis; sicut nec alia plura.

x Pegum vulgo Pliego, in ta-

bulis Priego, 6 circiter leucis ultra Martos in Austrum.

y Alhama, in vulgari Alhambra.

z Chronica, Placentinum hunc Episcopum, tunc Archiepiscopi vice functum, nominat Dominicum, quem Tamajus in Catalogo ad 15 Octobris sedisse ait ab anno 1221 ad 1233, & adfuisse pugna ad Navas Tolosanas: locum autem in quo egrotavit Archiepiscopus, Chronica vocat Guadalajar.

a^r Eadem Chronica: Perfecta autem nobiliter ecclesia ista novis quotidie augetur ornamentis & ædificiis.

CAPUT VI.

Mauvorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionense successio.

IN diebus hujus Regis Ferdinandi, surrexit quidam nomine Abenhuch, in castro Rechoc a in territorio Murtiensi, & cœpit contra Almohades b rebel-
lare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuchi proposito confenserunt. Et obtenta Murtia & finitimis oppidis & castellis, omnes Almohades quos habere potuit capite detruncavit: & omnes Mezquitas præsentia Almohadum judicans inquinatas, aspersione aquæ fecit à suis Sacerdotibus expiari, & armorum suorum insignia fecit c nigra, quæ in bellis & alibi præfererat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ. Et in modico tempore obtinuit Vandaliæ d Hispanorum, præter Valentiam & confinia, in quibus Zahen de genere Regio rebellavit.

40

a

b

Mauvi muris cadibus debilitata

c

d

41 Erat autem Abenhuth de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ: & cum fere Monarcha in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, justitia, veritate (prout gentis ejus infidelitas seu ver-
futura

Christianis sunt causa rei bene gerende.

sutia tolerat) præminebat. Sed à quodam suorum, qui Aben-Raman dicitur, invitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis & vasalli occiditur in conclavi, apud præsidium *e* Almaria. Et tunc invaluit Arabs quidam, dictus Mahoma / Alienalaginar, qui paulo ante boves & aratri vestigia sequebatur. Hic Arjona, & Giennii, Granata, Vasta & Accii & locis aliis adhuc hodie principatur: & post interitum Abenhuthi Vandalia Cismarina in plures Regulos est divisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis utile invenitur.

CAP. XIV

Mortuo Alphonso Legion. 1230

42 Post hæc iterum Rex obsedit Giennium, & machinis validis impugnavit: sed videns quod civitas tantâ fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito Magnatum suorum consilio, inde recessit. Et cum *g* Abdalarfar team pervenisset, rumor advenit patrem suum in Villa-nova de Sarrea ab hoc seculo migravisse, & in ecclesia B. Jacobi *h* traditum sepulturæ, Era mccc. lxxviii: & quod etiam regnum legaverat *i*, quas ex Regina Tarasia susceperat, filiabus. Propter quod mater ejus Regina nobilis D. Berengaria ad eum materna sollicitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantocyus festinaret, quod ei de mandato Patris Pontifices, Magnates, & Civitatum Concilia jurarant; ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur.

Berengaria filium ducit Legionem,

43 Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Alvarus Petri, Gonsalvus Roderici, Garcias Ferdinandi, Alphonfus Tellii, Guillermus Gonsalvi, Didacus Martini, & alii Nobiles & Magnates, & plures Milites civitatum, qui cum Rege inelyto venientes, Reginam nobilem, in pago qui Orgatium *k* dicitur, invenerunt: & inde communiter urbem regiam intraverunt. A qua mora postposita omnes continue recesserunt, & ad oppidum

pidum quod / Agger-fellarum dicitur, pervenerunt; I
 indeque ad castrum S. Cypriani de Mozoth cum ^{qui per viam}
 matre & comitatu veniens, castrum ei ut Domino ^{bono exca-}
 reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa ^{ptus}
 Lalii ⁿ receperunt, ubi ad Regem, tamquam ad
 Dominum, ex Tauro nobilissimo oppido Milites ad-
 venerunt, qui Regem sui & oppidi naturalem Do-
 minum cognoverunt: & ut sequenti die Taurum
 adiret instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc
 omnia solertissime procurante.

44 Altera vero die Taurum intravimus, ubi om-
 nibus annuentibus Rex Ferdinandus, facto sibi ho-
 minio, in Regem & Dominum est receptus. Inde-
 que per castra Dominae o Reginae aliquamdiu ince-
 dentes, recepimus ex aliis civitatibus Milites & nun-
 tios venientes, qui videbantur de receptione Regis
 aliquantulum dubitare. Sorores enim Domini Re-
 gis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellio-
 nem cum complicibus preparabant. Sed tamen re-
 gni Prælati, quorum interest Regnum & Sacerdo-
 tium contueri, in auditu auris Regem Ferdinandum
 in Regem illico receperunt, scilicet Joannes Ove-
 tensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis,
 Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Marti-
 nus Mindonensis, Michael Civitatensis, Sancier
 Cauriensis. Hi omnes cum suis civitatibus, patre
 mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata po-
 tuit invalere: nam quam cito venimus Majoricam
 & Mansellam p, Regi se protinus reddiderunt.

45 Sequenti vero die intravimus Legionem, quæ ^p
 in Regno illo Sedis regiae præminet dignitate, ibi ^{cap. xv}
 que ab Episcopo & universis civibus ad regni Legio- ^{demum Lib-}
 nis fastigium elevatur, Clero & populo Te Deum ^{gione Rex}
 laudamus cantantibus concorditer & jucunde: & ^{proclama-}
 ex tunc Rex Castellæ & Legionis q pariter est vo- ^{tus}
 catus. Ibi nuntii advenerunt ex parte Reginae r
 Tarasæ, ut super compositione internuntia refe-
 rentes.

rentes. Et licet verbum Magnatibus displiceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit regni & pauperum vastationem, quod procuravit, ut Rex subsisteret Legione, & ipsa iret Valentiam, de concordia cum Regina Tarasia tractatura. Cumque ambæ Reginae Valentia s convenissent, sic solertia Reginae nobilis Berengariae procuravit, ut Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent provisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: & si quid juris in regno habebant simpliciter resignarent.

assignata sororibus dote

46 Et pacto hujusmodi confirmato Rex advenit, & inde omnes ivimus Beneventum, quo etiam Infantes filia Reginae Tarasiae advenerunt: ubi Rex Ferdinandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus assignarunt, percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice Rex Ferdinandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginae nobilis solers cura: quæ non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ, quod ad eam jure hereditario pertinebat. Sic enim scivit omnia ordinare, ut, licet Regnorum unio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter providere, ut sine sanguinis effusione Regnorum unio proveniret, & utrumque Regnum spæce perpetua lætaretur.

pacifice regnat:

v retur v.

Toletana ecclesia plura loca donat

47 Indequè Rex ivit Zemoram, Salmanticam, Lethesmiam, Civitatem Roderici, & Albam, & per ceteras Regni partes, in quibus honore Regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Ferdinandus dedit Cascatam jure hereditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Saracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus, evolutis à donatione mensibus tribus, exercitu congregato, ivit contra Cascatam cum multitudine armatorum: & expulsis Mauris, qui ruinas oppidi

oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat Ecclesiae Toletanae custodivit haftenus, & custodit cum aliis castris; scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agasmo, Fonte-Juliani, Turribus, Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, Duobus-germanis, Villa-montini, Nubila & Castorla, Concha & Chelis x.

48 Post hæc iterum Rex Ferdinandus obsedit Ubetam, oppidum populosum bellatoribus, & munitione magna tutatum: & adeo fortiter impugnavit, ut conclusi salvis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad urbem regiam est reversus, Era mclxxii, obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis, juxta Regem Henricum regaliter est sepulta y.

ANNOTATA.

a Rehoc, in Chronica Ret di-
 Æum, Murcia autem, olim Mur-
 gis ad fluvium Seguram olim Seta-
 lim, modici sed fertilis regni caput, in-
 ter Granatense & Valentinum reg-
 num, ad mare mediterraneum situ-
 que Vergitanum sit.

b De ortu Almohadum agit
 auctor noster lib. 7 cap. 10, tamquam
 nomen habentibus à pseudo-propheta
 quodam, Alcorani interpretationem
 novam & eatenus recepta contrariam
 predicante, sublato in Regem quodam
 Aldelmonè siguli filio; qui regno
 Africano potitus, etiam Hispanos A-
 rabes subjugavit, itaque in Africam
 rediit; ex cujus semine tunc regnabat
 in Africa Miramolius ille vulgo
 dictus, de quo supra.

c Doctor Laurentius Galindez de
 Carbaxal, in suis fragmentis, apud
 Argote de Molina allegatum in Ap-
 pendice ad Annales Zuniga, pro anno
 1248 ait, inter libros, quos Ferdinan-
 do & Isabella Regibus Catholicis tra-
 diderunt Manri Granatenses, inventa

esse eadem omnia que referuntur de
 Almohadibus & Abenhuch: & addi,
 quod Magus quidam, inter Mau-
 ros Propheta habitus, præfens
 cum tesseraria illa scuta sic tin-
 gerentur, exclamarit, nunc finem
 Maurici in Hispania regni
 adesse: & Abenhuch quidem
 poenas daturum effusi Almoha-
 dum sanguinis, eoque die quo is
 necaretur, lapsura scuta istæc ni-
 gra, nec amplius Regem Maurum
 futurum Hispali. Itaque revera
 accidisse: nam mortuo Aben-
 huch scuta prædicta, in Mezquita
 Hispalensi appensa, delapsa esse:
 & Axatafium, sub quo amissa
 urbs fuit, Capitaneum dumtaxat
 non Regem fuisse, Mauros au-
 tem, ex die prædicti lapsus scu-
 torum, certam habuisse perditio-
 nem urbis.

Almohades

d Vandalia Hispanorum, vul-
 go Andaluzia, quasi Vandalu-
 zia.

e Almaria vulgo Almería, nunc
 F civitas

civitas Episcopalis in regno Granatensi.

f In vulgata est Mahomat Algrajae.

g Alia lectio, ex Ms. in margine apposta, sic habet: Et cum ad Datalferiam pervenisset: in vulgata scribitur, Guadalajara.

h Videlicet Compostellae in Galicia, regno Legionensi adnexa, unde etiam in Annalibus Rogerii de Hoveden passim vocatur, Alphonfus Rex de S. Jacobo.

i In quibusdam Roderici exemplaribus, juxta editionem Francofurtensem, non tamen in Ms. Tolitano, similia, sed multo brevius, sic leguntur lib. 7 cap. 25 ubi de patre:

Cur filias pater praeterito filio heredes voluerit?

Reliquit duas filias, Sanciam atque Dulcem, quibus Regni successionem legavit. Sed quia omnes regni Nobiles, tam de civibus quam de aliis, olim filio suo Ferdinando juraverant, non potuerunt regnum filiae obtinere: sed aliquantis dissidiis procuratis, & civitatibus & nobilibus in varia studia separatis, nobilis Berengaria Regina Castellae interposuit partes suas, & sic omnes gratiae solertia dulcoravit, quod, licet Infantes quam plurimos fautores haberent & munitiones & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc Infantes & matrem earum Reginam Tarasiam necessitate indaxit, ut ejus gratiae responderent: unde paternae largitatis in omnibus imitatrix, curialitate sua, Infantibus quoad viverent magnos reditus fecit à filio assignari. Porro jam diximus ab inveterato Castellanos odio ad ejusmodi dispositionem adductum patrem, ingratum beneficiis acceptis à filio. Franciscus Macedo in Vita Tarasiae, cujus ut Sanctae ratio nobis habenda erit ad 17 Junii, cap. 31 de hac Alphonfi dispositione agens, nescio an animadvertit agi

de Ferdinando; non qualicumque, sed Sancto Rege; parentum obsequiosissimo, indole mansuetissimo, bellis aequae ac civilibus curis exercito, & jam agente aetatis annum 31. Si enim animadvertisset, non puto scripsitum fuisse, quod Alphonfus filio Ferdinando, propter turbulentas ejus & furiosum ingenium nimis initio aequus & indulgens, postea & infensus fuit: hinc primum dissensiones, deinde similitates, tandem apertae inimicitiae extiterunt; adeo ut Alphonfus moriens regnum Legionense penes filias testamento reliquerit: tam abalienarant animum patris, filii mores. Inter causas deinde qua regnorum conjunctionem debebantur dissuadere potuisse, etiam hanc addit idem Macedo: Obrutum in tanta mole rerum juvenem, minus & gratum & expertum rerum publicarum. Ignoscendum viro, multiplici librorum scripturae de argumentis prorsus aliis distractissimo, quod historicas quaestiones levi nimis manu tractaverit, uti etiam ex Appendice ad Vindicias S. Hilarii Avilae, ab eodem infeliter tractatae poterit lector agnoscere ad diem Maji: fuit aliqui amicus mihi, sicut in praefatione ad Vitam S. Matildae demonstravi, sed amicis cunctis magis amica veritas.

k In Chronica dicitur Organi circa Toletum, ubi notatur in tabula intervallo leucarum circiter 4.

l Agger-fellarum, ibidem, Toledum distat Valli soleto leucis circiter 6. Non tamen Valli soleto, sed Abula veritas debuit Rex, cum fines regni Legionensis est ingressus, à Giennensi obsequio revertens.

n In topographica regni Legionensis tabula Villalar, simili unius diei itinere distans Tordesilla, recto versus urbem Legionensem itinere, unde retro vocatur Taurum, vulgo Toletum, regio palatio nobile oppidum.

ubi Ferdinandus fuerat moratus cum
fere, quando est ad regnum Castella
accesit, uti dictum num. 11.

O Castrorum horum aliqua enu-
merat auctor lib. 7 cap. 8 dicens, Rex
Castellæ & Rex Aragonum, ex
Monte-Palumbario juxta Abu-
lam, contra Regem Legionis
processerunt & obtinuerunt Ca-
strum-Legionis, & Ardon, &
Castrum Gundisalvi, & Ca-
strum-terræ, & Albam de Ali-
ste, & usque ad Astoricam cun-
cta cæde & incendio vastave-
runt. Nullus interim horum locorum
nunc exprimitur in tabula, & forte
aliquorum etiam nomen mutatum est:
nam Moral del Reyna, id est, Ha-
bitatio Reginae, quod eo tractu est,
à Berengaria Alphonso nupta potest
excultum appellatumque fuisse: si
quidem, ut mox dicitur cap. 31, cele-
bratis nuptiis, Rex Castellæ, om-
nia quæ abstulerat nunc gene-
ro, olim hosti, dedit filiae suæ
nuptæ: & rursus, cum post factum
divortium super dote reddenda con-
troversa existissent; Idem Rex (ut
dicitur lib. 8 cap. 13) cum Legio-
nensi olim genero suo anno 1213
fœdus innotu innovavit, & re-
stituit Carpium & Montem-re-
galem, ita ut diruta de cetero
non starent: & sic mansit Beren-
garia in pacifica dotalium castrorum
possessione quoad vixit; nec illorum
tantum, sed etiam aliorum quæ avus
nepoti acquiserat, crepta genero rur-
sum hosti, ut supra ad Vitam ex Tu-
densi diximus.

p Mansilla in tabulis, in eodem-
que recto itinere Legionem versus, una
solum diæta distat ab urbe: Majori-
ca, in tabulis non reperitur.

q Quemadmodum, inquit Chro-
nica aliquam diu factum fuerat
præteritis temporibus, scilicet sub
Alphonso VIII, Imperatore Hispania-
rum dicto.

r Repererat se Tarasia post di-
vortium in Lusitaniam, & cum tra-

ductis ad Lorvanense Benedicthinorum
caenobium Monialibus Cisterciensibus Tarasia Lu-
viram agebat, monacham inter eas sit, ab Al-
phonsi Le-
gion. thoro
qui cap. 31 fuse tractat, quomodo Be-
rengariae litteris, ad ipsam & ad
patrem ipsius Alphonsum datis, e-
vocata sit mediatrix inter Infantes
& Regem futura: quas litteras, si
extant alicubi, optarem videre.

s Valentia, non illa Valentini re-
gni caput, qua tunc Maurorum erat,
longissime distans à Lusitania; sed
altera (plures enim sunt minoris no-
ta) dicta Valentia Alcantaræ,
quod intra hujus propinqua urbis di-
strictum sita sit, in Extrema-dure
Lusitana atque Hispana confinis, tri-
plo fere longius distita Legionem quam
ipsa Conimbrica, in cujus districtu
Lorvanum est: Tarasia autem Le-
gionenses fines omnino non attingit.

t Beneventum, vulgo Bene-
venta, medio fere inter Legionem &
Zamorram itinere.

v Hic interserit Chronica, quod
Ferdinandus, post res composi-
tas cum Sororibus, ivit in Sabo-
gal, ad conferendum cum Rege
Portugallie, quemadmodum in-
ter eos conductum erat, peracto-
que colloquio circumire cepit
regnum, administrando ubique
justitiam, atque ita pervenit us-
que Zamorram: hæc autem civitas
est ad Durium fluvium, antiquis Zen-
tica, Tauro propinqua. Sabogal ad
confinia Portugallie situm est, duabus
vel tribus leucis à Civitate-Roderici.

x In Chronica sic nominantur loca,
Toyalacra, Arayfino, la fuente
de Julian, Torres de Alecuz,
Pegura, Aulala, Elervela, Dos
Hermanas, Villa-montin, Nubla,
Cazorla, Cuenza, Archillas.

y Vereor ne Roderici Toletani
historia insigni uno vel altero Capi-
te mutilata casu aliquo sit: nam acap-
tione Ubedæ, qua contigit an. 1234,
immediate transitur ab obtentâ Cordu-
bam an. 1236. Hunc vero hiatum ex-

plebit nobis Ferdinandæa Chroni-
ca, cum qua deinceps progrediemur.
De hujus fide ne pessimus aubitare in
argumento tam glorioso quod alias non
videretur Toletanus pratermittere po-

tuisse) facit Lucas Tudensis
mero 7, eandem ad Xerez
riam, ab Alphonso Regis
relatam, paucis verbis vehementer
extollens.

P A R E R G O N I.

An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam
pertineat reuelatio Crucis Caravacana.

49
De Cruce
Caravaca-
na narratio.

Ioannes de Robles, Caravacensis Presbyter, anno
MDCXV Madriti imprimendam vulgandamque curavit
Historiam apparitionis & miraculorum sanctæ
Crucis Caravacanae. De miraculis, quæ sunt recentioris ævi fere omnia abundeque testata, nemo ambigit: apparitioni miraculose, quoad substantiam rei, sufficientem fidem faciunt, præter immemorabilis temporis traditionem, antiquissima ipso in loco monumenta, de quibus infra. Temporis circumstantiam, ratione cujus ea res admissetur historiae sancti Regis, tum à Roderico Caro tum ab alio, Ioannis de Robles auctoritate motis, dubiam merito faciunt illa ipsa, quæ jam dixi antiqua monumenta.

Io. Zamora
tributa, ut
casus testis,

50 Hoc prius quam ostendo, lubet verbotenus producere totum suspectæ nobis narrationis fundamentum, cujus auctor dicitur, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi, quemadmodum eæ reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera. Vereor, lector, ne cum Juliano Toletani Chronicon & Higuera nominari vides, intelligis qualis in talibus sit fides Higuera apud eruditos, & quale illud Pseudo-dextero succenturiatum Juliani opusculum, continuo præjudices, & apud te desinas, has quoque Ioannis Ægidii Additiones Chronico isti oppositas, ab eadem produsse officina, ex qua tot alia simenta emanaverunt, omnem ecclesiasticam historiam apud Hispanos & quidam
ibidem

ibidem est rerum sacrarum inquinantia. Sed iudicium, obsecro, suspende tantisper, & qualem qualem Joannem Ægidium prius lege.

51 Anno MCCXXXI, ut ex relatione Conchenfi & Carabacensi constat, profectus est ex urbe Conchenfi cum salvo conductu Regis Mulei Azebutei, Caralis & Valentia, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchenfis Ecclesiae, nepos Chirini populatoris Concha, Carabacam ad praedicandum Euangelium Christi Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir Magister Genesius semel plusque quam alias invehetur in sectam Mahometi; ipso die sanctae Crucis Maji, iussus est a Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum, anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex iussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir; qui questus est quod in vincula coniectus esset sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, nisi hujus rei rationem habuisset, plane interfecisset: & iussus est recludi; donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Mag. Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet Rex, ut sacrificaret; dixit, id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas afferret: quibus allatis, & frontali, & ara, & calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem, indutus vestibus cum subtristis stetisset, dixit Rex, quid subfisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos, vidit duos Angelos afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo S. Roberti Patriarchae tunc Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est comperum.

52 Haec Crux erat ex ligno sanctae Crucis, ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus, & sunt qui dicant Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut quod Hierosolymis vulgo jactaretur ante, hanc

annum signans 1231

& Crucem allatam Hierosolymis dicens

crucem disparuisse post annum MCLXXXIV, invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri: vocatusque est Rex iste, Dominus Vincentius, idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die inventionis sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cepit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. Ego dum hæc scriberem aliquoties allocutus sum, scilicet Azebuteum vel Dominum Vincentem Velvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, proceri corpore, jure regio, oculis pulcherrimus, facie decora plena majestatis, capillis demissis, integumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus; filii eum sequuntur.

3. Maji,

peccat contra regiam

53 Hactenus fidele istud & Latinum coevi testis, si Superioris placet, monumentum: sed in quo difficile sit speciem aliquam vetustatis agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex vocibus recentioris plane usus, ut sunt, Salvus conductus, Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, isto seculo XIII non sic nominata. Jacobus Arragonia Rex, titulo Bellatoris hic insignitus, ac veluti jam mortuus memoratus (quid enim alias eum attinebat potius nominare, quam Ferdinandum, cui fingitur scribi fabula, cuique suberat Caravaca, medio inter Toletum & Concham in cresta) Rex, inquam Jacobus anno MCCXXI primum natus, vix dum excefferat adolescentiam, totis triginta annis Ferdinando superstes. Robertus Patriarcha Hierosolymitanus circa annum MCCXI primum ordinatus fuit, non Hierosolymis, sed Accone, post captam ab infidelibus urbem sanctam, sede exulantium Latinorum Patriarcharum, certe anno MCCXXXVI primum mortuus est. Jacobus de Vitriaco, postulatus in Patriarcham, post ejus obitum Gregorius IX ad illam Cathedralē evocavit Valentinum in Gallia Episcopum Gerondum vel Geraldum.

& Patriarchatū chronologiam.

dum, decessorem Roberti. Quomodo autem ad Latini Patriarche potestatem venisset Crux, à Dositheo Græco & schismatico Patriarcha inventa? Aut quomodo merebatur hic invenire, quod tribus ante captam à Saracenis urbem annis, Latinus Patriarcha Heraclius amiserat?

54 Cur autem vocatur Crux Patriarchalis, & de collo sumpta dicitur? Recentius omnino inventum est Patriarchis duplicem Crucem assignare: ut autem ad collum gestari potuisset vice Encolpii (quo nomine appellabant Græci reliquiarum thecas cruciformes, ex catenula de collo gestari solitas, sicut explicat Goar in Euchologio pag. 313) debuisset superne habuisse annulum, per quem catenula seu vitra collo injicienda posset duci: Ast in ligno, undequaque integro & nusquam forato nullum uspiam est vestigium annuli, cui insereretur ipsa catenula. Sicut ergo ex eo quod in Cruce Caravacana inferne nec clavícula nec clavícula foramen appareat, recte colligit Robles non esse ipsam ex earum genere que hastili imposta præferebantur Episcopis vel Patriarchis; (Si tamen Græcis in hastili præferebatur, de quo valde dubito) sic & nos ex consideratione partis superioris inferre possumus, eandem non fuisse eo factam, ut de collo portaretur. Est ergo simpliciter talis, qualem Græci, non solum Episcopi, sed etiam Presbyteri in Liturgia sua ante se constitutam habent super altari, nulli infixam basi, quo tractari facilius possit quando eam utendum est, tum ad alia, tum ad benedictionem solennem aquæ, in festo Epiphaniæ eidem ter immergendâ, sicut ipse à Græcis nostris tali die usurpari Romæ vidi. Nec duplici ejus transverso ullum mysterium subest: cum videas à Græcis indifferenter usurpari Cruces, aut semel aut bis transversatas, tum alibi tum in imaginibus Sanctarum Parasceves, Barbaræ, & Marinæ ante tomum v. Maji pag. LXI & in parvo Moscorum Triptycho, ubi M. Piatenka, id est Parasceve, in manibus duplicata Crux ponitur, uti & in vetustissima S. Rosaliæ Panormitanæ imagine in monasterio Marturanensi. Sed cum hujusmodi manuales Cruces inferius manubrium longius habeant, non item Crux Caravacensis, restat solum, ut eum quem dixi usum habuerit in Sacris,

non alium ullum. Vnde vero allata sit, definire præsumat nemo; nemo etiam cum fundamento asseveraverit formatam esse ex ligno vera Crucis, ex qua pependit Dominus. Satis nobis sit, quod Angelorum ministerio allata credatur; quod utique ad eam specialius venerandam fidelibus omnibus abunde sufficit.

Et contra-
ria est vetu-
stissima in-
scriptio
Arabica

55 Nunc quod attinet ipsum qui in principio notatur an-
num, non Hispanica Era, qua tunc adhuc sola in usu erat,
sed à Christi nativitate numeratum, communi omnium alio-
rum qua Higuerca produxit figmentorum vitio: quod, in-
quam, ad annum attinet MCCXXXI, propter quem aetati S.
Ferdinandi res hæc adscribitur, falsitatis eum convincit,

notanti an.
Heg. 594

quamvis nesciat, ipse Robbes, quando cap. 13 proponit for-
mam orbicularis fenestrae, in turri Caravacana adhuc serva-
ta, per quam ipsi sacello, & altari ubi Crux sancta custoditur,
lumen venit; & interpretatio characterum veterum Arabi-
corum in pariete circumcirca sculptorum, quam ait hanc esse,
scriptam à peritissimo Linguarum peregrinarum interprete,
Licentiate Michaele de Luna medico. Anno quingentesi-
mo nonagesimo quarto Arabum, tempore Maho-
met,

met, Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad Salvamenti veram legem (& hoc Dei gratia Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ littere fuerunt cælatæ.

56 *Anni Hegiræ Arabicæ lunares sunt, dierum dumtaxat CCCXLV, quorum epocha ab omnibus nunc peritis constituitur in anno DCXXII, die XV Iulii; sic ut primus iste annus finiatur anno DCXXIII die III Iulii: atque ita retrogradiendo per dies X, progredimur, donec circulo nostrorum mensum revoluto, annus unus Arabum incipiat mense Ianuario, & sequens mense Decembri unius ejusdemque nostri anni; sicut fit anno DCXL, quando cum die I Ianuarii inchoatur annus Hegiræ XIX, & die XX Decembris annus XX ejusdem Hegiræ; tum vero post quoslibet triginta duos annos idem uservenit. Sic ergo procedentibus annorum triginta duorum cyclis, contingit annorum numerum Arabibus, magis quam nobis crescere; & annum illis DXCV, qui equaliter progrediendo nobis debuisset esse MCCXV in isto progressu inequali solum est MCCCXIII quemadmodum videre est in tabella chronologica, inserta novo Glossario Cangii ad vocem ^{quiesc Chri-} _{sti 1198.} Annus, continente epochas, tum antiquiores recentioresque alias, tum etiam Arabum, in annis expansis à Ioanne Gravio Anglo reductas.*

57 *Iste autem annus MCCCXIII Christi, ad quem prænotati characteres Caravacani reducuntur, optime convenit cum imperio Mahomad; qui videtur post cladem Christianis illatam anno MCXCV successisse patri suo Miramolano, in Africam compositis induciis regresso, qui his finitis parem ad Navas Tolosanas cladem recepit anno MCCXIII: post quam in Africam regressum volunt, relicto Hispaniarum regimine fratri suo Zeyt Avozcrith, sicut eum Rodericus appellat. Quidquid autem sit de isto recessu, dicit Robles Mahomadum obiisse anno MCCXIX; atque ita destruit, quod maxime probatum cupiebat, de anno MCCXXII quo Crux Caravacana*

*pertinens ad
tempus R.
Mahomad.* cana sit allata: siquidem jam non amplius vivebat Mahomad, quo regnante res contigit. Mirum est autem quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methedo quam agnoscit tradi à Marmol in Historia Africana, & à Mariana in Hispana, utique talium intelligentissimis; maluerit sequi Pinedam, docentem quod Mauri lunares suos annos equaverint solaribus, triennali quodam embolismo; atque ita eos habuerint aequales nostris. Nam etiam hoc posito, quod tamen non probatur in usu civili valuisse; posito etiam quod Epocha Hegira predicta sumenda sit ab anno DCXXX, quod tamen, jam non recipitur; additi ad DCXXX anni DXCV non plures faciunt quam MCCXXIV; atque ita transitur atas Mahometi, nec tamen obtinetur annus qui pretenditur MCCXXXII.

*quando non
regnabat S.
Ferdinandus,* §8. Subverso in istum modum Higuera figmento, & vel ex ipsi Caravacensibus monumentis falsitatis convicto; corruunt omnia quaecumque ruinoso isti fundamento Castellani Arragonique scriptores, à Robles citati, in ediscarunt; fingendo circumstantias, quibus orsam male fabulam adornarunt. Ut quod Abuzeyt fuerit ille à Roderico nominatus Avozecrih, frater Mahomadi, idemque Rex Murciae, Valentiae & Caravacae: qui Ferdinandi atque Jacobi Regum armis concussus, pacis causa Concham venerit ad Ferdinandum; hospitioque Genesii Presbyteri usus, eidem fecerit facultatem Caravacam excurrendi: post miraculum vero allata, ut dictum est, Crucis, suumque baptismum coram Ferdinando Rege & filiis celebratum, regno privatus à rebellibus subditis, confugerit ad eundem Ferdinandum cum uxore & filiis, Alphonso & Ferdinando in baptismo dictis: multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi ac Hispalensi, apud Concham consenuerit & vixerit usque ad annum MCCCLXX octogenario major, quidquid in regno Valentino jam Christiano possidebat dono Jacobi Regis, relinquens predictis filiis; de aliis vero in Murciensi regno possessionibus, disponens in favorem Hospitalis S. Jacobi Conchenfis.

59 Si conjectare liceat, mihi nihil propius verosimili
 occurrit, quam quod Abuzeyt iste Caravacanus, Alphonfi <sup>sed avus e-
 jus Alphonfi</sup>
 IX initio fuerit Rex Concha, & subditus Mahomado, sicut ^{sua.}
 & alii plures civitatum majorum Reguli, Reges dicti, quod
 essent è regio sanguine, vel ex usu seculi XIII, cum plurimi
 sibi titulum istum sumerent inter Mauros. Hic vero, Concha
 ac tota circum regione per Alphonsum prædictum sub-
 jugata anno MCLXXVII, vitam ac libertatem pactus, permissus
 sit more suo vivere Caravace; Mauris autem circa annum
 MCXCV erectis presentia Regis Almahadi, immani cum ex- <sup>ipse vero
 nascebatur.</sup>
 ercitu ex Africa transiientis, amissa recuperare sperans Abu-
 zeyt iisdem se conjunxerit, pugna & victoria ad Alarcu-
 rim, anna istius seculi XCV obtenta, particeps; ex eoque fe-
 rociior erga Christianos, quorum complures abduxerit secum
 Caravacam. Inter captivos autem habuerit etiam Sacerdotem
 istum, cuius nomen ignorare malim, quam ex Higuera discere;
 & eo Missam celebrare iusso, factum sit miraculum, propter
 quod non solum ad obedientiam Alphonfi redierit barbarus,
 sed etiam ad Christianam fidem accesserit, cum aliquot è suis
 anno MCXCVII. Cum autem eodem isto anno natus sit S. Fer-
 dinandus, dici potest præsagium hoc fuisse, quod per eum
 Crux exaltanda plurimum, atque ad sacra religionis cultum
 toto ista regione reducenda foret. Sic optime consistunt, nec ni- <sup>Rei gesta
 historia</sup>
 hil ad S. Ferdinandi laudem faciunt, quæcumque ante Hi-
 gueræ signa Caravaca sciebantur de revelatione & histo-
 ria Sanctæ Crucis: atque imprimis relatio facta à Commenda-
 tore Caravacensi Garcia Lupi de Cardenas, anno MCCCC-
 LXXX exhibita coram testibus & Notario, ex suo originali
 Hispano apud Robles cap. 11 sic Latine sonans.

60 Omnibus, quaternum hunc testimonii visu- <sup>multo verã
 cius discen-
 da ex Nis,
 Carava-
 censi anni
 1489</sup>
 ris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Gar-
 cias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ,
 Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales
 & Boni-homines prædictæ villæ, inclinamus &
 commendamus nos vestræ gratiæ & nobilitati, tam-
 quam iis quibus optamus, ut Deus honorem multum
 multamque felicitatem impartiat. Sciat, quod
 ad

ad notificandum & demonstrandum fidelibus omnibus Christianis statum veræ Crucis Caravacensis, & miracula quæ per illam sunt facta ac fiunt quotidie, uti visibilibus conspexerunt majores nostri, & nos conspiciamus quotquot hodie sumus habitatores hujus villæ; mittimus Gratiæ vestræ Procuratorem nostrum, Fr. Petrum Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere custodiæ ac gratiæ vestræ commendatum, juvetisque elemosynis vestris, ad exornandam reparandamque sanctam ecclesiam & turrem sanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta est.

*narrante,
quod deficiente
ad
Missam
Crucis,*

61 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, suo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit sciscitari ex eo Regem, quare Missam celebraret. Qui respondit, Scito, Rex quod omnis Clericus ordinatus ad Missam, postquam sacris vestibus indutus est, & protulit sancta illa verba, quæ Christus dixit feria quinta in cœna, Hostia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus sanguis: & sic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, nisi seipsum faceret id videre. Respondit Clericus, Domine, si mihi facis adferri omnem apparatus necessarium ad faciendam Missam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit ut quidquid necessarium erat referret in syllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, nisi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde misit Rex nuntium suum; quo reverso, die mane sequenti surrexit Clericus, & recitavit Horas suas; unaque cum Rege ingressus turrim castri, ubi veræ Crux est, vestivit sese, fecit confessionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo consternatus conversusque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime necessariis ad Missam dicendam. Quærenti vero, quæ; respondit, Crux, Domine. Tum Rex aspiciens versus altare, visa ibi sancta

*ea ab Angelis
allata
fuit,*

sancta ac vera Cruce, dixit: Estne ista, quæ stat supra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Missam dicere. Et quando elevabat Hostiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formosum: ille autem Missam absolvit.

62 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Christianorum erat res sancta: & liberavit Clericum, factusque est Christianus ipse, & subditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram suam Christianis: qui vicissim ei dederunt turrinam circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi sepultum jacet ejus corpus. Atque hæc est primigenia historia veræ ac sanctæ Crucis, quamvis pro dignitatis suæ magnitudine satis describi nequeat.

63 Venio ad antiquissimas in Caravacensi ecclesia picturas, quas idem Robles describit cap. 14. tam consonas jam dictæ narrationi, quam nihil continentes quod saveat figmentis Higueræ & sequacium ejus. In pariete collaterali altari, quod est in capella sanctæ Crucis, ad latus Evangelii, cernitur pictura Regis, equo insidentis, & toga cerulea induti; juxta quem stare videtur multus populus, Clericum captivum adducens: in ora autem togæ extima, velut acupictæ cernuntur hæc notæ,

DMVLLPDRPHESVIN
SELONEXHNSJETT

quas Licentiatus Luna sic interpretatur: In memoriam meæ conversionis, & ad gloriam Dei, obtuli hanc Regiam vestem, ad induendum eam in die sanctæ Crucis, propter solennitatem festi.

64. In arcu etiam sellæ equestris, cui Rex videtur infidere, similiter notati leguntur characteres hi;

OMRONBDRW

quarum hic
explicatur
epigraphæ,

Id est, Cum hoc equo exaltavi legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. In altero parietis latere ad cornu Epistolæ, exprimitur disputatio Regis & Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem sedet in sedili, & Clericus stat atque incipit Missam; interim dum Angeli demittunt Crucem, quæ est ea magnitudine ac forma quam exprimimus.

65 In pariete, qui est è regione altaris, ubi est fenestra rotunda, de qua supra, conspiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo Regis; qui baptizatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, quantum ex lineamentis faciei apparet, qui captus fuerat & Missam dixerat: Rex vero ad pedem Fontis apparet genu flexus, manibus junctis, hilari vultu, cum magna devotione; juxta autem assistit Regina togata, magnæ majestatis, & circum oram togæ videntur hæ notæ,

ANQP2XBEIS LQSTEVEN
CET+QISQ+EQAYDESEC

quæ significant: Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Regis Abuzeith & duo filii mei, fuimus conversi per Dei gratiam ad sanctam fidem; in cujus rei memoriam hic effigiata sum. Hæc conversio abiverat ex memoria omnium, imo contrarium videbatur indicare cantilena, quam antiquitus solebant cantare peregrini sanctæ Crucis, denotantes quod Regina, conversione Regis mariti audita manserit Moratilla, ubi erat quando fiebat miraculum.

66 Atque hæc abunde sufficiant ad instruendum lectorem,

1619

de
hi
vici
pa
atio
tem
m;
t ea
fe
Sa
nis,
am
fa
rat:
na
ne;
tis,
na,
er
ne
ex
di
pe
na,
la,
cb,
am

Indulgentia
cum Cruci-
bis Carava-
canis alias
edite,

tam de eo quod ante Higueram credebatur, nihil absurdi con-
tinens aut non verosimile; quam de eo, quod antiquis adjecti
somnia iste, & stolidissimarum nugarum propola primus,
nullo nisi emotæ mentis titulo excusabilis. Item quod in Galli-
ca Historiæ Caravacanae epitome, hic Antverpia vulgata per
quemdam Carmelitam. Discalceatum anno MDCLII, aliisque
Latine & Hispanice editis Relationibus quas non vidi, sub-
textantur Indulgentiæ, velut applicatæ Crucibus, at-
tactu Caravacanae Crucis sacratis, per Papam Pium
V, & confirmatæ per Papam Gregorium XV anno
MDCXXII, ac denuo confirmatæ per Papam Urbanum
VIII: quarum indulgentiarum ultimus, articulus, qui debuisset
à Gregorio fuisse adjectus, prioribus omnibus addit pro habenti-
bus tales Cruces, Benedictiones concessas in Canonizatione
S. Caroli Borromæi facta à Paulo Papa V annis XLVIII post ob-
itum Pii: hæ autem sunt tam amplæ, ut tales ulterius non
propagandas, nec tanta cum plenitudine elargiendas censue-
rit Papa Alexander VII, id nobis suomet ore testatus anno
MDCLXI.

declarantur
apocrypha.

67 Decretum ea de re promulgatum anno MDCLVII habet,
apud nostrum P. Georgium Gobat in Quinario, Tract. 4 de
Indulgentiis num. 678, in quo etiam diserte cavetur omnis
alienatio rerum Indulgentiis præditarum; ita ut nec commo-
dato quidem alteri concedi possint: Cruces autem istæ trans-
eunt de manu in manus, non solum donatione, sed etiam
venditione. Extat etiam apud eundem Gobat num. 703 In-
diculus Indulgentiarum, quas apocryphas declaravit sacra
Congregatio Inquisitionis, sub die XVIII Maji ejusdem anni
MDCLVII; ubi penultimo loco ponuntur Indulgentiæ con-
cessæ Crucibus de Caravaca: ob quæ aliæque num. 705
idem auctor concludit, quod manifestis impostoribus ac-
censendi sunt omnes, qui vendunt donantve eas aliis,
tamquam ornatas Indulgentiis, saltem post hujusmodi
Decreta; si tamen adhuc inveniuntur aliqui tam temerarii,
quod non puto, nisi forte ex prædictorum ignorantia, cui
consilium oportuit indicio abusus præteriti. Qui etiam re-
latius apud nos serperet, cavere volens R. P. Guilielmus de

Vael Flandrobeltica nostrae Societatis bis Praepositus Provincialis, anno MDCXLIX Teutonice imprimendam vulgandamque curavit Epitomen praememoratae Historiae, sumptam ex eodem Robles, omisis istiusmodi Indulgentiis: qua occasione in formam aliquanto minorem, quam Robles dederat, & elegantiore nonnihil, contracti fuerunt inscriptionum Arabicarum typi lignei, quibus hic usus sum.

68 His jam prelo subjiciendis, dum typos emendo, video characteres omnes Arabicos, qui à dextris ad sinistram duci debuerant, more nobis contrariò, inversos reperiri apud Robles, quomodo eosdem etiam hic incidendos curarunt alii, quorum antiquis formulis usus sum, ea sola excepta quae ponitur num. 64, quae quia inter operarum manus amissa fuerat, de novo sculpta est. Non lubet ob rem tantillam prelum sistere, donec novae figurae sculptae fuerint; cum eruditus lector excusaturus sit facile errorem ex aliena ignorantia commissum: Orientalium vero linguarum imperito perinde sit, quomodo scriptas inveniat litteras quas non intelligit.

CAPVT VII.

Ingens victoria de Mauris ad Xerez relata per Alphonsum sancti Regis fratrem.

Narrat porro historia, quod cum Rex Zamor-
ram venisset, uti superiori capite dictum est, ⁶⁹ inde miserit fratrem suum Alphonsum ad in-
ursionem faciendam in terras Maurorum, <sup>Missus Al-
phonsus fra-
ter,</sup> jungens ei D. Alvarum Perez de Castro, natione Castellanum, ut exiguam Infantis a juvenis experientiam grandi sua prudentia suppleret cum titulo Capitanei: erat enim Eques perquam strenuus & exercitus in armis: occasionem vero magnum aliquem successum sperandi contra Abenhuc Maurorum Regem offerebat subditorum ejus contra ipsum rebellio, postquam Ambalule Miramolinus Marocchos redierat, trajecto mari. * Infans ergo Alphonsus,

G

fus,

*tum Alva-
ro Perez,
belli duce,*

98 sus, secundum mandatum Regis Salamanca egrediens, cum Capitano suo D. Alvaro Perez & D. Agudio Manrique, perrexit Toletum: & assumptis ibidem equitibus quadraginta, transito Muladarii portu, venit in Andujar: unde D. Alvarus in omnes partes emisit expeditos equites, qui prædam infinitam collegerunt, Cordubam usque progressi, quidquid poterant expilando destruendoque; & sic pervenerunt Palmam **b**, quam generose oppugnaverunt, eaque vi capta omnes intus repertos Mauros ad unum usque interfecerunt. Inde vero ingressi Hispalense territorium, conculcando omnia & mactando, transita Hispali **c** procurrerunt usque c Xerez, miseruntque cursores & prædam multam fecerunt. Collectis autem manubiis, mandarunt Infans & D. Alvarus tentoria poni prope Xerez secundum fluvium Guadalete: ubi equitatum traduxerunt provide & caute.

*contra
Maurorum
copiosissimum
exercitum,*

70 Rex interim Abenhuc, ex quo scivit quod Infans popularetur Andaluziam, quantasque prædas ibi acruinas faciebat, iussit convocari quidquid erat Maurorum ex hac parte maris, secumque proficisci Xerez ubi erat Alphonsus: itaque collecta est utriusque multitudo magna, non solum imperio Regis sui sed etiam famâ Infantis excita. Considerans ergo Abenhuc Christianorum exercitum, & minime numerosum esse intelligens, certo credebatur quod non posset elabi sibi de manibus: idemque credidisset, quicumque collatas utrimque vires inter se comparans, non cogitasset Deum posse in paucis æque ac multis vincere. Quare castris positus in oliveto, inter Christianos & oppidum, ante omnia peditibus suis edixit, ut præpararent multa vincula funesque ad vinciendos captivos; quod sane neutiquam frustra fuit, suum enim usum opportune habuerunt, ad ipsosmet constringendos abducendosque.

71 Non tamen Christianos, quia pauci erant, contempsit Rex Abenhuc: sed curavit, ut aciem instrueret quam

quam ordinatissimam contra eos, eamque in septem turmas distribuit; quarum minima mille quingentos equites, quædam bis mille numerabant, aut etiam amplius: adeo ut totus equitatus Christianorum non posset cum minima Maurorum cohorte æquiparari, quamvis conjunctus eis esset filius Regis *d* Baëzæ; qui erat Regis Ferdinandi vasallus, Infantique ad expeditionem progressuro submiserat istum suum filium, cum equitibus ducentis ac trecentis peditibus. Venerant etiam ad Infantis subsidium multi Fratres militarium Ordinum S. Jacobi & Calatravæ: sed simul omnes respectu Maurorum pauci erant. Reperti quoque in eodem prælio fuerunt Tellus Alphonsus, & Ruy Gonzalez de Valverde, in eoque generosissime se gesserunt: universus autem Christianorum numerus, tam equitum quam peditum, vix censebatur mille quingenti.

72 Hi tam pauci, videntes tantam Maurorum multitudinem collectam, haud parum fuerunt conterriti; maxime cum hostibus subsidio venit quidam Rex Arabum cum septingentis equitibus: qui post Christianorum terga se collocantes, majores etiam angustias fecerunt, neque progredi neque regredi valentibus: utpote quibus ab una parte objiciebatur fluvius valde profundus Guadalete, ab altera Maurorum exercitus. Nihilominus D. Alvarus, ut erat dux strenuus, animos addere suis conatus, tam efficaces adhibuit rationes, ut excusso metu expeterent prælium, ac si decuplo plures Mauris fuissent. Frontem aciei obtinebat Alvarus, posteriora tuebatur Alphonsus, habens apud se Mauros quingentos ea excursionione captos, quos omnes ut decapitari juberet Infans, edixit Alvarus, id enim in præsentis casu convenientius videri. Inito deinde cum præcipuis militiæ suæ capitibus consilio, decreverunt peditatum ab equitatu sejungere, sicuti & Mauri fecerant; non tamen in turmas dividere suos, sed in unam omnes phalangem componere.

G 2

Man-

*ipse modicas
copias detra-*
xit

d

et quoque ho-
rorum ho-
stium ad-
ventu corru-
tas

omnibusque
in unam
phalangem
collectis

Mandavit etiam ut pedites quam multi possent mulas & jumenta sarcinaria conscenderent, turmamque construerent, & sese ad eam partem jungerent quæ magis urgeretur.

*animati ad
pugnam
milites &
expiati,*

73 Ingens erat Maurorum clamor fremitusque, tympanorum vero æneorum crepitus atque tubarum clangor tam horrendus, ut cælum terraque misceri viderentur. Illo autem die, quo pugnandum erat, tunica delicata se vestiit Alvarus; sumptaque in manus virga, veluti satis superque instructus ab armis, adhortabatur milites ut parvi facerent Maurorum potestatem, fiduciam omnem collocantes in Deum, qui eis daturus esset victoriam de sanctæ suæ fidei inimicis. Tum Christiani, quotquot habebant copiam Sacerdotum, confitebantur eis peccata sua; alii vero mutuas excipiebant confessiones: prius autem quam congredierentur exercitus, D. Alvarus Perez Equitem ordinaverat Garciam Perez de Vargas, cujus deinde multa erit mentio in historia, & hoc principium fuit armorum ejus.

*invehuntur
in hostem,
eumque
fundunt,*

74 Absolutis Confessionibus Christianorum, cum sibi invicem mutuas condonassent offensas, seque Deo commendassent ex animo; misit D. Alvarus nuntium ad Infantem in fine consistentem, ut (quem admodum convenerat) in unam phalangem jungerent sese: quo facto exorsus denuo est Alvarus omnes animare, in hanc illamque partem discurrens, eaque suggerens magna cum prudentia quæ res locusque postulabant, ad excutiendum timorem & alacritatem ciendam. Itaque juncti simul omnes, in clamantes S. Jacobum & aliquando Castellam, invehuntur in Maurorum turmas; quarum primam per-rumpentes, moxque secundam ac tertiam, singulas denique unam post aliam profligarunt, disjicientes ac mactantes quoscumque obvios, cum maxima ubique clade. Adeo autem se illis permiscuerunt Christiani, ut unum Maurum cum altero non sint passi consistere. Sic

Sic disjecti confusique verterunt terga, qua maxime poterant fugientes, insequentibus eos Christianis atque maectantibus & infinitos captivantibus, usque ad portas Xeresii: ubi ingens fuit Maurorum invicem se prementium, imo & occidentium strages facta. Perdites autem, præ numero cadaverum super campum stratorum, vix poterant progredi, & tamen multos etiam ipsi captivos fecerunt.

75 Grande eo die miraculum in favorem Christianorum creditur operatus fuisse Deus, misso ad eos in prælio juvandos sancto Apostolo Jacobo, idque duabus de causis sustineri potest. Primum quia impossibile erat, Christianos tam paucos, de Mauris decuplo pluribus, reportare victoriam istiusmodi absque simili auxilio: deinde quia plurimi ipsorummet Maurorum dixerunt, se vidisse Equitem equo albo inventum cum vexillo albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi Equites albi sequebantur: vidisse etiam per aërem discurrentes Angelos: quodque Equites isti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipsimet Christiani, quorum etiam aliqui idem se conspexisse testati sunt.

*à S. Jacobo
apparentia
adjuvit.*

76 Sed regrediens ad historiam, dico, quod cum eo modo campum obtinuissent Christiani, Mauris partim cæsis partim captis fugatisque, inter mortuos numeratus fuerit Rex Gazularum aliique honoratissimi multi: in cæde autem prædicti Regis præcipuam laudem retulit novus, quem diximus, Eques Garcias Perez de Vargas: hic enim occidit eum. Ipse autem adduxerat septingentos illos equites Arabes, unde maximus terror Christianis in principio fuerat incussus. Quamquam enim historia eos superius Arabes nominet, hic vero Gazulas, de una tamen eademque gente ac Rege intelligenda est. Hic siquidem quasi ex voto, in sui Mahometi honorem peregrinatione suscepta, cum transitum hac haberet, accepit à Rege Abenhuc civitatem dictam de los Gazules, & utique

Rex Gazularum occumbit.

*Rex Aben-
huc fugit.*

utique ab iis qui in hoc prælio adfuerunt. Porro Rex Abenhuc, cæsis ac dispersis copiis suis, non credidit satis tutum se esse Xeresii, & quam occultissime potuit, se recepit, ea via qua sperabat posse evadere.

*Christiani
præda in-
gentis po-
tuntur :*

77 Christiani vero plena potiti victoria, redierunt in campum ad colligenda spolia, quæ plane innumera erant; adeo ut fastidio denique essent colligentibus, maxime quia tentoria inveniebantur tam plena ac referta omnis generis annona, ut nihil esset aliunde conquirendum. Toto etiam tempore quo ibi substiterunt, non aliis ad focum lignis usi sunt quam hastis lanceisque & telis contractis; vincula & manica ac funes, quæ preparari Abenhuc jusserat pro abducendis captivis Christianis, perquam necessari fuerunt ipsismet colligandis, quorum tamen numerus copiosior fuit quam apparatus vinculorum. Post hæc effuderunt se pedites per oliveta, in quorum densitate adeo multos Mauros mactarunt & ceperunt, ut licet eos dumtaxat occidissent atque cepissent, solæ hæc postremæ manubiæ abunde eos potuissent locupletare. Multi Equitum Christianorum insignia in hoc prælio patrauerunt facinora: imprimis autem D. Alvarus Perez, quamvis eum sola virga armatum ad pugnam venisse *g* Historia dicat. Similiter fecerunt etiam Ægidius Manrique, Tellus Alphonsus, & Ruy Gonzales, atque alii plures, ferientes lanceis, gladiis & clavis; Equites etiam Toletani varii, quorum gesta narrantur, ei qui non viderit difficilia creditu: Fratres quoque militarium Ordinum grandem Maurorum fecerunt stragem; omnes denique, per gratiam Dei auxilium ferentis, generosissime se gesserunt.

*imprimis
Didaci.*

78 Inter ceteros celebratur quidam, Didacus Perez de Vargas dictus, ipsius D. Alvari subditus, cui contigit ingentes suas vires hac occasione monstrare. Cum enim amissis inter præliandum hasta atque ense, aliud nihil haberet quo manum armaret; rescidit
ab

ab olea quadam nodosum ramum, cum eoque ingressus qua maxime calebat pugna, à dexteris & à sinistris graves ictus incutiebat, patrabatque facinora justis armis vix exequenda; quibus cum delectatus plurimum Alvarus identidem acclamarat Eia, eia Didace, Machuca, Machuca, id est Contere, Contere, mansit Equiti isti ex eo die cognomen istud, quod hodieque ex posteris ejus aliquibus adhæret.

79 Alius ejus frater germanus, dictus Garcias Perez de Vargas, ille quem creatum Equitem ante pugnam fuisse diximus & Regem Gazularum interfecisse, alia plura insignia opera eo die fecit, quamvis casu tertium ejus equo sumendus toties novus ei fuerit. Deinde autem in aliis occasionebus quibus adfuit magna effecit, quemadmodum in decursu historiae apparebit: æquum est enim virorum fortium generosorumque Equitum commemorare heroicas actiones, non minus quam degeneres aliorum culpas.

*In Garcia
Perez fratrum.*

80 Accidit autem casus perquam notabilis die ista duobus inter se cognatis Equitibus, odio invicem prosequentibus; scilicet, quod cum sibi mutuo confitebantur milites inituri certamen, is cui magis videbatur incumbere ut alteri satisfaceret, veniam à commilitone petiit solum *h* pro die illa: & hic erat jam nominatus Didacus Machuca, alter vero Petrus Michael vocabatur, Toletani ambo. Sed Petrus ignoscere Didaco noluit, quantumcumque à Clericis ac viris religiosi admonebatur (quamvis etiam ipse Infans D. Alphonfus ac D. Alvarus Perez eum rogarent) nisi hac sola conditione, ut Didacus complexum ejus admitteret; id scilicet agens ut eum occideret: tantarum enim erat virium, ut quemcumque posset complexu stringere *i* elisum suffocaret. Cum ergo Didacus conditionem abnueret, nolens tali periculo se exponere, nec aliter quam in Dei servitio mori propositum habens; ambo ad pugnam sunt progressi.

*Quidam
nolens inimico ante
pugnam reconciliari.*

h

*i
in eadem se-
lus perit.*

G 4

Placuit

Placuit autem Deo, quod ex omnibus Equitibus Christianis ad prælium eductis, solus Petrus Michael, qui commilitoni noluerat condonare offensam, desideratus sit, neque inventus postea aut vivus aut mortuus; quamvis visus sit in ipso conflictu singularia multa patrare facinora, præ grandi virium suarum robore; & licet post receptum fuerit diligenter quæsitus. Sunt quidem qui affirmant, quod nimio prosequendæ cædis ardore abreptus, inter fugientes Mauros Xeresii portam sit ingressus, ibique numero obrutus & occisus: verum nihil certi potuit de eo resciri, ad exemplum eorum, qui audent prælio se committere, prius quam offensam deprecanti sodali eam condonarint.

*Victores re-
vertuntur
ad Regem.*

8: Grandes fuerunt favores quos Deus in illa die Christianis fecit, grandis honor & gloria quam hi retulerunt, nec minor confusio barbarorum, quando quidem ex toto fidelium exercitu vix decem homines occubuerint, Maurorum vero cæsorum atque captorum numerus modum omnem excesserit. Itaque Infans Alphonfus & D. Alvarus Perez multa laude clarum & spoliis opimis onustum exercitum reduxerunt ad propria; filius autem Regis Baëzæ gloriosus & opulentus revertit in patriam. Illi vero Palentiam venientes, ubi Rex Ferdinandus erat, perquam benevole sunt excepti. Victoria porro ista, causa fuit cur Christiani postea acquirerint totam Andaluziam; tantus enim terror incussus est Mauris, ut numquam potuerint pristinos animos viresque resumere *k*.

ANNOTATA.

a Rodericus lib. 8 cap. 13 docet, Alphonsum Castella Regē an. 1213 celebrasse Pentecosten, præsentibus uxore Alienor & filio Henrico & filia Berengaria & nepotibus Ferdinando & Alphonso:

erat ergo Alphonfus tunc saltem trium aut quatuor annorum puer, et que adeo nunc agebat ætatis annum haud minus quam vigesimum quintum.

b Palma, oppidum Andaluziæ inter

inter Cordubam & Hispalim, trans Batim.

c Xeres de la frontera, juxta fluvium qui paulo post in mare influit ad sinum Gaditanum, dicitur de la frontera, quia respicit confinia Regni Granatensis, quod diu mansit in potestate Maurorum, sub tributo tamen, ut mox videbimus; atque ita distinguitur ab altero ejusdem nominis oppido, in confiniis Andalusia & Alagarbis, dicto Xerez de Guadiana, quia ad Ana flumen situm circa ejus ostium.

d Cum ergo supra num. 37 dicitur Rex, tradente Arabum Principe, cepisse Beatiam aliaque vicina loca, intelligi non omnia retinuisse, sed quaedam restituisse amico jam ac tributario, cum titulo Regis, ad continendos facilius Mauros Granatenses; Beatia tamen ipsa Christianis incolis data, cum Episcopo inferius nominando, non fuit reddita.

e Etiam hoc tempore, in defectu Sacerdotum urgente periculo certaminis vel naufragii, aliquando tale quid usurpatum scio; vix credo tamen aut alim aut recentiori memoria fuisse adeo ruades Christianos, ut crederent ejusmodi Confessionem eque esse Sacramentalem, ac est Baptismus in casu necessitatis colatus à taico, sed solum pro actu aliqualis poenitentia eandem usurpavisse.

f Alcalá de los Gazules exprimitur in tabula, unius dumtaxat diei itinere distans à loco pugnae, inter Medinam Sidoniam & Avándam.

g Historiam suam, an priorem aliam à se transcriptam, auctor intelligat, haud facile est dijudicare ex phrasibus, identidem licet recurrente. In Summario Processuum num. 50 Testis primus super art. 51 dixit, quod omnes historiae, tam im-

pressa quam manuscriptae, narrent miraculosum successum conflictus ad Xerez, & quod ibi apparuerit S. Jacobus; eundemque etiam refert Lopez Garzia de Salazar, cujus Ms. est omnium quae sunt in Hispania Mss. Codicum auctoritate praecipuum fol. 647. Mox autem narratur successus hic relatus inter duos milites dissidentes, & supponitur Ferdinandi Regis mandatum fuisse, ut milites sui ante conflictum mutuas sibi invicem condonarent offensas. Si quis praedictum Ms. habeat & simul Chronicam Ferdinandeam, dijudicare poterit uter auctorum alterum transcripserit, & junior sit.

h Non credo re solum ita intelligendum, ut voluerit post pugnam resumere inimicitiam is qui reconciliari petebat; sed idem hic valere, quod saltem: quamquam & hoc non minoris simplicitatis fuit, quam quod supra dicitur Rex Legionensis petiisse, ut saltem per tres annos sibi liceret cum consanguinea matrimonio uti.

i Nemini id incredibile videatur: nam & parentum nostrorum memoria fuit in Antverpiensi arce Hispanus miles, tantarum virium, ut rheada fortitudo. & à duobus equis effuse currentibus protractam, retro apprehendens steteret, vectem ferream grandem trans fossas latissimas murosque sat altos in arcem jaceret, stannearum lancium oras flectendo trisparet solis duobus digitis, & pomum manu comprehensum non dimitteret, quamvis quatuor alias robustissimi viri simul id niterentur extorquere.

k Hic primum ponit Chronica ex Roderico captam Ubedam & mortem Reginae Beatricis, ut videatur hanc victoriam relatum dicere ipso anno 1234.

Fides confirmatus memorandi ad Xerez

CAPUT VIII.

*Cordubense suburbium intercipitur, urbs deinde ipsa
obsidetur.*

82

a

An. 1235.

QUINQUE annis a post patris sui Alphonfi mortem, jam bene stabilitus in regno suo Legionensi strenuus Rex Ferdinandus, captaque Ubeda gloriosior, anno MCCXXXV obsedit Cordubam, civitatem Regiam, unamque ex præcipuis Andaluziæ, idque hac ratione. Cum Ferdinandus Regnum Legionense visitando obiret, administrans justitiam & curans publicum commodum populorum; contigit eum venire in oppidum Benavente, eo ipso tempore, quo Christiani Mauris vicini equites ac pedites, cum velitibus ac veteranis, convenerunt in Andujar quod Christianorum erat. Factaque in regnum Cordubense excursione, intercepta spolia quæ retulerunt, etiam adduxerunt Mauros aliquot; ex quibus intellectum est, gentem istam Cordubæ perquam securam agere, neglectis vigiliis custodiisque, eo quod à Christianis nihil sibi crederent formidandum. Offerebant autem illi se parandam eis viam, designaruntque modum quo capi suburbium unum posset, Arabice Axarquia *b* nuncupatum, de quo facile convenit, quia credebatur per illud posse obtineri civitas, sicut & factum est.

Maurois captivis suggestantibus.

b

83 Tum deliberatum est, quæ ratione disponentur omnia, ad executioni mandandum adeo salutare consilium; paratæque sunt scalæ & omnis alius necessarius apparatus. Visum deinde est occupandam noctem aliquam obscuram & pluviam, qualem cito promittebat mensis, qui tum currebat, Januarius. Rebus sic compositis, omnium certiores fecerunt Petrum Ruyz Tabur, & Martinum Ruyz de Argote, miseruntque Marros, ut id de quo conventum erat indicerent.

indicaretur D. Petro Ruyz, & D. Alvaro Perez fratri ^{persuasi}
 ejus; significantes quod pro tali, quam nominabant, ^{suburbium}
 nocte cuncta habebant ordinata; adessent illi cum ^{tentate}
 iusta militum numero in succursum. Dum nuntius ^{Christianis}
 excurrit Martos, ipsi quantas potuerunt copias ag-
 gregarunt, & in eam qua condictum erat noctem
 scalas suas expediverunt, ac minimo strepitu subie-
 runt usque ad pedem antemuralium; maceriamque
 circumeuntes, auscultabant solícite an in turribus
 & antemuralibus vigiliæ agerentur; inveneruntque
 mutire neminem, sed omnes alto sopore teneri, ple-
 numque mediæ noctis silentium servari.

84 Cunctis autem probe exploratis, suoque con-
 silio favere judicatis, locuti sunt cum quibusdam il-
 lic repertis Christianis, quid agendum esse putarent.
 Respondit autem iis Dominicus qui viam monstra-
 verat. Domini mei, suaserim ego, ut bene facientes ^{hiberna no-}
 signum Cruois, commendemus nos Deo vero & glo- ^{ctis silentio}
 riosissimæ Virgini matri ejus benedictæ sanctoque ^{accidit.}
 Apostolo Jacobo, & sic viribus omnibus connita-
 mur hoc opus effectui dare; ideo enim huc venimus,
 fidentes Deo ejusque benedictæ Matri quod nos ju-
 vabit, quia agitur de ejus servitio & honore atque
 exaltatione sanctæ fidei ejus. Quod si nequeamus ja-
 cere sparteas hasce scalas, utamur ligneis, atque per
 eas conemur ascendere. Primi autem ascendant qui
 melius è nobis callent Arabicam linguam & gentis
 more vestiti sunt, ut occursum forsitan eis Mauri suos
 esse credant, neque agnoscant qui sint. Qui autem
 sic ascenderit, satagant primam turrim occupare,
 donec ascenderit multitudo reliqua.

85 Placuit omnibus Dominici consilium, ipsum-
 que executioni mandantes experti sunt tres ligneas ^{turrim unã}
 scalas: cumque has nimium curtas esse viderent, alias ^{inobservati}
 aliis adnectentes applicuerunt ad primam turrim. ^{occupant,}
 Ascenderunt ergo priores Alvarus Colodro & Bene-
 dictus de Baños, quia hi accuratius callebant idioma
 Arabi-

Arabicum : secuti que sunt alii quotquot vestibus ac mitris Mauricis induebantur : ceperuntque turrim quæ usque in hodiernum diem nomen habet Alvari Colodro. Hic quatuor Mauros sopitos invenerunt, quorum unus ex illis erat qui cum Christianis ad hoc negotium conspirant, in ea quam supra dixi excursionem capti, & tentandæ rei auctores primi. Cum ergo accedentes ad turrim Christianos interrogarent Mauri, quinam essent & quid quærerent, responderunt Arabice se esse inspectores vigiliarum.

*ac deinde
ceteras cum
porta:*

86 Tum Maurus, quem dixi è conspiratis fuisse, Alvarum Colodrum ex voce agnoscens, apprehendit manum ejus, atque in aurem clam dixit: Ego ex eis sum quos nosti; cura ut hos qui mecum sunt occidas, & ego vos juvabo. Tunc Christiani manus in ipsos miserunt, oribusque obstructis dejecerunt ex turri, ubi mox ab aliis mactati sunt; cœperuntque Christiani ceteri confestim ascendere: cumque jam pro parte majori ascendissent in turrim istam, progressi sunt per murum, & sigillatim occuparunt turres omnes, usque ad portam ducentem Martos, qua ipsa etiam sunt potiti. Jam illucescebat aurora, & Christiani, omnes quas dixi turres ipsamque portam habentes in potestate, aperuerunt illam, atque intro miserunt Petrum Ruyz Tabur cum suo equitatu. Mauri autem ut viderunt suburbium totum, quod Axarquia dicunt, Christianorum esse; coacti fuerunt dimissis domibus suis confugere ad civitatem, cum modico eo quod quisque auferre potuerat fortunarum suarum, quorum ingens strages facta est a Christianis, usque dum civitati sese inclusissent.

*admissaque
focis potiti
loco,*

87 Hoc factò Christiani firmiter sepierunt omnes plateas suburbii, excepta principali atque directa, per quam insequabantur fugitivos. Mauri vero, postquam in civitatem intulerunt quidquid rerum suarum salvare quiverant, eruperunt contra Christianos, cum eis que cœperunt pugnare; aliis interim

ex urbis mœnibus sagittas jacentibus & petras, tanta cum rabie & contumacia, ut victores tertium coacti fuerint usque ad murum recedere. Videntes ergo tam acriter se urgeri à Maurorum multitudine, inuito consilio duos viros emisertunt, alterum ad Regem Ferdinandum Dominum suum; alterum ad D. Alvarum Perez, qui in Martos habitabat, eratque ex nobilioribus ac potentioribus regni Castellæ; & ad quemdam Equitem, Ordonium Alvarez nuncupatum; huic autem posteriori nuntio imperarunt, ut per quæcumque transfret Christianorum Mauris finitimorum loca, propalaret quod actum erat, sicut & fecit. Qui vero ad Regem fuerat missus, diu noctuque accelerans iter, venit in Benavente, offenditque Regem ipso quo ad mensam erat accubiturus tempore, ac genibus flexis epistolam tradidit.

*nuntios ad subsidia petenda expo-
diunt.*

88 Vifa Rex epistola, nec unam quidem horam cunctari voluit; sed illico conscendens equum, cum equitibus centum se dedit in viam, mandans ut subditi ceteri sequerentur (idque per omnes civitates, oppida, & loca munita) atque in confiniis convenirent. Tempestate illa vehementer abundabant aquæ, adeoque intumuerant fluvii, ut cum vado transiri nequirent, Rex non potuerit tam cito quam optabat adesse subsidio suis: clementiori tamen aura reddita, profecutus est iter, valdeque opportune supervenit Christianis. Iter autem quod tenuit fuit hujusmodi. Benavente venit ad Civitatem Roderici, & hinc Alcantaram. Alcantara digressus, transi-
to navi Guadianâ, Metellinum venit, Metellino Magazalam & Bienquerenciam.

*Rex contra
novo advo-
lans*

c

d

89 Bienquerencia Maurorum castrum erat, cui ex ea gente præfectus obtigerat, Eques generosus & valde probus; qui intelligens Regem Ferdinandum tentorium tetendisse in campo prope fontem vicinum castro, exivit ad manus ei deosculandas, adferens ei dono panes, vinum, carnes, & avenam.

*cum solis
30 armatis
eo pervenit,*

Excepit

Excepit hominem Rex per quam humaniter & honorifice, rogavitque ut castrum sibi traderet: quirespondit, Domine, tu modo proficisceris ad Cordubam capiendam, donec autem hoc fueris executus non poterit usui tibi esse hoc castrum; postquam vero urbem ceperis, & hoc & quidquid habeo, me ipsum quoque, tibi in servitium tradam. Hoc autem sicte dicebat & ironice, pro certo habens fore ut numquam Rex Cordubam caperet: quippe qui solum triginta armatos viros secum ducebat, quorum præcipui erant D. Ferdinandus Ruyz, Caputvacca cognominatus; D. Didacus Lopez de Vaya, tunc adhuc Scutifer; Martinus Gonzales de Jamaica, Sancius Lopez de Allos, D. Joannes Arias de Mexia, & alii plures nominatim ab Historia non expressi.

*quo alii ex
variis locis
jam præve-
nerant.*

90 Porro à castro Bienquerenciæ tranfuit Rex ad Duas-germanas & Guadalbazar; hinc vero discedens, relicta ad dextram Corduba, tetendit ad Pontem Alcoleæ; ibique explicuit tabernaculum, cum paucis illis quos post se trahebat Equitibus. Quando autem illuc advenit Rex, jam à diebus aliquot suburbium Axarquæ ingressus erat Alvarus Perez in auxilium Christianorum, & D. Petrus Ruyz frater ejus, quem Mauri Alastac nominabant, quia simus erat. Similiter ex confiniis omnibus accurrerat eodem magna multitudo tam equitum quam peditum, augebaturque quotidie numerus, mox atque mandatum Regis innotuit, ex tota Castella, Legione & Extremadura, ut Deo Regique præstarent obsequium, ad honorem nominis Christiani fratrumque auxilium. Hi vero ut intellexerunt adventum Regis Ferdinandi Domini sui, dici non potest quanto fuerint repleti gaudio; utpote jam vehementer fatigati, atque in angustiis positi; obliviscentes quidquid passi erant malorum, & novas vires resumentes, ad facinus quod feliciter cœperant, consummandum.

AN

ANNOTATA.

a Obreperat Ms. Latino Ruderici Tulerani vitium, quod & impressæ retinent; & biennium legebatur, pro quinquennio: hoc tamen revera exigunt Era 1268 ab auctore notata in morte Regis Legionensis, & Era 1272 notata in captione Ubedæ; idque non per litteras numerales, sed per verba ad longum descripta: quod mirum est non observatum fuisse ab interprete, pro annis Era Hispanica annos Christi substituente, & hic signanter obsidionem Cordubensem ad annum 1235 referente. Quia vero multo prolixior hic est textus Hispanicus quam Latinus Ruderici; Latini infra post cap. 9 seorsim exhibemus.

b Axaraquia, Ruderico (ut jam vidimus) Exarquia, non tam ambitus debet Latine dici (quamvis ita reddat Rudericus) quam suburbium, cui voci respondet in Chronica Hispanum Arraval. Et hoc ipsum innuere videtur Rudericus cum dicit Christianis promissum ambitum unum: possent enim ac debent plura unius urbis ad precipuas portas suburbia, non plures circumcirca ambitus concipi. Talia autem suburbia notare est in expressione ipsius urbis Tab. 5 lib. 6 Theatri Urbium ad utramque secundum flumen extremitatem, quarum suprema, Orientem versus, Andusarium respicit, & videtur portam ac pontem habuisse Martos ducentem: ibi enim hodieque potantur catarracta cum titulo Molen-

dinum de Martos: hic autem dicuntur victores occupasse portam de Martos, eamque subsidiis ab altera fluminis parte venientibus aperuisse.

c Magna hac itinera sunt & 12 leucarum singula, nec potuerunt uno die nisi citatissimis equis confici; non ducunt autem recta Cordubam, sed multum declinant; fortassis propter commoditatem pontium, istuc magis quam alibi patarorum: qualis si tunc, ut nunc est; fuisset Emerita, non habuisset Rex necesse transire Anam navibus Metellini; nisi forte id factum causa rectoris itineris deinceps tenendi. Locus autem ille hodie Medelim vocatur: extatque liber de Sanctis ibidem passis aut natis auctore Io. Ant. de Figueroa ibidem Archiepiscopo, editus Madriti an. 1650, totus ex novitiis Pseudo-dexteri ac Iuliani & sequacium figmentis consarcinatus; quod ad Sanctos attinet; quod autem ad secularem medii ævi historiam, multa utilia continens.

d Magazela distat Metellino leucis circiter octo, & Magazela tantulmdem fere distat Benalcazar, aliis Belalcazar; quod hic fortassis Bienquerencia dicitur: unde porro Andusarium ire volenti media via occurrit fluviolus, innominatus in tabulis, hic verosimiliter Guadalbazar dicitur; post quem transitus fuerit Batis ad Pontem Alcoleæ, nunc foris est Aldea del rio;

CAPUT IX.

*Ecijensis Regis succursu aliorum verso, Vrbs Sancto
deditur.*

91 **I**Llo tempore Ecijæ a morabatur Rex quidam
a Maurus, nomine Abenhuc, multum habens mi-
litem peditem equitemque: apud quem versa-
batur Christianus Eques, D. Laurentius Xuarez
nuncupatus, atque à Rege Ferdinando propter
facinora quædam relegatus. Dum ergo ante Cordu-
bam erat Ferdinandus & exercitus Christianorum
adhuc exiguus, licet ex variis partibus identidem
novus miles accederet, si voluisset Rex ille Maurus,
ad cuius ditionem Corduba spectabat, contra eum
progredi cum omnibus quibus poterat viribus, haud
difficiliter eum inde pepulisset. Sed Deus, qui sup-
petit remedium adversus quæcumque pericula,
istiufmodi cogitationem menti ejus excussit, in gra-
tiam Regis Ferdinandi. Siquidem Abenhuc iste ve-
hementer formidabat alia facinora aggredi, jam
sæpe in similibus castigatus, & numquam sine clade
regressus ab ejus generis expeditionibus. Quare li-
cet ei diceretur, Regem exiguas tantum copias ha-
bere, non audebat iterum tentare fortunam: de-
inde non poterat persuadere sibi, quod vir talis,
qualis Ferdinandus erat atque tam potens, cum par-
va manu obsideret Cordubam.

92 Deliberandum igitur sibi maturius ratus, inter
alios voluit etiam audire D. Laurentium Xuarez, qui
existimabat hunc sibi quod utilius foret consultu-
rum, idque duabus de causis: quia scilicet multum
fidebat ei credebaturque in omnibus, & quia existi-
mabat ipsum pessime velle Ferdinando, à quo fue-
rat ejectus. Talia considerans, vocavit eum, & dixit
Laurenti, quid hic mihi agendum suades? Respondit
ille:

*consilio Ca-
stellani a-
pud se exu-
lantis,*

*Rex Aben-
huc Cordu-
bensibus au-
xilium ven-
turus,*

ille; Domine, quandoquidem Celsitudo tua me interrogat, quid agendum sit, dicam. Ego, Domine mi, transferam me ad castra Christianorum, tribus Christianis equitibus comitatus; in eaque secreto me insinuans accurate perlustrabo omnia, & quores loco sit cognoscam, ac deinde revertens dicam, quid faciendum sit; interim mihi promittas velim, quod nihil omnino moturus sis usque dum regrediar, nec moveri ab aliis fines. Placuit autem consilium Regi, & ut ita faceret imperavit.

93 Tunc D. Laurentius, tribus secum pariter equitibus comitantibus, in viam se dedit; pervenienisque ad illos colles qui sunt ad alterum caput pontis, defiliit in pedes; unumque ex tribus sequi etiam peditem iussit, duobus aliis commendans e-
atque ad castra Christiana exploranda emissi.
 quos usque in reditum suum. Ingressus in castris lento passu pervenit usque ad tentorium Regis, ibique reperit venatorem in excubiis positum, atque ei dixit: Amice, gratiam quaeso hanc mihi facito, ut aliquem ex ministris Regis voces, dicasque hominem adesse, qui ei loqui velit, idque confestim, magni enim momenti rem esse. Introivit ergo in tentorium venator, vocavitque Martinum de Otivella, qui continuo consurgens egressus est foras. Hunc rogavit Laurentius ut vellet secum in partem secedere, ubi secreto loqui cum eo posset, dixitque ei, Noscis me? Ego sum Laurentius X Suarez: ingredi ad Regem & dic ei, quod hic sim, & cupio loqui ei; rogo autem ut Celsitudo sua mihi det licentiam introeundi ad se, nec enim aliter ausim quidquam.

94 Ingressus Martinus excitavit Regem, tum forte dormitantem, indicavitque adesse Laurentium X Suarez, qui Celsitudini suae loqui volebat, modo daretur ingrediendi licentia. Ingressi ergo iussu interrogavit Rex, quomodo audebat in suo conspectu apparere. Respondit Laurentius, Domine, tu
 H mo

me ejecisti in regionem Maurorum, ad male faciendum mihi; ego autem credo quod hoc fuerit ad meam vestramque utilitatem. Atque inde narravit ex ordine quidquid acciderat; jubebat autem, ut porro dispiceret Celsitudo sua, quid mandatum ac factum vellet. Placuerunt verba Laurentii, quasi- vitque ab eo ecquid ipse faciendum judicaret. Tunc dixit ei D. Laurentius; Domine, videtur mihi quod Celsitudo *c* vestra debeat hic manere quieta, ubi nunc castra fixit cum exercitu suo, sed majori quam nunc adhibeat vigilantia opus esse: videat autem quantum militem habeat in suburbio Axarquiae: qui si sufficiat ad tuendum illud, id tibi satis sit, ceteros autem omnes ibi non necessarios junge exercitui tuo. Ego autem revertar ad Regem Abenhuc, & meliori quo potero modo conabor cum divertere à proposito, dicamque quod omnia quae ei sunt relata sint falsissima; & vestram Celsitudinem hic esse cum copiis numerosis, nec ulla ratione ipsi expedire ut huc veniat, atque ita dimittat militem quem collegit. Duarum autem rerum alterutra continget; ut scilicet vel ego divertam eum, ne veniat adversus Celsitudinem vestram; vel si efficere id non potuero, promitto Celsitudini vestrae, quod continuo veniam cum omnibus qui ibi sunt Christianis ad serviendum tibi in propria persona, ac vitam reliquam eidem impendendam: quid autem ibi factum sit, tertio abhinc die intelliges per epistolam meam, ab hoc quem adduxi scutifero deportandam.

*de modo per-
viculi im-
minentis
avertendi,*

95 Tunc Rex Ferdinandus D. Laurentio gratias e- git, pro tam bona voluntate ejus erga se; eique veniam praeteritorum concedens, recepit in subdi- tum, dimisitque dicens, ut quemadmodum promi- serat ita ageret. Osculatus manum Regis Lauren- tius abiit, & abiens dixit Regi, ut per tres aut qua- tuor sequentes noctes juberet in castris excitari fo-
cos

eos multos, ut si forte Abenhuc mitteret alios exploratores Mauros, numero focorum persuasi crederent vera esse quæ ipse retulisset. Respondit vero Rex, iret in pace, curandam rem ita ut consuluerat. * Dimissus à Rege Laurentius egressusque é castris, rediit eó ubi dimiserat comites & equos; ^{abducitur & proposito:} subditisque calcaribus, quam potuit celerrime iter suum relegens, primo mane pervenit Castrum, atque inde Ecijam appulit sequenti nocte sub primum somnum; moxque ad Regem Abenhuc accessit. Gavissus est eo viso Rex, & quid vidisset interrogavit. Ipse verò respondit: Domine, haud equidem libenter dixero, certus non habendam mihi fidem: sed mitte alios qui videant, & invenient Regem Ferdinandum bene armatum & munitum in castris suis valde copiosis: quod autem moram aliquam traxerim, eo feci ut melius cuncta circumiens explorarem, & explorata referrem certius. Quid ergo, inquit Abenhuc, suades? Cui D. Laurentius: Non convenit mihi consilium dare Celsitudini tuæ, sed ipsi omnibus viribus meis servire & mandata exequi.

96 His auditis quievit nocte illa Abenhuc, sequenti die consilium initurus. Tunc autem advenerunt legati Regis d Valentiaë, significantes quod Jacobus Arragoniaë Rex, cum omnibus copiis suis imminebat Valentiaë civitati, contra quem ut auxilio sibi veniret Abenhuc etiam atque etiam rogabat. Ille vero lectis litteris, in consilium advocans Satrapas Mauros, interque eos D. Laurentium, exquisivit eorum sententiam super postulatis Valentini Regis; quorum omnium mens una fuit, videlicet, quod cum Christiani jam tenerent suburbium Axarquiaë, ipsa vero civitas diu resistere eisdem posset, fatius esset succurrere quantocyus periclitanti Valentino Regi: quo factò satis tempore veniretur ad succursum Cordubæ, postquam interim copia Ferdinandi

*perfidie occi-
ditur ab a-
mico. Mau-
ro.*

nandi Regis (ut fieri assolet) magna parte diffluxis-
sent. Hoc consilium cum Regi Abenhuc placuisset,
instructis mox copiis progressus est Almeriam, ubi
habebat naves quasdam, ad custodiam Valentini
portus servituras. Almeriæ porro cum esset Rex A-
benhuc, Maurus quidam ipsi perquam carus invi-
tavit eum, ac probe potum suffocavit in piscina
sua: mox autem atque innotuit militibus mors Do-
mini sui, dissoluti sunt & singuli ad sua reversi,
Laurentius autem, assumptis secum Christianis om-
nibus, transit ad Regem Ferdinandum, qui eum
gratanter excepit pro tam insigni servitio sibi præ-
stito. Ex hoc vero tempore dominium Maurorum
eorum qui portus obtinebant multifariam divisum
est, eo quod nolent Regem qui simul omnibus
imperaret, sicut factum eatenus: & Regem Ferdi-
nandum Deus infinita sua misericordia liberavit à
discrimine tali, de medio tollens Regem barbarum,
qui exaltationi fidei sanctæ ejusque restaurationi per
Ferdinandum curandæ potuisset obsistere: eadem-
que via Jacobo Arragonum Regi expeditam reddi-
dit victoriam de Valentinis Mauris, quorum civi-
tatem interceptit, sicut narrat Historia.

*Anctus in-
terim copiis
Ferdinan-
dus,*

97 Interim Ferdinandi Cordubam obsidentis co-
piæ augebantur quotidie, multis ex utroque regno
Nobilibus, & Communitatum plurium delectis eod-
dem accedentibus. Tum vero arctius coepit obside-
ri civitas & in majores angustias cogi Mauri, au-
dientes extinctum esse Regem Abenhuc, Principa-
tumque multifarie divisum & novis identidem viri-
bus auctum Ferdinandum. Quare cum animadver-
terent, non destitutum eum ab incepto opere prius
quam id ad finem perduxisset, se vero plurimum
fatigatos fame, consumptis fere victualibus omni-
bus, & undique pressos; petierunt pacisci de con-
ditionibus tradendæ urbis. Conditio autem non a-
lia eis data est, quam ut vita personisque salvis
egre-

egrederentur quo vellent, urbem cum rebus suis omnibus victori dimitterent. Ita civitas, ex præcipuis Andaluziæ una, tradita est in festo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, atque à Mahumeticis spurcitiis evacuata: Rex autem Ferdinandus jussit continuo Crucem in summa turri collocari, unde execrabilis Mahometi nomen invocari solebat: & cœperunt Christiani magno cum gaudio laudare Deum adiutorem suum, atque exaltare sanctam ejus fidem. Sua quoque insignia juxta Crucem collocari mandavit Rex, & Episcopos cum universo Clero in exultatione vocum Te Deum laudamus decantare, sic ut ab omnibus Christianis exaudirentur; qui similiter præ devotione lacrymantes dabant laudes Deo e.

*urbem dedit
tione capite*

e

*CAP. XVII
Mezquitam
expiat de-
dicatque.*

98 Et tunc venerabilis Joannes Oxomensis Episcopus, Regalis aulae Cancellarius, cum Gundifalvo Conchensi, Dominico Beatiensi, Adamo Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Joannes, de quo diximus, Roderici Toletani Primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem Apostolicam morabatur, eliminata spurcitiæ Machometi & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutavit, & in honore Beatæ Virginis erexit altare, & Missam solenniter celebravit. Et sermonem exhortationis divinæ proponens, secundum sapientiam sibi datam & gratiam suis labiis instillatam, diffudit eum in cordibus auditorum; adeo ut poenitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent: & Rex Ferdinandus novæ Ecclesiæ dotem obtulit competentem.

f

99 Postea consecrato ibi Episcopo Magistro Lu-
po, Rodericus Primas & Pontifex Toletanus alios quos reditus privilegio confirmavit, & Lucenas in super dedit ei. Et tanta est urbis illius abundantia,

*s Jacobo
ablatas
campanas
resistunt.*

H 3

amœnitas

amœnitas & ubertas, quod audito præconio tantæ urbis, ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt; & sic incolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani, campanæ S. Jacobi, quas Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependent functæ officio lampadum; Rex Ferdinandus easdem campanas fecit ad ecclesiam B. Jacobi reponari: & ecclesiæ B. Jacobi restitutæ sunt: ubi cum ceteris cymbalis benefonantibus, peregrinorum devotio laudat Deum in Sanctis suis.

ANNOTATA.

a Ecija, olim Asti, ad alteram Singulis fluvii ripam, inter Cordubam & Osunam, qua limites Cordubensis & diœcesis Hispalensis terminos proxime contingunt.

b Pontem intelligo Bati instratum, de quo supra, ad quem castra Rex habebat in succursum suorum, trans flumen in Axarquia turribus consistentium.

c In vulgari Alteza: & hic titulus sufficiebat quando composita est Chronica, nec eum judicavit usquam mutandum, qui ante 120 annos eandem curavit imprimendam, licet tunc Majestas daretur Regi: quod ideo solum noto, ut appareat quam fidelis editio hæc sit, quamque ab originali mutatum nihil, quod intelligi eo tempore poterat, licet madus loquendi tunc alius esset.

d Zahenum Valentia Regem appellat Mariana lib. 12 cap. 19 agens de exitu belli Valentini, quod finem habuit deducta urbe, Arragoniisque in eam ingressis mense Septembri in pervigilio S. Michaelis, die 28 mensis. 1278.

e Hactenus Chronica: quod utra nunc possumus ex Roderico da-

vo, consequenter accipe ipsi ejus verbis.

f Hac Roderici absentia causa fuisse potuit, cur de victoria ad Xerez nihil, de Corduba capta, brevius scripserit; cujus tamen contextum propter auctoris reverentiam hic addendum censeo: est autem hujusmodi. Ceterum elapso * biennio à morte patris sui Regis Legionensis, obsedit Cordubam, regiam & patriciam civitatem: ad cujus obsidionem hoc modo venit. Saraceni quidam, offensi Primoribus civitatis, venerunt ad quosdam Milites Christianos, Spondentes se duros unum ambitum civitatis. Hi autem Milites, qui Almogavares dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ pervenerunt. Et cum vocem vigilum non audissent, quia soporis ignavia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem ascendunt, & turres aliquot occuparunt; in quibus vigiles occi-

* imo quinquennio
CAP. XVI

Obsidionis
Cordubensis
historia ex
Ruader. Tolet.

occiderunt, & ambitum qui Ex-
arquia dicitur invaserunt, mul-
tis ex Arabibus interfectis qui in
hoc ambitu habitabant. Et ipsi
metu postposito in turribus re-
sederunt, licet ex alio ambitu
Arabes sagittis, fundis, jaculis,
& lapidibus fortiter impugna-
rent: & successum hujusmodi
nuntiarunt Christianis qui in
Frontaria morabantur. Quod
cum audisset Miles quidam de
familia Regis, qui Ordonius Al-
vari dicebatur; statim omnes,
quos habere potuit, Cordubam
secum duxit, & statum obfi-
dionis Domino Regi continuo
intimavit: interim autem adve-
nit Alvarus Petri, de Regni
Magnatibus, potens & nobilis,
& obsidentibus se adjecit. Et
Rex Ferdinandus, qui in Regno
Legionis eo tempore moraba-
tur, recepto nuntio, convocatis
civibus & militibus, licet non
expectatis, vix cum centum mi-
litibus coepit continuo profici-
sci, Sed imbrum & fluviorum
inundationibus aliquantulum

impeditus, non potuit tam cito
occurrere ut volebat. Advenit
tamen tempore opportuno, &
quotidie tam ex Castella quam
ex Legione veniebant Milites &
Magnates & Communia civita-
tum. Coepit Corduba gravius
coarctari: tandem affecta pug-
nis, & inedia victa, redditur
& invita, & vitæ tantummodo
conservati inclusi Arabes exie-
runt, & in festo Apostolorum
Petri & Pauli à sordibus Maho-
meti patricia civitas expurga-
tur; sed Rex in turri majori,
ubi solebat nomen perfidi in-
vocari, præcepit lignum Cru-
cis vivificæ exaltari: & coepe-
runt omnes cum gaudio & la-
crymis, Deus adjuva, concla-
mare, & subsequenter regale
vexillum juxta crucem Domi-
nicam collocari. Et coepit in
justorum tabernaculis gaudii &
lætitie vox audiri, Clero cum
Pontificibus acclamante, Te
Deum laudamus, te Dominum
confitemur. *Hactenus verba ipsius
met Roderici.*

CAPUT X.

*Ferdinandi cum Ioanna Pontivensi matrimonium, cura
confiniis tuendis & muniendis impensa.*

Stabilita igitur incolis & bellatoribus civitate, ¹⁰⁰
Rex Ferdinandus Toletum ad Reginam nobi- ^{Rex Toletum}
lem est reversus; quæ pari victoria jucunda ^{regressus ad}
ta (utpote quæ consilio & subsidio, licet ab- ^{matrem,}
sens, omnia procurarat) gratias cum lacrymis
egit Deo, quod antiqua dignitas; ignavia Principum,
liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ re-
stituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic fi-
lium in bonis operibus enutrivit, quod bona stu-
dia, quæ Regina nobilis, nullius virtutis oblita,
H 4 nullius

nullius charismatis expers, ut lac mellifluum gratis circumfusum, cordi ejus influere non cessavit, nec umquam ab ubere pleno virtutibus ablaetavit. Et licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater ejus numquam cessavit nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta studio vigili suadere: quia nec umquam feminea, sed semper magnificentia opera persuasit.

Laudatissimam matronam;

101 Hæc enim Regina nobilis, tanto studio conservavit, & adeo dilatavit recepta charismata gratiarum, ut omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiae opera comparitur: & paternorum operum provida executrix, plus invenitur regni & rerum prodiga quam virtutum. Quam merito nostra tempora admirantur, cui numquam similem nec moderna nec patrum nostrorum tempora habuerunt: pro qua Dominum exoremus, ut eam dignetur diutius conservare & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec felicem spiritum suo restituat Redemptori.

*CAP. XVIII
anno 1237
ducit Joannam Franciscam;*

102 Et ne Regis pudicitia alienis commerciis laderetur, Regina nobilis mater sua Domicellam nobilem, generosam, proneptem Regis Francorum Illustrissimi Ludovici, filiam Simonis Comitis de Pontino & Mariæ illustris Comitissæ ejusdem, Joannam ^a nomine, procuravit in conjugem sibi dari. ^b Era MCCCLXXV Burgis adveniens, more regali curia & nuptiis celebratis, ad Reginae assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia & modestia sic floruit, ut in conspectu viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus: & filiam parvulam, quæ à proavia Alienoræ est vocata, & alium parvulum Ludovicum.

c

103 Verum Rex Ferdinandus, cum filiis suis Alphonso

phonso & Ferdinando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubam est reversus: & in adventu suo multa castra Saracenorum, quæ Christianorum incurfibus & intestinis cædibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis Dominio tradiderunt. Tunc datæ sunt ei civitates & castra, quorum præsidia Christianis ut diximus investivit: & ab Arabibus tributa suscepit; & eorum nomina notantur, Ecija, Almodovar, Luc, Luxena, Stepa, Sitefila *d* & multa alia, quorum nomina longius esset enumerare. Atque hæcenus historiam suam perduxit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, finem eidem ponens per hæc verba. Hoc opusculum ut sci-
vi & potui consummavi [anno Incarnationis Domini MCCXLIII], Era MCDLXXXI, anno XXVI regni Regis Ferdinandi, quinta Feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei XXXIII, Sede Apostolica adhuc vacante anno I, mensibus VIII, diebus X, Gregorio Papa IX viam universæ carnis ingresso *e*. Ut autem tam nobilis Regis facinora non hæreant imperfecta, compilationis hujusce Auctor ex hinc eundem pertexuit, ut sequitur.

104 Solent ii qui cœptam ab alio historiam prosequuntur, supplere siquid ab auctore priore omis-
sum videant, memoratu dignum. Cum igitur Archiepiscopus Rodericus, relata Regis profectione ad confinia, finiat nominando loca quæ eidem in Castellam revertenti se submisere, neque explicet illius profectionis causam, hinc resumendum argumentum censeo. Dicit ergo Historia, quod Rex, post consummatum suum cum Regina Joanna matrimonium, regnum suum perlustrans, Toletum venerit, ibique intellexerit, civitatem Cordubensem aliaque recens acquisita loca in confiniis, magna annonæ penuria laborare ac premi. Quare vehementer tristatus Cordubam misit viginti quinque

H 5

mil-

*quodam op-
pida Man-
ris eripit.*

*Finitam hic
à Roderico
Archiep. hi-
storiæ pro-
sequens au-
tor.*

addit quod laborantibus inopia confinis,
 f millia f Maravedisiorum in auro, totidemque per alia loca munitiora distribuenda, cum multa annona, pro numero hominum in unoquoque loco commorantium; atque hoc facto discessit Toletum Vallisoletum, ubi diebus aliquot mansit, animum relaxans cum matre & uxore plurimum dilecta.

105 Hic vero iterum ei nuntiatur in Dominica Palmarum, Cordubam & cetera loca gravi fame laborare: statimque regressus Toletum aperuit thesauros suos, indeque quod necessarium videbatur promens Alvaro Perez tradidit, & ipsi cunctos obedire iussit, tamquam sibi. Quod is perquam bene executus, in nullo defuit personæ & potestati sibi commissæ, omniumque amorem & æstimationem sibi conciliavit. * Cunctis autem recte dispositis, atque excursionibus aliquot factis, revertit ad Regem, relinquens apud Martos, cujus arcem tenebat beneficio Regio, Comitissam uxorem suam, cum nepote Tello & quadraginta quinque equitibus sibi subditis; invenitque Dominum suum Toleti, intentum apparando com meatui annonario ad tuitionem confinium.

Et Martana Arce absente Alvaro Comite
 106 Interim Benalhamar Rex Arjonæ, sic enim (quia inde erat oriundus) principio regni sui nominabatur, postea Rex Granatæ dictus; contra prædictam arcem de Martos magna cum multitudine Maurorum venit, eamque obsidens oppugnare disposuit; parumque abfuit quin eam caperet. Quando enim illuc appulit, omnino vir nullus in arce erat, Tello cum suis quadraginta quinque equitibus in aliquam contra Mauros excursionem profecto; & locus necdum tam bene munitus erat, atque est modo. Comitissa autem obsideri se videns, puellis & mulieribus mandavit, ut capillitio in modum virilem composito arma fumerent, cum iisque inter pinnas murorum comparerent conglomeratæ: modum etiam invenit, quo per emissum nuntium admoneret

moneret D. Tellum, de iis quæ ad Martos agebantur.

107 Accurrit mox cum suis Tellus; sed viso Maurorum numero, & quomodo cœpissent arcem quaterere, herebat anceps consilii; hinc pudore confusus, quod Dominam turbamque muliebrem tanto periculo expositam videret, per suam improvidam temeritatem; inde impossibile existimans loco succurrere. Erat in numero Equitum Tellum secutorum Didacus Perez de Vargas, is cui diximus Machucæ cognomen, à nobili ad Xeres oppidum successu, adhæsisse. Hic succursum tentandum vel per medios Mauros suavit sociis, oratione *g* tam efficaci ut persuaserit. Quare calcaria subdentes equis invehuntur in Mauros, nonnullisque eorum generosa morte defunctis, alii pro majori parte penetraverunt ad rupem: & eo suo facto ita consternaverunt barbarum, ut existimans nequaquam id auro fuisse, nisi certos quod locum possent tueri, inde discesserit; atque ita soluta obsidio Martana est, & Comitissa periculo liberata.

ab ejus uocare mirabiliter serquata,

g

108 Dies aliquot post hæc transferant, & Rex Ferdinandus Ayllone erat, quando sub noctem à confinibus advenit D. Alvarus Perez, contulitque cum Rege de rebus bellicis, atque obtinuit promptum expeditumque subsidium pecuniarium & annonarium, pro urbe Cordubensi totisque confinibus, quibus utrumque vehementer necessarium erat: deinde vero confestim rediit, tum quia mandatum Regis urgebat, tum quia res ipsa id exigebat. Licet enim, ex eo tempore quo capta est civitas, ibi pro Rege manebat Tellus Alphonsus, Alvaro tamen commissa erat summa potestas, cum titulo Vice-regis omnium Confiniorum istorum. Ceterum à Rege digressus, ubi Orgaz pervenit, graviter infirmatus, ibidem defunctus est, & sepultura tam honorifica donatus, ac si Rex ipse fuisset. Interim Ferdinando

mortuo deinde ipso Alvaro,

dinando Toleti existenti allatus est nuntius de obitu D. Didaci Lopez de Haro, quod sane perquam dolenter ille tulit: erat enim ex nobilioribus & fidelioribus Proceribus regni, multamque in eo fiduciam collocatam Rex habebat. Superveniente autem altero quoque nuntio de obitu Alvari Perez, geminatus est dolor, quia defectu personæ tam necessariæ ad res bellicas, quarum scientissimus erat, periclitabatur quidquid conquistum fuerat: ideoque oportuit ipsummet confestim proficisci Burgos atque inde Cordubam. Ita primum illuc rediit Ferdinandus ex quo capta urbs fuerat, propter prædictam D. Alvari mortem.

Rex Cordubam reversus,

109 Veniens autem Cordubam Ferdinandus, eisdem communiendæ impendit tres menses, quibus ibi substitit, nisi quod aliquoties, optimo cum successu, excurrit in Mauros, eisque loca quædam ademit. Interim multos illuc habitatores induxit, optime iis prospiciens de fundis hereditariis Regio beneficio tenendis, liberalis tamen maxime erga eos, qui causa obtinendæ civitatis fuerant, scilicet erga Dominicum Muñoz Veteranum, & socios ejus in capiendo suburbio Axarquix, unde initium victoria habuit. Eodem tempore Rex etiam cepit Regem quemdam Maurum, qui trans mare venerat cum spe occupandi Andaluziam. Similiter obtinuit Rex, partim vi, partim conditionibus pactis, Ecijam, Estepam, Almodavar, Siete-villam, quorum Rodericus Archiepiscopus meminit Historiam suam finiens: alia vero loca quæ nominare prætermisit, appellantur Moratilla, Hornachulos, Mirabel, Fuente-Romiel, Zafra, Ynogon, Rubefella, Montorum, Aguilar, Bennaexit, Zambra, Ossuna *b*, Cazalla, Marchena, Zaheros, Curet, Luque, Porcuna, Cote, Moron, præter alia ignobiliora.

Et plura loca cepit,

h

110 Causa autem cur Moron, oppidum tam frequens populo, tamque munitum, adeo cito venerit

in potestatem; fuit Nobilis quidam, nepos Laurentii Xuarez, dictus Meledon Rodriguez Gallinatus: <sup>quæ Christi-
fianus E-
ques ex-
sionibus cre-
bris vexa-
rat.</sup> qui non minus expertus belli quam generosus, cum turrim quamdam in vineis positam, nomine Magazamaram, non nisi quarta leucæ parte Morono distantem, occupasset; ter quotidie excurrerat ad oppidum prædabundus: eoque tantum sui metum Mauris incussit, ut nomen plorantibus pueris matres objicerent, & ita facerent conticescere, dicentes, Tace, quia Meledon venit. Cum ergo nullum finem faceret Moronenses vexandi, nec quidquam securum eis extra muros permetteret, elegerunt ipsi tandem se Regi tradere, sicut fecerunt, se suasque facultates salvas pacti. Rex porro loca sic conquistata ut plurimum distribuit inter Ordines militares, aut eorum fructus applicavit ecclesiis.

ANNOTATA.

a Joanna, Pontivi seu Pontini (utrumque enim reperitur) & Monstrolii Comitissa, aviam matrem habuit Alisiam Sororem Philippo, adeoque magnam amitam S. Ludovici, sic ut hic & Joannæ mater Maria, parentum suorum hereditaria, essent subgermani. Joannæ autem pater Simon de Dommartin nominabatur, frater Reginaldi Comitis de Dommartin: & avus maternus vocabatur Willelmus.

b Ignatius Ioseph à Iesu Maria, in Historia Abbavillana lib. I cap. 28 graviter hallucinatus est, quando matrimonium hoc adscripsit anno 1250, & in eo vixisse Ioannam annis quatuor tantum aut quinque. Nam sanctus Rex obiit anno 1252, & secunda huic uxori junctus fuit anno 1237: potuisset ergo Ignatius, si Hispanos auctores consulisset, scribere annos quatuordecim aut quindecim.

c Hæc uxor patre reversa est

cum matre in Franciam; ubi nupsit Edoardo I Regi Angliæ. Mater ve- Joanna Pontivi, sancti Castellæ & Legionis, Pontivi Regis uxor & Monstrolii Comitissa, fecit insignem donationem Decano & Canonis S. Vulfranni; & mortua anno 1278, sepulta est juxta propyleum ecclesiæ de Valloriis Ordinis Cisterciensis. Quomodo autem puniti fuerint, qui sub spe alienius thesauri reperiendi tumbam ejus aperuerunt, narrat prædictus Ignatius loco jam citato. Matris & filia meminit Chronicon Triveti his verbis: Obiit anno filia Alie- m cclxxviii Regina Castellæ, nec mater Regiæ Angliæ, ad quam jure hereditario post mortem matris devolutus est Pontivi Comitatus.

d Ita junctim legendum, quod impressum legitur, Sed & Filia, vel, Site & Filia, docet nos interpret Hispanus: qui deinde suo matris prosequitur historiam. Est autem Luce- na ad eundem ad quem Ecija &

Corn

Corduba jacent Xenilem fluvium, media fere utrimque via: Stepa ab Ecijsa versus meridiem procurrit in confinio Andaluzia & Granatensis regni; hinc de sinu aliorum duorum locorum conjectura fiat.

e Obierat Gregorius IX 21 Augusti 1241, post quem electus quidem fuerat Celestinus IV, sed & ipse 19 Novembris sequentis obiens Sedem vacuam reliquerat: vacavit autem usque ad 29 Junii anni hic signati 1243, quando coronatus est Innocentius IV. Ceterum annis Incarnationis Domini, [ ] inclusivus. Cum enim auctor nulla suorum operum parte utatur nota Era vulgaris, vehementer dubito utrum ea verba vere sint Roderici; nisi hoc forte loco ea addere voluerit propter externos, suam historiam forte lecturos, quibus jam ubique in usu erat vulgaris Era numerus, quamvis Hispani, receptorum semel verborum aequae ac

suorum retinentissimi, omnino aditum eum receperint ad historiam usum civilem: & quidem haud denique mortem Roderici atque Ferdinandi, si ante finem seculi 13 scripta Chronica Ferdinandea quam Latinis reddimus, quaque annos numerat Incarnatione.

f Ita superius num. 46 ubi agitur de annua pensione Sororibus de Boage addita etiam scripserat: ubi Rodericus nullam certam expresserat.

g Non fuit visum opera pretio ipsam orationem, satis prolixam, Latine reddere.

h Offuna hodieque celebratur, tamquam nobilis iis in partibus Andemia, distatque Ecijsa versus meridiem leucis circiter quinque: ac pro versus Xerez ituris, pari circiter intervallo, occurrit castrum Moton, de quo mox. Cetera loca quater attinet.

CAPUT XI:

*Rebus domi composuis Sanctus in fidem suam suscipit
Regem Murcia, & Arjonam occupat.*

111
Rex Toletum regressus

Postquam Rex Ferdinandus munitionibus omnibus rite prospexisset, trium praedictorum mensium spatio, Corduba Toletum revertit, ubi uxor sua & mater erant; quas deinde, expeditis ibi negotiis, assumpsit & cum Burgos duxit. * Hic Regi cum Didaco Lopez Biscayae Domino, subnata discordia est, propter quam cum sua spoliavit ditione. Sed Didacus statim se recipiens, non modo sententiae Regiae se opposuit, verum etiam in ipsam Castellam incurrens cepit damna quanta poterat irrogare subditis Ferdinandi. Qui coerciturus audaciam hominis, inter altissimos duos montes se continentis, eduxit contra eum

eum copias. Didaco autem non auso expectare venientem, destruxit munitiones quibus præcipue fidebat, ac nominatim a Briores; recedensque filium suum Alphonsum reliquit in confiniis Biscayæ, eadem defensurum. Mox autem ad hunc accedens Didacus, gratiam apud eum invenit: qui secum assumptum ad patrem duxit, ipsique reconciliavit. Inde simul abierunt Burgos, ac demum Vallisole-
a
Biscayæ Do-
minum re-
bellantem
senes,

112 Paucis diebus post necesse habuit Rex Olmedum proficisci, quando Didacus Lopez iterum in Biscayam abiit: quod ubi Rex inaudiit suspectum habuit, eumque sequi instituit, ne denuo damni quidquam crearet. Postquam autem in sua se recepit Didacus, copias aliquas Rex colligens, iterum tradidit eas filio Alphonso ad tuendos Biscayæ fines, rectaque contendit Valmasam, Infantem præmittens. Hoc intellecto, faniori consilio usus Didacus, ultro ad Regem venit, ejusque se commisit potestati, sane perquam feliciter; humaniter namque exceptum Rex Burgos deduxit, ibique, intercedentibus pro eo Reginis, non solum eidem ablata restituit, sed etiam Alcaraz condonavit.
iterumque
compefcit.

123 Rebus sic pacatis, Ferdinandus in morbum Burgis incidit; & finitæ induciæ sunt, quas cum Granatensi Rege pactas habebat. Cum autem per mortem D. Alvari Perez confinia essent custode destituta, missus eo est Infans Alphonsum, omni necessario apparatu instructus, una cum D. Roderico Gonzales Giron. Qui Toletum perveniens obvios ibi habuit legatos Habenhuedi Murcia Regis, tendentes ad Regem Ferdinandum, ut ei pro Domino suo ac toto regno Murcia fidelitatem jurarent, sub conditionibus quibusdam quas ferebant accurate descriptas. Visis iis noluit longius ire Alphonsum, sed ipsemet patris sui nomine conditiones acceptavit; Murciamque regressos subsequutus est. Venienti
Murcia
missi ad Regem
Legati
autem

b autem in Alcaraz *b* obviam processerunt iidem legati, attuleruntque confirmationem pactorum, & Infantem invitarunt ad incundam regni possessionem.

114 Comitabatur tunc Alphonsum Pelagius Correa *c*, Magister Ordinis de Ucles dicti, magnoque ei adjumento fuit, tum recte consulendo ea quae ad negotium conducebant, tum militem annonamque sumptibus suis subministrando, ubi opus esse videbatur. Hoc ergo comitante Infans Murciam intravit, obtinuitque arcem cum toto dominio regniisque redditibus, salvo eo dumtaxat quod inde debebatur ipsi Abenhucdi, toparchisque in Crevillen, Alicante, Delche, Orihuela, Alhama, Aladeo, Ricote, Cieka, aliisque dynastiis, jus ad dictorum reddituum partem habentibus. Atque ita D. Infans suscepit de manibus Maurorum possessionem Regni nomine patris sui, exceptis dumtaxat Lorca, Cartajena & Mula: quibus parum profuit quod in pactis ab aliis sancita noluerint consentire: si quidem brevi ad ea vi compulsi sunt, D. Alphonsus cum Magistro Pelagio regnum universum perlustrante, mutationes reficiente, Mauros pacificante, rebellium villas pro merito tractante, sicut postea suo ordine refertur.

quem eodem
cum annona
regressum

115 Restitutus interim ab infirmitate Ferdinandus digressus est Burgis ad visitandum regnum suum possessionemque administrandam: quod valde necessarium fuit, praesertim Palentiae, ubi multorum querelas audivit, & malefactores plurimos districte persequitur. Ibi existenti Corduba & Murcia advenerunt nuntii, annonam postulantes, quia magna istic fame laborabatur. Auditis illis, statim Rex Toletum se contulit, ibique constituit Murciam deportandum magnum com meatum victualium, per loca noviter acquisita distribuendum. Venerat ad eum excipiendum Alphonsus, sed prius quam Murciam

reverti

reverteretur, abiit cum patre suo Burgos: ubi per manus D. Joannis Cancellarii velum sacrum impositum fuit D. Berengariae, sorori Alphonsi: qui peracta ceremonia festinavit; cum preparato sibi comitatu, unde venerat regredi, comitante eum Magistro Pelagio, & apud Regem manente D. Ruyzio Gonzalez.

116 Rex autem ipse, quam citissime potuit, curavit ad confinia proficisci, secum ducens D. Joannam uxorem suam, & D. Rodericum filium Comitissae, nec non quinquaginta circiter equites, perditum vero numerum haud multo majorem: atque ita non sine periculo transiverunt portum de Muladar. Etenim grandis ibi metus erat Regis Granatensis, superbi ac tumidi propter victoriam, paulo ante relatam contra Dominum Alphonsum, filium Regis Legionensis & fratrem Regis Ferdinandi: quo in praelio occubuerat D. Isidorus, Eques generosus & Commendator in castro Martos, utpote Ordini Calatravae donato à Rege. Ibidem etiam caesi fuerunt alii plures Fratres Ordinis praedicti, & Martinus Ruyz de Argote, rebus in conquestione Cordubensi gestis memorabilis; captus est autem Martinus Ruyz frater ejus. Ceteri autem ex Equitibus majoribus caesi numerantur usque viginti, multaque gregiarum turba; & hoc successu elatus Rex Granatae, valde formidabilis erat toti isti regioni.

117 Transito eo quem diximus portu, venit Rex Ferdinandus in Andujar, moxque eodem post ipsum appulit frater ejus D. Alphonsus, cum D. Nonnio Gonzales aliisque, numero quidem non admodum multis, sed robore animoque praestantibus: qui simul omnes iverunt Arjonam, demetendo fruges, hortos subruendo, oliveta scindendo, magnum ubique Mauris damnum facientes. Inde proficiscentes versus Jaën, tantumdem fecerunt e Alcaudeta, unde Rex Nonnium Gonzales & D. Rodericum filium

*secutus pater
ter Ferdinandus,*

d

*Arjonam
occupat.*

e

I

Comi-

Comitissæ remisit Arjonam, ut eam obsiderent oppugnarentque, cum majori parte eorum quos secum ipse habebat militum. Hi mandata facientes, brevi Mauros ad magnas redegerunt angustias; sequenti autem die mane cum reliquis supervenit Rex ipse. Quo cognito rebus suis diffisi Mauri, miserunt qui agerent de facienda deditioe. Factum hoc die Mercurii: die autem Veneris tradiderunt oppidum, vacuum illud dimittentes, præter eos quos ibi manere Rex voluit. Qui cum ibidem biduo mansisset, cunctis bene prospiciens quæ videbantur ad loci tuitionem necessaria, victor recessit.

Et alia loca non nulla,

118 Eadem excursionem obtinuit etiam Pegalhar, Bexixar, & Escarenam *f*: indeque fratrem suum Alphonsum Granatam direxit, quidquid posset ferro ac flamma deleturum, jungens ei quos apud se habebat ex Ubeda, Baëza, atque Quesada delectos, nec non Sancium Martinez de Xodar, cum bono, licet non valde numeroso, peditatu. Cum his Granatensem regionem, qua plana erat, ingressus Alphonsum, stragem ut fuerat iussus fecit.

vastat agrum Granatensem.

119 Rex autem revertit in Andujar, sumptaque inde uxorem Reginam deduxit Cordubam; & mox festinato abiit Granatam versus, fratri præmissis se conjuncturus. Hic eo in tractu jam decimum diem agebat, nec absque periculo; quia Rex Maurus tenebat urbem cum equitibus octingentis. Nec tamen ideo dimiserat coepta Alphonsum. Postquam autem Rex advenit, nihil integrum relictum est in hortis aut turribus usque ad portas ipsius urbis, cuncta pro arbitrio conculcantibus vastantibusque Christianis, per totos viginti dies, quibus ante Granatam Rex mansit. Contigit autem undecim dierum istorum, ut Mauri, tanta rerum suarum pericula irritati, eruptionem subitam in Christianos facerent, magna cum vociferatione. Sed immixtis in eos equitibus, ita erumpentes excepit Ferdinandus.

duſ, ut cum multa clade fuerint coacti terga dare, inſequentibus & cedentibus eos uſque ad portas Chriſtianis: neque poſthac auſi ſint urbe egredi, tam duriter caſtigati.

ANNOTATA.

a Briones caſtrum, Ibero adſa- tens in conſinio, & pontem fluuio im- poſitum habens, 7 milliaribus ſupra Lucronium.

b Alcaraz, Caſtella noua oppi- dam, unde nomen vicinis montibus ex quibus Batis oritur; à Caravaca, in finibus Marciensibus ſita, adhuc bidui itimere diſtans.

c Hinc Pelagio Correæ tribui- tur in Relatione Romana, quod de ordine ſancti Regis, juxta oppi- dum de Segura Legionenſis dice- ceſis, perſequens Saracenos, & committens cum ſiſ prælium, quia ſol inclinabat, commen- dauit ſe glorioſiſſimæ Virgini ut ſol ſiſteret, donec victoriam conſequi poſſet: & ſol miracu- loſe ſtetit per notabile ſpatium: & quia dicta die, ſciens Rex quod prælium committendum eſſet, continuo Deum oravit, ut ſibi concedere victoriam dignaretur contra infideles; ideo fuit ſucceſſus huiusmodi mira- culi orationibus ſancti Regis, mediante eius Generali, repu- tatus. Allegatur numerus 51 Sum- marii, in cuius margine dicitur, Miraculoſus ſucceſſus juxta op- pidum de Segura Legionenſis diocceſis. Verum in toto illo Num- ro nec ſemel quidem tale oppidum no- minatur: ſed neque ullum ejus no- minis in Legionenſi diocceſi eſt, neque in corde regni potuerunt ad conſtitutum veniſſe Mauri. Quid ergo? Ibi lego ad urbem Seviliam, iſeſt Hiſpalim, factum tale quid eſſe; iterumque in Montibus-Maurianis, vulgo Sierra de Morena dictis, territorii Corduben- ſis, & allegatur auſtor Bades de An-

drada, in hiſtoria trium Ordinum im- preſſa an. 1609. Agit hic lib. 1 cap. 16 de dicto Magiſtro, creatumque ait anno 1242, ac ſequenti anno proſe- ctum in expeditionem cum Infante Alphonſo. Tum verbotenus ſere deſcribit omnia, quæ in hac Chroni- ca de illo narrantur, ſine ulla talis miraculi ad Hiſpalim facti mentione; ac denique narrat prælium, à Pela- gio commiſſum ad Sierram More- nam, ubi hodieque ſtat eccleſia, in memoriam predicti miraculi ab eo conſtructa, vulgo dicta S. Maria de Tudia, quod traditio vulgi in- terpretatur ſic abbreviate dici, pro S. Maria de Ten tu dia, eo quod Magiſter ſolem ſiſtens dixerit, Ten tu dia id eſt, Siſte dies. Eadem magis confirmat Eſpinosa lib. 4 cap. 7: dum allegat antiquas memorias Ordinis Mſs. in quarum aliquibus id tribuatur nocturna ſancti Regis ora- tioni; in aliis etiam adlatum, quod idem Magiſter poſt victoriam, lancea percutiens rupem, eli- cuit, velut alter Moyſes, fon- tem exercitui feſſo ac ſitibun- do, qui hodieque fluens mira- bilia multa operatur circa in- firmos inde bibentes. Opera pre- tium eſſet ſcire quam antiqua ſint Mſs. illa. Vixit autem Magiſter Pe- lagius & pugnavit cum Mauris uſ- que ad annum 1275.

d Comitiffam intelligo, uxorem D. Alvari Perez ſupra lauda- tam.

e Alcaudete, inter Cordubam & Iacn.

f Neſcio an horum locorum nunc ſi- perſit memoria: uſi & pluriſim infra nominandorum.

Solem ſiſtiſ- ſe dicitur Correæ Mag. Ord. de Veles.

CAPVT XII.

*Expugnatá Mulá, Giennium obsidetur & deditur,
decernitur obsidio Hispalensis.*

120
*Rex succur-
rit arci
Mariana,*

DUm Rex ad Granatam esset, Mauri, Gazulæ dicti, excurrerant ad Martos, locumque obsederant: quo intellecto, statim missus est Alphonsus Regis frater: hic autem cum Magistro Calatravæ ejusque Fratribus illuc properans, invenit Mauros jam recessisse. Etenim qui intus fuerant Fratres, adjuti ab aliis qui auxilio venerant, contra ipsos erumpentes ita generose pugnarant, ut multis eorum caesis, & captis non paucis, plenam de barbaris victoriam per Dei gratiam reportarint, magna præda equorum aliarumque rerum ditati. Interim Rex Ferdinandus, satis diu circa Granatam hæsisse, & Mauros insolentiam repressisse visus, populata regione eorum ut libuit, sicut prædictum in Historia est, paulatim sese recepit Cordubam; ubi honorifice latanterque receptus, apud uxorem suam D. Johannam, necessaria sibi suisque quiete corpus refecit, & copias refocillavit.

& Cordubam redit,

*dum interim filius
Mulam fame expugnat,*

121 Dicitum etiam superius ab Historia est, quomodo Rex Ferdinandus Alphonsum filium suum Murciam miserit; nunc addendum, quod illuc cum credito sibi comitatu appulsus, eodem per munitiones & arces distributo, omnes perlustravit; & ubique justitiam administrans ac bene meritos remunerans, cuncta optime disposuerit. Tum demum excurrit Mulam, a Lorcam, & Cartagenam, quæ ei se noluerant tradere, ac multa singulis damna intulit per campos. Intelligens autem, quod Mulæ magna esset annonæ penuria, eamque si obsidetur fame cogi ad deditorem posse; consulto prius

D. Pe

D. Pelagio Correa oppidum cinxit, atque ante illud tam diu perseveravit, donec fames ipsi locum tradidit: ex quo atque ex arce ejus Mauros omnes eiecit, exceptis paucis quos in suburbio permisit manere. Hunc primum locum Infans Alphonfus obsedit & obtinuit, præsente ad omnia Magistro Pelagio, qui numquam ab ejus latere discedebat. Est autem Mula oppidum validum ac bene munitum, cum arce insigni & turribus circumsepta, opulentum præterea terris cultis ac pascuis, fructibus item & aquis commodum, atque districtu territorii sui complectens montes bene fertiles spatiumque per amplum. Sed nunc in Murcia regno dimittentes Infantem, redeamus ad patrem ejus Ferdinandum.

122 Erat is cum Regina uxore sua Cordubæ, post reditum ex agro Granatensi; ibique à filio Alphonso accepit lætissima sibi nuntia de Mula intercepta, deque statu Maurorum necdum subjugatorum: præterea nuntiatum ibidem ei est, Regem Arjonæ, cum maximo commeatu plus quam mille bestiarum oneratarum, proficisci Jaën, ut civitati illi prospiceret de annona. Statim ergo Alphonsum fratrem, cum delectis Ubeda atque Baëza adductis, misit, qui venientibus se medium interponeret, adituque ad urbem prohiberet. Mox ipse post eum ivit, iveruntque cum eo D. Rodericus de Valduerna, D. Didacus Gomez, & D. Alphonfus Lopez de Vaya. Profecti sunt autem Arjonam indeque Jaën, biduo toto expectantes venturum commeatum: sed frustra: nescitur tamen utrum Mauri, adventu ejus cognito, an alia ex causa venire prætermiserint. Rex vero, nolens ibi tempus terere, post grandia damna circum urbem facta, revertit Cordubam; ubi priusquam aliquam requiem caperet, intellexit matrem suam D. Berengariam Toletum ad se venire. Hoc cum gratissimum ei accidisset, ad excipiendam eam confestim egressus est cum Regina Joanna; transito-

*frater
impedit
commeatū
Giennensium
urbis destinatum.*

*Rex enim
matre exterritus
congressus.*

que portu venerunt ad locum, tunc Pozuelo dictum, ubi filius eorum Alphonsus postea insignem oppidum condens, Villam-regalem *b* nuncupavit. Ibi inter se viderunt mater & filius, mutuoque aspectu & convictu recreati sunt totis sex hebdomadis, numquam amplius invicem revisuri; nam ipsa Toletum reversa, Rex cum uxore ad confinia abiit, neque in Castellam amplius venit.

*post vastatos
Mauros
viam agros*

123. Transito autem portu ivit in Andujar, ubi totum suum exercitum colligens, cum Regina uxore profectus est Jaën. Ac primum vastavit hortos vineasque & messem totam, nec quidquam quod reperit dimisit integrum: deinde progressus est Alcalam Abenzaidæ, & similiter egit, multos Mauros abducens in servitutem. Postea transit Illoram, intravitque suburbium & expilavit; oppidum vero incendit, occisis captivatisque Mauris toto illo districtu. Fuit autem præda copiosa quam inde avexerunt, tam in gemmis lapidibusque pretiosis, quam supellectile ac vestimentis, copiaque magnæ pecorum ac jumentorum: erat enim oppidum dives valde. Inde nobilis iste Rex ad campos Granatenses populabundus excurrit, idemque fecit in montanis locis, donec veniret usque Granatam: circa quam mansit diebus aliquot, destruens ac vastans omnia quæ Maurorum erant, absque eo quod hi auderent contra eum procedere. Videns ergo frustra se ibi haburum, recessit Martos, ubi ad eum Murcia venit Magister D. Pelagius Correa, Regique narravit quam prospere ibi egisset D. Alphonsus filius, ejus victoria relata de resistantibus Mauris, quod Regi lætitiæ non parvam attulit.

*Giennium
obsidet.*

124. Tum illius consilium exquisivit, interrogans, quid ei de Jaën civitate obsidenda videretur: qui respondit optimum id factu esse; idemque sensus fuit omnium aliorum Procerum. Convenerunt ergo Magnates hominesque opulenti & cuncta sodalitia

litia militaria, & statuerunt qua ratione alii hoc, alii alio tempore, adessent ad obsidionem per vices continuandam, donec urbs traderetur. Et hoc ita quidem coeptum est; sed cum vidisset Rex, post dies aliquot ibi consumptos, non procedi quemadmodum constituerat & volebat; ipsemet eodem accessit, mansitque, licet incommodissimo tempore, frigidus utique & pluvio, quia media hiems tunc agebatur: unde fiebat ut tam homines quam iumenta plurimum damni paterentur, nec tamen ab obsidione recessum.

125 Videns ergo Rex Arjonæ, qui idem & Granatæ, Ferdinandum tam pertinaciter inhærere proposito, neque recessurum nisi capta urbe; quæ longa fame pressa, non videbatur diu posse resistere, fatigatis extenuatisque propugnatoribus; se vero non sufficere ad auxilium obsessis ferendum, omni ex parte sic clausis, ut nec egredi quisquam nec ingredi ad eos posset; statuit ad Regem supplex accedere, seque ac sua omnia ejus fidei tradere, confidendo in ejus magnâ bonitate, quod clementer habiturus eum esset. Hoc suum consilium cum Mauris proposuisset Rex barbarus, quo nullum ei occurreret salubrius, ad ipsius suoque honori ac regno consulendum; perrexit ad Regem Ferdinandum, seque subditum ejus professus, cum osculo manuum tradidit in illius potestatem; simulque obsessam urbem in pignus perpetuæ fidelitatis. Exceptit eum sic humiliatum Rex humanissimus, cum ea clementia qua tales solebat; pactusque cum eo est, ut maneret in regno ac dominiis suis sub tributo centum & quinquagies mille maravedisiorum annue pendendorum, & obligatione sequendi suam Curiam, ac fidæ societatis pace & bello; solum urbem obsessam, utpote jam propemodum subactam, dimitteret. Quod cum utrimque placuisset firmatumque esset, tradita est Ferdinando urbs Jaën.

*Cujus de-
fensionem
desperans
Granatæ
Rex*

*utro se Fer-
dinando
subiecta*

*relictæ eisdem
urbe Iacensi,*

126 Est autem urbs hæc perquam populosa & ampla, multisque ac fortibus turribus munita, abundatque aquis bonis intra muros, & copia rerum omnium quæ possent in nobili atque opulenta civitate optari: bellicosa etiam multumque formidata erat, antequam veniret in potestatem Christianorum; postquam vero his cessit, fuit semper propugnaculum confinium, quæ ex hinc secura manserunt, atque extra periculum habitari ab eisdem potuerunt. Sed regrediamur ad Historiam.

quæ Christianis habitanda traditur.

127 Tradita in illum modum civitate, ingressus eam est Rex cum processione totius Cleri, rectaque procedens ad Mezquitam majorem, dedicari in ecclesiam fecit sub invocatione S. Mariae, Missam cantante D. Guiterio Episcopo Cordubensi. Stabilivit etiam ibidem Cathedram d' Episcopalem, attribuens ei oppida & Castella ac fundos sufficientes; misitque in omnem partem, invitans ad implendam urbem, sub pollicitatione multarum immunitatum ac privilegiorum, quæ venientibus illuc habitatum fideliter præstitit, dividens eis civitatem & agros. Mansit autem ibidem Rex mensibus octo, pacem constituens, munitionesque restaurans quatenus opus erat.

*Decernitur
obsidio Hispalensis.*

128 Postea convocatis in consilium Magnatibus atque ditioribus regni Magistrisque Ordinum, dixit, aliquid denuo tentandum videri, quandoquidem jam pridem otiabantur. Singulis vero sententiam dicentibus, & quibusdam excursionem versus Hispalim suadentibus, aliis castella quædam Maurorum adhuc relicta in confiniis expugnanda; Magister Pelagius & varii Equites Ordinis S. Jacobi, rerum bellicarum experientissimi, magis probaverunt ut obsideretur ipsa Hispalis, qua urbe superata prona essent futura omnia. Erant tamen quibus consultius videbatur, excursionibus iteratis prius depopulari agros circumquaque, ac tum demum defatigatos obsidere;

obsidere; ita minori tempore atque periculo capiendam urbem. Nihilominus Magister Pelagius alique multi perstiterunt in sententia, asserentes, tempus illud quod ponendum esset cundo ac redeundo, & sumptus faciendos in expugnandis minoribus locis melius impendendos metropoli capiendæ; ita uno eodemque labore omnia simul absolvi: quod consilium etiam Regi magis placuit, & stabilitum fuit.

ANNOTATA.

a Lorca ad fines Granateses jacet, Cartagena ad mare, portu & Episcopatu insignis: sed que prima ac precipua hic nominatur Mula, nusquam apparet in tabulis.

b Villa-regalis, media fore via inter Tolatum & Cordubam trans flumen Guadiana: nec adeo procul intervallo circiter 6 milliarium ad ortum, est Civitas-regalis, urbs ampla, olim etiam florentissima.

c Adlit Mariana, Regem Oysemelium, factione inter suos tumultuante, de vita deque imperio periclitantem, praesidium quaesivisse à Christianis.

d Egidius Davila tom. I Theatri sui Ecclesiastici pag. 245 pri-

mum hujus urbis Episcopum facit Dominicum, qui tamen Bæza sededit totis 59 annis, fueritque Ordinis Predicatorum, & successorem habuerit Petrum, à quo Baëza Episcopium relata sit Sedes anno 1249, annuente Innocentio IV. De Petro nulla occurrit dubitandi causa, de Dominico longe maxima; cum S. Dominicus Patriarcha, teste Bzovio Dominicano in Annalibus, primos in Hispaniam Predicatores solum miserit anno 1219, & Bæza tunc necdum fuerit Christiana, primum capta à Ferdinando aliquot annis post: ut si ibi raverit fuerit Episcopus Dominicus iste, fortassis id solum fuerit annis 19.

P A R E R G O N I I.

De situ & munitionibus urbis Hispalensis tempore
obsidionis mox narrandæ.

129

P Rins quam porro pergam Latine reddere textum
Chronicæ Ferdinandæ, expediet, ad em-
clarius & facilius intelligendum, præ oculis po-
nere situm statumque urbis, qualis erat cum eam
obsedit Rex sanctus, præunte & prælucente
accuratissimo Hispalensis historiae & antiquitatum urbis
scriptore Alphonso Morgado, annis ab hinc ferme cen-
tum impresso Hispali. Hic cum lib. 1. cap. 14. dixisset, quod
Mauri Hispalenses, progeniti à primis ex Africa
transgressis Hispaniarum domitoribus Arabibus, eo
tempore Rege destituti, numquam se voluerunt sub-
jicere Maurorum Granatensium Regi, utpote igno-
bilibiorum & ex Palæstina post ipsos advectorum,
quamvis diu eos multumque sollicitasset; sed unius
inter suos præcipui, Axataf dicti, consilio fere &
auctoritate regebantur; hæc inquam cum dixisset Mor-
gadu, quam fuerit urbis armis annonæque & omnis ge-
neris apparatu ad vitam bellumque ducendum instructa,
colligi jubet ex diuturnitate obsidionis toleratæ.

Describitur
urbs am-
plissima.

cincta tur-
ribus 166.

130 Sed & hæc, inquit, brevis temporis fuit,
respectu ingentium hujus urbis virium. Etenim am-
bitu præcipui sui muri complexa spatium non mi-
nus quam octies mille septingentarum ac quinquæ-
ginta virgarum, plena erat populo bellicoso ac fe-
re innumerabili. Muri alti ac firmi, absque rima aut
ruptura ulla; utpote numquam bello pulsati, in-
structique turribus per circuitum centum sexaginta
sex & pluribus. Præcingebat eandem antemurale,
quale cuicumque magnæ civitati vel solum suffice-
re ad munitionem posset, cum fossa bene profunda
ac larga. Portæ ejus principales duodecim (ut de
posticis

posticis duobus taceam, Alcazarum & Atarazarum (dictis) cum procurrentibus oblique propugnaculis, densatae clavis & ferreis laminis obductae; supra durissima boum tergora, craticulis chalybeis substrata.

131 Quia tamen ex latere uno, atque adeo dimidia sui parte, sex portas habente, securam magis urbem faciebat fluvius Batis, ad cuius sinistram versus Occidentem ripam jacet; ideo ex altero latere sublimiores firmioresque muros turreaque cum antemuralibus fecerant de industria, fossam etiam latiore profundioreque, sicut hodie videntur. Sed nihil aequè magnam Mauris fiduciam dabat, ut sese inexpugnabiles crederent, quam commoditas subsidii tam hominum quam alimentorum, inferendorum ex famoso illo & fertilissimo Herculis horto (Axarapham ipsi appellabant) qui ex adverso urbis trans flumen incipiens, decem leucas in longitudinem & quinque in latitudinem extenditur, triginta autem leucas suo ambitu complectitur, usque ad Oliveta Nieblensia pertingens; in quo centum millia praediorum, praeter arces vicisque, numerabantur; habebatque in fronte Castellum Trianae nuncupatum, quod ex una parte, qua Hispalim respicit, flumen alluit; ex altera muri cingunt, instructi turribus altis ac firmis, quales nunc quoque conspiciuntur.

132 Hinc porro vix dimidia leucæ horariæ parte distabat perquam munita civitas Haznalpharache, quæ omnes totius Axaraphæ Mauros tuebatur, posita supra jugum montis, ad dexteram Batis infra Trianam, turrata etiam ipsa: quæque una cum castro Trianae clavis erat regionis istius. Castro autem, praeter turres, praetensa ex hac parte erat fossa grandis, quæ nomen usque nunc retinet foveæ Trianensis; per quam derivabatur fluminis ipsius brachium, Castello ac turribus ejus circumductum. Ut autem

portarum
habens ex
Axarapha
subsidium

per castellum
Trianae,

Et portam.

faci-

facilior esset inter urbem castellumque istud communicatio, ligneum supra naves grandes ac robustas pontem straverant Mauri, quem ferreis catenis ipsi castello adstrinxerant. Ut vero naves cis pontem stantes, & occupantes grande illud quod ante urbem protenditur fluminis spatium, ab omni incurfu securiores consisterent, ad Turrim auream affixa erat ingens catena ferrea, quam quoties visum fuerat tendere poterant trans ipsum flumen, affigendam cuidam firmissimo muro, hodie dum manenti in platea quadam Trianensi, ab inde nomen Parietinae habenti.

*Ejusdem
icon in thea-
tro Urbium*

133 *Hec Morgadus, tam clare omnia, ut praeter iconographiam urbis atque suburbiorum, oculis ipsis subjiciendam, desiderari amplius nihil possit: hunc autem defectum curioso lectori supplere poterit triplex iconismus urbis Hispanensis, secundum varium ejus aspectum insertus Theatro civitatum orbis, per Georgium Braun sociosque & successores sex libris vulgato Colonia, ab anno MDXXIII usque ad MDCXVII, scilicet lib. 1. tab. 2. lib. 4. tab. 2. & lib. 5. tab. 7, quarum secunda instituto huic accommodatior est, quia ad plenum aptatur, cum enumeratione ac designatione singularum portarum, praecipuorum templorum, fororum atque suburbiorum. Interest tamen inter hic descriptam antiquam, & ibi notatam designationem recentiore, quod ibi nulla appareant indicia aemuralium, & quod suburbium Trianae, ex quo conspiciendus urbis situs datur, representetur absque exterioribus ab aversa parte manibus, turribus ac fossa, fortasse solo jam equatis; pro quibus ibidem videre est ad caput pontis Trianensis Carceres formidabiles sacrae Inquisitionis, in modum castelli octonis turribus septi, & ultra illos longam secundum fluminis flexum plateam utrimque habitam, usque ad monasterium de Las Cuevas seu Cavearum, Patribus Carthusianis attributum, quod originem suam primum sumpsit circa finem seculi XIV.*

*non valde
ab antiquo
discrepans.*

134 *Ultra pergendo, secundum fluminis ejusdem flexum, eadem tabula ostendit Amphitheatrum amplissimi rudere,*

eum monasterio S. Isidori, locisque nomen à Sanctis Brigit-
 ta & Pontio sortitis; additurque epigraphæ Sevilla la Vieja, ^{Vetus His-}
 id est Hispalis vetus. Et sane verosimillimum prorsus est, ^{palis ubi ?}
 quod Mauri, qui vix ullam Hispanie civitatem aut ne vix
 quidem ullam dimiserunt, quam non aut aboleverint peni-
 tibus, aut alio transtulerint; eam que sub Romanis Gothif-
 que fuerat Hispalim, à dextero Batis fluminis latere ad
 sinistrum transportarint. Hoc autem si tenere quis velit, ces-
 sabit ei omnis questio de sita veteris ante Maurorum ir-
 ruptionem Cathedralis; eamque frustra requireret aliquis eo
 loco, ubi etiam illi adificarunt Mezquitam, totius Hispanie
 speciosissimam: quam victor Ferdinandus in Deiparæ
 Virginis ecclesiam convertit, & cuius adhuc turris clau-
 strumque ex parte supersunt. Non desunt quidem aliqui,
 existimantes veteris Italicæ, potius quam Hispalis, reli- ^{quam pro-}
 quias esse amplissimorum, quæ istic adhuc reperiuntur, ru- ^{cul ab Iticæ}
 derum vestigia: sed verosimilius est, fideli traditione trans-
 missum nomen loco isti remansisse. Quod ad Italicæ situm
 attinet, eum non audeo in Tablada concipere, nedum sus-
 picari Hispali in nominis appellatione Italicam successisse:
 paris enim antiquitatis utrumque nomen esse liquet ex Iti-
 nerario Antonini Imperatoris; Ab Hispali Italicam P. M.
 VI constituentes. Est autem & alius locus, Talca dictus, in
 partitione territorii Seviliensis à sancto Rege decreta, qui
 proprius nomen veteris Italicæ representat: quod tamen
 non ausim definire, donec partitionis prædictæ liber publici
 juris factus, plura tali conjecturæ fulcimenta suggerat. Cete-
 rum ipsa Hispalis antiqua proprium ex re nomen habuerit; si ^{et undè na-}
 (quemadmodum docuit Ortelium nostrum Arias Montanus) ^{men ?}
 Phoenicium illud est, ex spila vel spala deflexum, quod
 planiciem sive virentem regionem significat, qualis est
 omnis ea, ubi Amphiteatri vestigia videri diximus.

CAPVT XIII.

Progressus Hispalim Rex oppida quædam per iter capit : ejus classis Mauricam vincit.

135
Post vastatos
agros
Carmonenses,

REbus apud Jaën compositis, uti dictum est, obsidioneque Hispalensi decreta, Ferdinandus pro sereliquit Ordonium Ordoñez urbis Præfectum, qui reliquam domorum agrorumque partitionem prosequeretur, secundum mandata sibi facta; & ipse Cordubam rediit, atque post paucos dies egressus tetendit a Carmonam, quotquot extra portas reperit Maurorum mactans aut capiens. Eorum qui hac vice comitabantur Regem præcipui erant hi: Alphonsus frater Regis, filius D. Henricus, Magistri Ordinum S. Jacobi & Calatravæ, Didacus Sanchez & D. Ferdinandus Xuarez. Comitabatur eundem equitatus Cordubensis, perquam bene exercitatus; & Rex Granatensis, jam Regis Vassallus, cum equitibus quintigentis, apud Carmonam eundem assecutus. Desolatione autem circa Carmonam quanta potuit facta, Rex cum exercitu abiit Alcalam Guadayræ: Mauri vero qui Alcalæ erant, intelligentes Granatensem Regem esse in comitatu, egressi ex oppido ipsum ei tradiderunt: qui continuo illud consignavit Ferdinando in manus. Hic vero Alcalæ subsistens, fratrem suum Alphonsum cum Magistro Pelagio iussit incurrere in Axarapham Hispalensem, Regem vero Granatensem, cum Magistro Calatravæ ac filio suo Henrico, immisit contra Xerez.

nuntiatur
Regi mors
sua matris.

b

136 Ibidem Alcalæ existenti Regi locumque muniti, nuntiatur obiisse ejus matrem D. Reginam Berengariam: nec dici potest quantum ex illa mortis sensum doloris hauserit atque monstrarit. Succurrit tamen ei, ne tristitiæ succumberet, innatum animi robur.

robur, invictaque constantia ad quosvis casus perfe-
rendos. Neque vero præter rationem erat, quod ta-
lem jacturam dolenter se ferre Rex tantus monstra-
ret. Perdebat enim matrem, cui parem generositate
atque virtute Rex nullus habuit: quæ utrique regno,
Legionensi atque Castellano, imo Hispaniæ univer-
sæ, speculum omnis probitatis fuerat; cujus unius
consilio, non unum tantum sed plura regna guber-
nabantur; quæque omnes ætatis suæ Reginas meri-
tis exuperavit. Deplorata autem mors ejus fuit per
omnes civitates, oppida, villas Castellæ ac Legio-
nis, à magnis æque ac parvis; sed præcipue à nobi-
libus egentioribus, erga quos beneficentissima e-
rat; perfecta & consummata in virtute, Dei rerum-
que divinarum amans, virtutis exemplum: quam
bonorum omnium remunerator ut veram famulam
& amicam dilectam faciat cum Sanctis suis regnum
æternum hereditare. Amen.

137 Meminit historia nostra superius, quomodo
Rex Ferdinandus, Alcala Guadayaꝛæ potitus, fratrem
suum in fines Hispalenses, Regem vero Granaten-
sem jussit in Xeritanos excurrere; nunc refert, quo-
modo iisdem à demandata sibi expeditione regref-
sis, Ferdinandus ratam ac gratam habens operam si-
bi à Rege Granatensi navatam, eundem in regnum
suum remiserit, ab ulteriori servitio absolutum. Hic
magnas ei gratias agens, lætus atque hilaris ad pro-
pria rediit; ipse autem Ferdinandus Cordubam ivit,
propositum habens in Castellam regredi. Sed suo-
rum consilio desuper audito mutavit mentem: con-
siderabat enim rebus suis perquam noxium tali tem-
pore fore regressum in Castellam, ubi inventurus
esset multa, quæ ut remedio sic etiam mora lon-
giori egebant; interim vero messem facturos Mau-
ros viresque sumpturos, quas postea difficiliter mul-
to frangeret, atque ad eam in qua nunc erant im-
becillitatem reduceret.

*Qui dimis-
so ad sua
Rege Gra-
natensi.*

*jussaque ha-
vari classis.*

138 Hæc ergo consilio approbato, Corduba discedens versus Jaën rediit; ibique intendentem bello contra Mauros profèquendo convenit Burgenfis quidam civis valde opulentus, nomine Raymondus Bonifacius: cuius adventus Regi gratissimus fuit, quia erat vir instruendæ regendæque classi navali idoneus, & ipse decreverat fabricandam unam, qua uteretur in mari ad subjiaciendam sibi facilius Hispalim. Quare post longos cum illo sermones, remittens eum, in mandatis dedit, ut quam maximam possit classem & compararet navium & triremium, cum eaque veniret versus Hispalim. Raymundo cum talibus mandatis dimisso, regressus est Cordubam Ferdinandus: ibi enim condixerat Proceribus atque Magistris Ordinum ac populorum deputatis: mox autem atque exercitus convocatus adfuit, procedere versus Carmonam iussit, ipsemet continuo subsequetur.

*Carmonam
deditione
cepit,*

139 Præcessit ergo ille, & Rex quinto post die affecutus eum est: quo presente, statim coeperunt vastari suburbana omnia, horti, vineæ, fruges; crescente continuo numero Christianorum, per eos qui ex regno Legionensi, Coriâ item, Granata, Motanches, Medellino, Caceres, aliisque ex locis affuebant. Quod videntes Mauri Carmonenses, rati que se obsidendos, petierunt inducias mensium sex, quibus manerent quieti à bello sub certo tributo, interim vero tractaretur de oppido Regi tradendo. Placuit Regi propositio talis, libenterque eis postulata concessit: quippe cui minime in animo esset, obsidioni isti se suasque vires impendere. Similiter etiam Mauri illi, qui Constantinam, quique Reynam incolebant, accesserunt ad Ferdinandum, postulantes conditiones, sub quibus oppida sua traderent ei; quas continuo eis definivit, & Constantinam Cordubæ, Reynam Ordini S. Jacobi concessit, manentibus ibidem Mauris, quia sic convenerat.

140 Tum Priori S. Joannis, qui postea Commen-
dator fuit, mandavit Rex, ut cum numero congruo
militum peteret *deinde Loram*: *ram*; *c*
cujus incolæ diffidentes sibi, mox pacti deditio-
nem, locum Priori pro Rege tenendum tradiderunt; hic vero illum cum distri-
ctu suo donavit Ordini Hospitaliariorum S. Joannis.
Deinde Carmona discedens, transivit vado flumen
Guadalquivir dictum, non sine magno suo suo-
rumque periculo, propter spatiosas salebras ibi oc-
currentes, quibus operiendis superandisque contex-
tæ fuerunt plurimæ crates ex ramis arborum, per
quas solo stratas utcumque transgredi multum la-
borantibus contigit. Transito autem flumine, itum
est Cantillanam, quæ Maurorum erat; & hanc vi
obtinuerunt Christiani, occisis captisque quotquot
intus erant, numero septingentis. *Cantillanâ,*

141 Tum porro processum Guillenam, Mauris
quidem refertissimam, sed excidio Cantillanæ fa-
cto sic territis, ut elegerint pacisci quietam in loco
commorationem, salvis rebus ac fortunis suis, se-
que Regi sic subdere: qui eis in fidem receptis, per-
rexit Gerenam *f*, ubi Mauri sese ad strenuam defen-
sionem paraverunt. Hoc cognito crates ac vineas *f*
Rex fieri jussit, & resistentes validissime oppugnari. *Guillenam,*
Qui ad angustias magnas redacti, pacisci quidem vo-
luerunt; sed audire eos Rex noluisse, omnes
perditos volens, nisi Magnates sui ei suassent, ne
istic se pateretur occupari. Quare indulgit iis ut li-
beri egredi è loco possent, nihil secum auferentes;
ipse vero Guillenam rediit, ubi gravi pressus infir-
mitate, ne cursus victoriæ susteretur, exercitum mi-
sit versus *g* Alcalam del Rio, obsiderique eam jussit *g*
& oppugnari usque dum caperetur. *Alcalam del Rio.*

142 Hoc dum machinis adhibitis conantur exe-
qui duces militesque, convaluit Rex; illucque pro-
fectus, præsentia sua accendit oppugnationem: exi-
guo tamen cum successu, quia balistæ murales tertia
K quarta-

quartaque vice rumpebantur. Erat autem intra oppidum Axata Maurus, qui cum equitibus trecentis frequentes ac damnosas Christianis faciebat eruptiones. Ideo mandavit Rex omnes hortos, vineas fegetemque succidi: quo viso Maurus, non ausus ibi diutius subsistere, egressus inde sese Hispalim recepit; ceteri vero, quibus potuerunt conditionibus, fecerunt Regi deditionem. O P P I D A

*Ejusdem
classis pro
obsidione
Hispalensis
adducta*

143 Oppido huic muniendo dum intendit Ferdinandus, nuntiatum ei est Raymundum Bonifacium venire quidem cum classe, ab epibatis, militibus, annona, & omni apparatu bellico optime instructa; in magno tamen periculo positum esse, propter ingentem vim copiarum Mauricarum ex Tanger Zcuta, atque ipsa Hispali terra marique venientium in occursum, proinde opus esse auxilio festinato. Ad hujusmodi nuntium exhilaratus Rex, ne quid damni classis pateretur ex mora, misit continuo Rodericum Flores, Alphonsum Tellez, & Ferdinandum Diañez, cum sufficienti equitatu ac peditatu. Hi cum venissent eo ubi in anchoris stabat *h* classis, nullos conspexerunt Mauros; nec adventuros rati, rediverunt Alcalam, ubi Regem dimiserant.

*Maurorum
classem pro-
stigmat*

144 Verum vix abierant, quando advenerunt Mauri, cœperuntque acriter oppugnare naves Christianorum. Qui viso discrimine, nequaquam dimiserunt animos: sed generosissime præliantes, Deoque cuius causa agebatur fidentes, adjuvante eos benedicta Virgine Maria sui que Regis Ferdinandi fortuna, adeo strenue rem egerunt contra fidei inimicos, ut turbatis eorum ordinibus triremes tres ceperint, unam combusserint, tres mari merferint, ceteras in fugam egerint, quæ usque triginta advennerant, cum Raymundus solum tredecim numeraret. Ita in aquis res acta: terra autem magna quoque vis Maurorum egressa erat, tam Hispali quam ex aliis partibus; quando ex castris regis processit Eques

Eques D. Rodericus Alvarez: qui intelligens Mauros eo tendere, ut classem aditu prohiberent; quam potuit celerrime cucurrit in auxilium Christianorum, inciditque in cohortem Maurorum, cum quibus conficiens dispulit in fugam, & magnam in fugientes stragem exercuit.

ANNOTATA.

a Carmona, etiam Ptolomaeo ac Straboni nota, urbs olim ampla, nunc exiguum oppidum, distat Hispali ad ortum leucis sex, uti ait Morgadus cap. 15 ex quo plurimam huic & sequentibus capitibus lucem adferemus, utpote qui hanc ipsam Chronicam pra oculis habuerit, & accurate expendit.

b Annus agebatur 1247, quare cum (sicuti dictum est) a prima Berengaria cum Conrado desponsatione, facta circa annum 1185, anni ut minimum 62 effluerint, ipsaque tunc esse debuerit saltem duodecimis, apparet longe ultra septuagenariam obiisse. Moriens humiliter & in plano sepeliri voluit, in regio Huelgarum monasterio Burgis: sed cognominis ei ex sancto filio neptis, anno 1251 honorificentius transferendam curavit; & ne soli praesenti saeculo pampa illa serviret, ab Innocentio Papa IV obtinuit Indulgentias, omnibus ipso die ac decem post secuturis pro anima ibidem oraturis, de quibus Indulgentiis vide Odericum Raynaldum in Annalibus num. 27 anni jam notati 1251.

c Incola S. Vincentii de Barquera, istam classem apud se fabricatam fuisse gloriantur, apud Zuni-

gam ad an. 1247. num. 1.

d Sed neque consultum erat urbem hostilem tam potentem, qualis erat Carmona, habere a tergo. Constantina autem & Reyna, in tabulis Venta la Reyna, Castella finibus propiores cis Batim, etsi longius ab Hispali posita (praesertim Reyna, quatuoridui itinere distita) incommodare tamen vehementer poterant comitatibus, ad castra vel Murciam deducendis.

e Lora, Media fere via inter Cordubam & Hispalem, ad dextram Batis ripam.

f Cantillana, Guilleni, Gerena, uno fere tractu ab Ortu in Occasum tendenti occurrunt, prior ab urbe leucis 5, secunda 3, totidem quoque distat ultima.

g Alcala, del Rio dicta, quia in dextra Batis ripa sita, duobus leucis supra urbem.

h Quamvis Hispalem decem circiter leucarum spatia ab Oceano distet, aestuario tamen amplo dilatata pars extrema fluminis, navibus copiosis aditum praebet, easque ad urbem usque transmittit: itaque Classis Christiana non nisi una alterave ab urbe leuca videtur stationem sum-

CAPUT XIV.

Terrestres aliquot victoriolæ de Mauris, post pugnam navalem.

145
Rex traje-
ta parte
exercitus

Necdum intellexerat Ferdinandus relatam à classe sua contra Mauros victoriam, quare in illius auxilium festinans etiam ipse, nocte prima dormivit ad Vadum quod à

a Palis *a* nuncupatur, idque ad decimum quintum diem Augusti. Altero die pervenit ad Turrim *b* appellatam ab Aquæductu; multumque exhiberatus est, audito pugnae navalis successu; iussitque retroagi classem, & istuc *c* ubi ipse erat appellus. Pelagius autem Correa Magister Ordinis S. Jacobi, cum equitatu suo, tam Fratrum quam secularium circiter ducentorum septuaginta capitum, fluvium *d* transivit subtus *e* Aznalfarache. Audax profecto consilium: ad eam enim partem posuerat sese, transitum exercitui prohibiturus, Abenamafon Rex / Nieblæ; tota autem exinde terra erat Maurorum numero fere infinitorum, ipsumque Aznalfarache habebat equites peditesque, & ex toto districtu plurimi undique accurrebant. Ita Magister cum Equitibus suis quotidie pugnare debuit, modo cum unis, modo cum aliis, nullam ei requiem permittentibus: *g* & nihilominus semper remanebat victor, modo confusis ordinibus recedere eos cogens, modo grades eorumdem strages edens.

eaque ripam
alteram ob-
tinente,

g

146 Videns autem Ferdinandus Rex, quanto discrimine versaretur Magister; Non est æqua, inquit, partitio inter nos & eos qui sunt trans flumen: hic enim sumus ad mille equites, & illi trecentos non numerant: oportet ergo ut aliqui adhuc eis se jungant. Itaque mandavit Roderico Flores, Alphonso Tellez, & Ferdinando Diãnez ut & ipsi ad alteram

ram ripam transirent: quod feliciter factum, magno rebus adjumento fuit, sicut infra dicitur. * Interim Rex ipse, cis flumen metatus castra, quotidianis etiam Maurorum incurfibus fatigabatur, nec pauca recipiebat ab iis damna, tam hominum quam jumentorum; idque hi faciebant citra periculum suum, eo quod regio tota esset plana, ubi insidias nullas timere debebant; opusque erat Christianis continuo manere in armis. Quare visum est Regi transferenda esse castra *b* Tabladam.

*cis flumen
castra me-
tatus in-
commoda*

h

147 Huc ergo cum procederet exercitus, latus ejus tegebat Eques quidam, Gomez Ruyz Manzanedo nuncupatus, cum cohorte Madritensi: in quem incurrentes magno cum impetu Mauri, equites duos & sex equos occiderunt. Tamen adeo generose repulsi sunt à Christianis, ut denique eos in fugam egerint fere Hispalim usque, multis Maurorum matatis, & equis captis; atque ita probe suorum cædem ultus est Gomefius. Traductus autem Tabladam exercitus, ut melius potuit castra munivit, pro exiguo numero quo constabat: necdum enim adveniant delecti à communitatibus milites: quare ut ab incurfibus Maurorum tutiores se redderent Christiani, circumdlexerunt iisdem castris profundam fossam.

*Rationem
mutat.*

148 Contigit porro quosdam equites egredi ad custodiam pabulatorum, post quos egressi sunt, aliquantam moram in castris trahentes, Don Garcias Perez de Vargas & alius quidam Eques, videruntque obviam sibi venire septem Mauros: quibus conspectis dixit ille alter D. Garcia, Domine, vertamur retro, ipsi enim septem sunt, nos autem dumtaxat duo. Cui Garcias, Non ita, inquit, mi Domine, sed progrediamur; neque enim nos audebunt expectare. Visa est alteri fiducia ista plena dementia: quare adducto fræno retro egit equum, rediitque in castra quam occultissime potuit, seque in

*Garcias Pe-
rez septem
Mauris oc-
currens.*

K 3

cento-

tentorium recepit. Erat interim in speculis Rex, & quoniam regio plana erat, ipse vero tentorium in editiori nonnihil loco habebat, vidit omnia quae agebantur, mandavitque ut in auxilium illius, qui solus pergere contra septem praesumebat, egredierentur aliqui. Sed Laurentius Xuarez, lateri assistens, qui viderat egredientem ex castris D. Garciam Perez, certoque sciebat ipsum hunc esse; Nihil, inquit, est opus, Domine mi Rex: eques enim ille est Garcias Perez, nec eget auxilio contra septem Mauros; qui, si noverint eum, cavebunt congressum; sin autem, videbit Celstudo sua quantus ille sit.

sp. Ante e-
minus Rege,

impune eos
transit:

iterumque
eodē rediens
ob amissum
pileolum,

149 Cum ergo Mauri appropinquarent, petiit à scutifero arma sua, mandavitque à se ne abiret longius; cassidem vero alliganti excidit pileolus inobservatus, atque ita viam est profecutus Garcias, pone subsequente scutifero. Mauri vero agnoverunt eum (erat enim inter ipsos famosus ex rebus quacumque occasione gestis) nec praesumpserunt eum aggredi, sed in utrumque latus viae partiti comminabantur. Transivit ergo Garcias, irretorto vultu eos intuens. Tunc illi abeuntes, substiterunt in loco, ubi Garciae pileolus de sub casside exciderat; quem deinde galeam dissolvens, ut deesse vidit, quaesivit ex scutifero ubinam is esset. Hoc autem respondente, se nihil de eo scire; intellexit Garcias excidisse eum sibi: ideoque resumens arma, relegere iter quo venerat voluit, mandans scutifero, ut attento oculo elapsum requireret. Graviter id ferens armiger, Eia, inquit, Domine, an tu propter pileolum vilem redire in tantum discrimen cupis? nec satis gloriae tibi esse putas, quod unus non timeris septem equitibus occurrere, eisque despectis progredi via tua? At Garcias: Tu vero, non vides, sine pileolo si sim, sine capite me esse? (erat enim calvus) & hoc dicens regressus est eo, ubi primum atma induerat.

150 Tunc

150 Tunc Laurentius Xuarez redeuntem videns, inquit Regi: Vide quomodo regrediatur ad Mauros, aggressurus ultro eos, qui se aggredi transeuntem timuerunt: nunc videbis quam fortiter in eos investurus se sit, si forte eum audeant præstolari. Ast hi redeuntem versus se conspicati, receperunt sese, nec ausi sunt hominem expectare. Tum iterum Laurentius: Eccum, ut dixeram; nonaudent septem Mauri expectare unum Garciam Perez, quod Celsitudini tuæ specimen sit ejus famæ, qua etiam hostibus noti sunt generosiores Equites tui. Denique perveniens ad locum Garcias ubi pileolus exciderat, armigero defilire in pedes jussu ipsum recepit capiti- que imposuit, atque ad pabulatores perrexit. Re- versis autem equitibus iis, quos egressos diximus, ad illorum custodiam, cum iisque Garcia; quæsiuit ex eo coram Rege Laurentius, ecquis fuerit Eques iste, qui eum deseruerat. Sed Garcias negavit se novisse hominem, neque patienter tulit se in faciem laudatum: idem vero postea sæpe interrogatus, semper excusavit se scire quis esset, quamvis hominem quotidie videret in castris; nolebat enim quidquam ejus famæ detractum, qui vulgo bonus Miles habebatur; sed & armigero inhibuerat, ne cuiquam faceret illum notum, interpositis minis si aliter fecisset.

151 Translatis, ut dictum est, Tabladam castris, impetum in ea Mauri fecerunt, ex ea parte quam tenebant Magistri Calatravæ, Alcantaræ k, & Alcarnizii l, inventosque ibidem verveces aliquot abducebant. Quod intuens Ferdinandus Ordoñez Magister Calatravæ aliique Magistri, una cum suis Fratribus, celeriter infecuti sunt Mauros. Cum vero eos jam pene attigissent, inciderunt in locum ubi Mauri Equites quingenti se collocaverant, porroque pergentes venerunt in locum alium insidiarum, ubi equites trecenti subsistebant cum multo peditatu. Tum vero utrimque erumpentes in Christianos, in

in fugam agit solo sui terrore.

Protracti ad insidias Christiani pauci.

medio eorum deprehensos, acriter eos ceperunt hinc & inde urgere. Qui tali in discrimine postcos se reperientes, & vel moriendum sibi vel vincendum esse, Deo commendaverunt animas suas; tantoque cum impetu insiluerunt in barbaros, ferientes à dextris atque sinistris, ut denique in fugam utroque compulerint, quamvis nonnumquam subsistentes ac pugnam redintegrantes. Duravit autem certamen istud ab aurora usque in horam nonam, in quo multi Mauri tam equites quam pedites occubuerunt; Christiani vero, obtenta victoria revertentes ad castra, obviam habuerunt Ferdinandum Regem auxilio sibi venientem, cum quo pariter regressi sunt exultantes ob successum.

victores redeunt:

alii similiter

152 Talia dum agerentur ex hac fluminis parte apud Regem Ferdinandum, in altera erant Magister Pelagius Correa, Rodericus Flores, Alphonsus Telles & Ferdinandus Diañez, stationem habentes subtus Arnalfarache: qui procedentes inde irruerunt in *m* Gelves *m*; atque adeo strenue oppugnarunt, ut in locum ingressi occiderint aut ceperint Mauros omnes intus repertos, cum opulentis spoliis. Hinc vero perrexerunt Trianam, unde contra eos egressi Mauri multi pedites equitesque: sed eos sic exceperunt Christiani, ut denique in fugam actos persecuti sint usque ad portas castrorum: atque ita cum honore & nemine suorum amisso, redierunt ad stationem prædictam. * Ibi cum essent, Mauri Arnalfarachenses quotidie excurrebant, non sine aliqua jactura hominum nostrorum ac jumentorum: cui malo remedium posituri illi, consilio inter se habito, posuerunt insidias. Cum ergo solito more egressi essent Mauri, venissentque in præparatum sibi locum: prius quam cum omnino transissent, detexerunt insidias. Quod ipsis quidem nonnihil principio profuit: sed antequam se recipere possent, adeo acriter inventi Christiani sunt, ut occiderint ceperintque plures quam

minutas aliquot viclorias

quam trecentos, persecutiquè sint usque in Arnalfarache, neque deinceps illi ausi sint amplius è sua munitione prodire.

153 Post hæc intellexit Magister quod Capitaneus quidam nauticus, Hispali missus, transisset Triana, venturusq; esset in Arnalfarache ad subsidium suorum ibidem existentium, itaque tetendit ei insidias: quas quidem evasit Maurus exerrans à via, affecuti tamen eum Christiani sunt; & occisis novem è comitatu, ipsummet dejecerunt de equo; parumque abfuit quin caperetur, nisi maximo numero erumpentes præfidiarii, periculo eum subtraxissent, quamvis non sine jaectura suorum.

referunt.

ANNOTATA.

a Vadum hoc, inquit Morgadus, est supra Alcalam duabus leucis, sed propter commoditatem transitus, utendum hoc circuitu fuit: vulgo est Vado de las Estacas. Cur autem ommissa commoditate, quam ad obsidionem formandam ex eadem parte fluminis præbere videbantur jam occupata oppida Cantillana, Guillena & Gerena, maluit Rex iterum trajicere flumen, paulo ante tanto labore transitum? Causam addit Morgadus, quia, ut ex illa parte occurreret classi, transeunda fuisset tota Axarapha, Mauris confertissima.

b Fulgo Torre del Caño, quæ hodieque permanet, sed modo nominatur Turris-pabulatorum, juncta magno Aqueductui (vulgo Caños de Carmona vocat, Romane magnificentie æmulum opus, ut in tabula videtur, Carmonæ deductum) distans à sinistra Bætis ripæ quarta circiter leucæ parte, ab urbe autem leucis duabus, & sex à vado prænominato de las Estacas.

c Confusa hæc narratio est, inquit Morgadus, dum tacetur,

qua ratione à Turri-aqueductus pervenerit exercitus ad ripam fluminis infra civitatem, vel ubi metatus sit prima castra: ex eo tamen quod mox dicitur Pelagius transisse fluvium infra Aznalpharache, colligimus castrorum locum fuisse media circiter leuca infra Hispalim. Ibi ergo steterit classis, ubi circa annum MDIX eruta fuit anchora antiquissima, & formæ prorsus differentis ab hodierno usu, quæ potuit à tempore hujus obsidionis ibi jacuisse.

d Cum fluvius ibi profundissimus sit, & maximas etiam naves usque Hispalim transmittat, fieri non potest ut eum Correa transiverit Vado sicuti impressum legitur, & bene observat Morgadus. Quid ergo Vitium fuerit transcribentis librarii, qui omissis syllabis aliquot legerit, à vado, ubi legendum erat à Puentelevado; fuerit autem sic dictus Pons eo loci positus, quia in medio ligneus attolli poterat & navibus præbere transitum. Pontem certe ibi fuisse probat Morgadus, ex pilis ibidem adhuc remanentibus, atque ad justa

intervalla dispositis, qui debent à praeter navigantibus magna cum cautela transiri, ne alterutro latere navis impingant.

e In tertia Hispalensis civitatis tabula, notantur velut rudera magni oppidi atque turriti, uno quadrante ab urbe, cum titulo S. Joannis del Foratche.

f Niebla, oppidum nunc, tunc ampla satis urbs, trans Rivum tintum sive Azecham, Hispali fere ad Occasum sita, intervallo circiter 10 leucarum.

g Iterum hic erratum videtur à librario, scribente Embarcandolos; est enim embarcar navigio imponere; neque satis commode id explicat Morgadus de fuga Mauro-rum ad navis suas, vel de captivo-rum transmissione ad castra Regia: quare credo scribendum fuisse Embarazandolos quod est impedire, confundere, vel Embargandolos, quod idem est.

h Tablada, inquit Morgadus, nomen ab eo habet, quod sit campus planus ac spatiosus (Latine Tabulatam diceremus) ab ip-sis Hispalensibus muris patens versus meridiem, atque adeo locus in quem translata castra dicit Chronica, magis ex fronte respiciebat civitatem, paulo amplius quam media leuca ab eadem distans, trans pontem Guadayrae, mediam Tabladam percurrentis, donec se in Batim immergat. Tam igitur commode il-luc subvehi omnia poterant, quam ad ipsam Batu ripam, meliusque muni-ri castra quam in uliginoso fundo, quale ad Batim longo tractu esse scri-bit Morgadus. Zuniga num. 7. addit ibi hodie videri Eremitorium S. Mariae de Valme, atque ex traditione haberi quod ipso loco steterit sancti Regis ten-torium. In Lopezio Verbiim lib. 4. fol. 2.

dicitur, quod hoc loco plurima anti-quitatis monumenta cruantur: veluti tymbi, lapideae ac vitreae lampades, urnae, numismata, & alia id genus, ex quibus Roma-norum sepulturam hic quon-dam fuisse intelligi potest.

i Zuniga, in Appendice ad Anna-les, pro an. 1247 num. 8, fatetur non doesse, qui putent totam hanc narra-tionem esse apocrypham: neque ipse pro ea fide subere audeat: ad eius ta-men qualemcumque confirmationem ex Argote de Molina in 3 parte Nii-livii Andalusiae, ipsam refert rith-mo vulgari expressam: qui cuius a-tatis sit nescitur, scitur autem etiam typis vulgatis fuisse ante annos du-centos. Non video nam in quomodo ru-plane fabulosa irrepere in Chronica hanc potuerit, nisi hac successu tempo-rum transcripta ex originali fuerit & transcribendo interpolata, quod probari deberet, non simpliciter praesumi. Ego ut inveni sic deus: penes aucto-res fides sit.

k Alcantarae Magister VI D. Petrus Yañez, ab anno 1234 us-que ad 1254, cui Rex donavit Me-tellinum & Bienquerenciam, Cala-travae Magister XII D. Ferdin-andus Ordoñez, ab anno 1243 ad 1254: sub quo Ordinem istum in-gressus est Regis Frater Alfonso, Dominus de Molina, licet uxorem fi-lios ac filias haberet, ut dicitur in Hi-storia trium Ordinum.

l Alcanizium, oppidum Legionis ad confinia Portugalliae juxta Mi-randam-Durii: sed de Ordine ista nominato haecenus nihil reperi: ut neque Morgadus eum nominat, unde intelligimus pridem eum extinctum esse, vel uni ex tribus aliis incorpo-ratum.

m Gelves, oppidulum seu vicus, Trianae proximus ad occasum est.

Tablada
planities His-
pali pro-
pinqua.

CAPUT XV

Pugna & velitationes terra fludioque euentu

vario.

Post rot tantasque strages, quas Mauris Christiani intulerunt, perseverante in obsidione Hispalensi Ferdinando, illi in arctum se cogi videntes tam aqua quam terra, & undique oppugnari; magis tamen senserunt damna quæ patiebantur à classe fluvium insidente, atq; adeo auxilium, quod ea parte facilius haberi poterat, præcludente. Quare, ut incommodum istud à se amolirentur, construi fecerunt ex trabibus inter se contextis ratem adeo magnam, ut totam fluminis latitudinem occupans caveri nullatenus posset: hanc autem onerant vasis, igne Græco pice ac resina plenis, stuppisque & alia materia multa, ad flammam concipiendam diffundendamque idonea. Ita instructæ machinæ impulerunt militem multum, antecedentibus aliquot navibus bellicis; magnasq; cū ferocia inVecti sunt in naves Christianorum, ignem omnibus, si possent, injecturi.

154

Mauri fluvium sibi aperiuri

conantur
classem Regiam incendere

155 Eodem vero tempore etiam terrestres eorum copias se moverunt, & horrendo utrimque tubarum ac tympanorum strepitu vociferationeque terribili commissum est prælium: ad quod nec aqua nec terra imparati Christiani, sic exceperunt advenientes, ut utrimque tandem eos verterint in fugam, coacti sui sero poenitentes. Magna tamen diei parte duravit conflictus, potissimum navalis, prius quam vinci se facti Mauri fugam arriperent cum clade magna, eorum præcipue qui de navibus atque de rate desilientes in fluvium hauriebantur aquis. Neque damni quidquam passi sunt Christiani ab igne Græco, quem ipsimet succedentes redderunt inutilem, æque ac ceteram materiam flammam

sed frustra.

mi-

miferam. Terrestres etiam Christianorum copiae in utraque fluminis ripa, stragem magnam ediderunt fugientium tam equitum quam peditum donec eos compulerunt partim intra portas Hispalenses, partim intra Trianense castellum: atque hunc exitum habuit Maurorum machinatio tam formidabilis.

*Castra regia
pene
vacua esse
referenti,*

156 Interim explebatur tempus induciarum cum Carmonensibus pactarum: qui considerantes Ferdinandi Regis fortunam proficere, res autem Maurorum retro ferri, pepigerunt cum Rege ut oppidum & omne ejus dominium ei cederent, ipsi vero ibidem vivere permetterentur salvis suis rebus omnibus. Hac conditione firmata misit Rex illuc D. Rodericum Gonzales Giron, ut suo nomine possessionem iniret: quo facto, relictoque in arce idoneo praesidio, rediit ad Ferdinandum Rodericus; actorumque reddens rationem, perquam bene receptus est. Contigit autem diebus illis castra regia pene absque milite relicta fuisse, dum aliqui egressi erant ut impedirent com meatum annonarium civitati inferendum, alii in Maurorum regionem incurrerant, alii denique pabulatores comitati aberant, Rege cum valde paucis castra custodiente.

*credere non
audent:*

157 Tali rerum statu Eques quidam Maurus, exploratum egressus, recta ad tentorium Regis se contulit, meditata pridem fraude simulans, quod se & creditam sibi arcem vellet in potestatem ejus contradere. Ita benigne auditus & exceptus, castra perlustravit securus; cunctisque pro libitu exploratis, cum adeo male custodita omnia comperisset, lanceam sumpsit; cursuque versus civitatem arrepto, obvium quemdam balistarium occidit. Ubi vero civitati appropinquavit, immensum vociferari coepit, ne tardarent erumpere in Christianos, quorum nemo posset eorum manus evadere propter eorum paucitatem. Sed frustra omnis adhortatio fuit, & nemo egredi audente, etiam hac vice discussum periculum est a capite Regio.

158 Alias accidit Regem trans fluvium abiisse ad
Magistrum Pelagium, castraque cum exiguo milite *egressi p[ro]p[ri]a
ripa*
tuenda reliquisse Infanti Henrico, Dominisque Lau-
rentio Xuarez & Ariæ Gonzales Quixadæ. Hoc in-
telligens Axataf, cum omnibus copiis suis bene nu-
merosis egressus Hispali, ingenti cum strepitu atque
clamore prorupit contra Christianos, tamquam or-
dinatis ad prælium turmis impressionem facturum in
castra; sperans vel solo sui adventus terrore agen-
dos in fugam esse custodes. Sed Infans Henricus,
cum ducibus prædictis & exigua illa militum ma-
nu, subjicientes calcaria equis sic procurrerunt in
barbaros, ut adjuvante ipsos Deo in fugam averte-
rint multitudinem totam: quo viso, generose eos *profligantur
à paucis,*
insecuti sunt, ferientes atque necantes, donec eos
in civitatem retruserunt. Prius autem quam portas
tenere possent omnes qui egressi fuerant, incurren-
tes in cohortem equitum quinquaginta & turmam
peditum plus quam quingentorum, eos compule-
runt in flumen, mactandos à Christianis qui cum na-
vibus suis occupaverant ripam: atque ita magna
strages eo die est facta.

159 Quia autem consueverant Mauri cum navi-
bus suis sæpe accedere illuc, ubi classis Christiano-
rum stabat in anchoris; visum his est ponere insi-
dias in quadam arbuistorum densitate, media inter
civitatem & exercitum suum. Mauris ergo ut con-
sueverant venientibus, progressi in eos Christiani
tam diu secuti sunt fugientes, quoad necatis circi-
ter quadraginta, ceteri in tutum se receperunt. Alio
porro die triremes suas in ipsum illum deduxerunt
locum, ubi insidias tetenderant antea Christiani:
qui omnium securi cum illac præterveherentur, su-
bito erumpentium adventu ac multitudine conster-
nati, coacti sunt fugam retro quærere viamque vi-
facere, quod absque cæde hominum circiter trigin-
ta ipsis non licuit: ita par pari redditum fuit.

*ad impactas
fluminis al-
veo fudes*

160 Ceterum quia Christiani vehementer timebant navibus suis ab igne Græco, quem Mauri faciebant; consuluerunt Ferdinandum Regem equa possent ratione amoliri periculum; qui respondit, successurum illis qualecumque remedium excogitasset. Illi ergo trabes duas crassissimas altissimasque in medium flumen defixerunt, qua Maurorum navibus transeundum erat. Quod cum fieret agere admodum ferentes Mauri, & transitum sibi præclusi videntes, rem impedire conati sunt; itaque fiebat, ut ad trabes istas quotidiana committerentur certamina. Cum autem die quadam minus attenderent sibi Christiani, venerunt Mauri in lembis suis, quos probe armatos habebant; & prius quam observarentur grandibus funibus unam trabium constringentes, eamque extrahentes defundo, abierunt magno cum plausu propter successum. Raymondus autem Bonifacius, irritatus injuria & probro suo facto, assumptis triremibus suis bene instructis accessit ad ipsam navium Mauricarum stationem, & de iis egregie est ultus, multis barbaris occisis & captis, nec paucioribus submersis; abduxitque secum grandiore navem unam satis pretiosam, cum minoribus quatuor, nullum ipse passus damnorum suorum.

sepe certantur,

*crebro ex-
currentium
lembi*

161 Hunc in modum quotidie inter Christianos ac Mauros terra & aqua res gerebantur: habebant autem Mauri quoddam balistariorum arcuum genus, quod adeo certos validosque perfererebat ictus, ut excussum telum transfiret equitem quantumcumque gravibus armis munitum: cumque eo utebantur, evibratis telis in naves Christianorum, adeo celeriter recipiebant sese, ut consequi eos Christiani nequirent; hoc vero sæpe facientes magnum inferebant terrorem & damnum. Suos ergo videns aliquando Ferdinandus sine fructu reverti, mandavit Raymondo Bonifacio ut iterum venturis Mauris poneret

poneret insidias aliquas, eisque si posset illuderet. Ille ergo navigia duo bene instrui & generoso milite mandavit impleri, collocarique intra hortum quemdam Aycafa, ex parte Axarafa, abscondique & operiri ramis, sic ut conspici nequirent: paratas etiam esse iussit triremes, in subsidium dictorum navigiorum, quodcumque opus foret.

162. His ita dispositis venerunt Mauri in lembis suis, omnino securi nec aliquid insidiarum suspicantes; ad locum tamen earum cum venerunt, ibidem substiterunt, Christiani ergo ut eos pertraherent quo volebant trans ipsum locum, suorum unum Arabicæ scientissimum immiserunt in flumen, tamquam esset Maurus, qui natatu evadere cupiebat ad lembos. Hoc itaque Arabice vociferante & auxilium inclamante, festinaverunt Mauri eidem succurrere; itaque prætervecti sunt locum, ubi occultabantur Christiani. Hi autem, navigiis mox in aquam protractis, subsequi prægredientes cœperunt; & triremes ex parte altera iisdem occurrentes, medios interceptere Mauros, frustra reditum ad civitatem tentantes. Ita lemborum unus captus est, Maurique in eo venientes occisi omnes, exceptis quatuor quibus vita servata: secundus autem lembus, dum altero capiendo occupantur Christiani, evadere se posse speravit, sed frustra: nam & in hunc victores insilierunt, præcisisque remis fugam inhibuerunt, & gemina præda læti redierunt ad ceteros, nullo damno accepto.

*trahuntur
ad insidias
sibi postas*

CAPUT XVI.

*Incurfiones utrimque ancipites, inter obfessos
& obsidentes.*

163 *Ad vacua
iterum ca-
stra progres-
fos prædones
insequendo*

ITerum porro contigit ut militibus in varia par-
titis, scilicet ad tutandos pabulatores, ad impe-
diendum com meatum inferendum in urbem,
ad excursionem aliquam in Mauros, & demum
ad excipiendum Infantem Alphonsum Murcia
venientem, castra Regia pene desolata manerent,
Tali occasione venientes Mauri equites ex Gazulis
decem audacter ingressi sunt versus tentorium Prio-
ris S. Joannis; sed nihil repererunt quod auferrent,
præter paucas vaccas ante illud oberrantes, quas con-
tinuo abigere studuerunt. Prior vero cum Fratri-
bus nonnullis, injuriam animadvertens, sumptis
mox armis progressus & insecutus est prædones; qui
dimissis inter oliveta vaccis fugam cepissent.
Tum Prior receptas vaccas armigero cuidam per oc-
cultam semitam reducendas commisit; ipse vero
fugientes aliquousque secutus, receptum cogitabat;
cum vidit peditum suorum aliquos longius progres-
sos periclitari de vita, si dimitterentur soli. Hos ille
ut recolligeret, equites suos promovens, incidit in
locum, ubi centum quinquaginta equites Mauri
cum multo peditatu se latenter abdiderant.

*deducti ad
insidias
Christiani
pauci*

164 Videns igitur præclusum sibi receptum ad ca-
stra, adeoque aut pugnandum aut moriendum, li-
cet viginti solum equites apud se habens & pedites
paucos, tamen generose in hostem invecus est:
quorum multitudine cito obrutus fuisset, nisi eo-
dem ardore sui omnes pariter impressionem facien-
tes, ducem eripuissent periculo, amisso Equite uno
Commendatore Sietefillæ & scutiferis septem.
Tum vero recrudit pugna, tanto generosior ex parte
Chri-

Christianorum, quanto spes minor erat evadendi periculum; idque agebant tantum, ut ne inulti morerentur: quare ex his universim viginti, ex Mauris longe plures occubuerunt: donec denique totis castris clamatum est ad auxilium, Priori jam capto vel mortuo (ut credebatur) ferendum. Tum scilicet, egressis inter primos Episcopo Cordubensi D. Guiterio & D. Sancio Episcopo Coriæ, cum delectis Equitibus satis multis, ad festinatum eorum adventum, cœperunt Mauri receptum circumspicere, dimissis quos cinxerant Christianis; quare advenientes subsidiarii, paucos solummodo pedites in fuga tardiores assecuti, satis habuerunt Priorem non sine clade aliqua salvum recepisse.

165 Alia die D. Henricus, cum Magistris Calatravæ atque Alcantaræ, nec non D. Laurentius Xua-
 rez & Prior Hospitalis S. Joannis, communi consilio ad spoliandum suburbium Benaljosar a dictum noctu egressi, magnum ei loco damnum intulerunt, bona ejus parte incensa, abductisque pecudibus & jumentis non paucis, cum multa præda vestium rerumque aliarum: licet non sine vulneribus multis, quæ receperunt à barbaris, quorum plurimos vulnerarunt atque mactarunt, & sic tandem victores redierunt in castra. Iterum vero iidem Equites cum Infante Henrico ad suburbium alterum, Macarena b dictum, per nocturnas inveci tenebras, plurimos Mauros occiderunt & ferierunt: locoque ex parte combusto & spoliato, cum opulenta præda regressi, desolatum dimiserunt. Hujusmodi autem incurfus multi facti sunt durante obsidione.

166 Interim Rex Ferdinandus, recepto ad se Infante Alphonso, qui Murcia accersitus venerat, propius urbem castra admovere constituit, mandavitque Infanti ut metaretur intra olivetum civitati propinquum, ipse vero cum reliquo exercitu Tabladæ

*post acrem
ac longam
pugnâ ju-
vantur à
suis,*

*spoliant
suburbia
Hispanen-
sia,*

a

b

*Mauros ex
insidiis occu-
pant,*

L

bladæ

bladæ substitit: quod perquam moleste tulerunt obfessi. Igitur Alphonſus, cum loco ſibi præſcripto metatus eſſet, militibus ſuis & Arragoniis à Rege Jacobo ſubmiſſis imperavit, ut quod è re videretur pararent: qui conſtituerunt erupturis mox Mauris inſidias ponere, quod & fecerunt. Et Mauri quidem (ut credebatur) excurrerunt; ſed qui erant in loco inſidiarum locati, citius quam par erat egreſſi, fortiter nihilominus rem egerunt; cumquæ iis ſe Inſans Alphonſus junxiſſet, ſimul omnes ſecuti ſunt fugitivos, maſtantes & cædentes uſque ad portas civitatis. Arragonii vero, propriam aliquam gloriam cupientes, ſeparaverunt ſe ab Alphonſo, quod eis nequaquam bene ceſſit.

167 Duobus poſt adventum Alphonſi Infantis menſibus, venit cum novis copiis etiam D. Didacus Lopez de Haro: qui optime receptus, metari juſſus eſt circa portam Macarenæ, juſſus etiam eſt eidem ſe jungere Rodericus Gonzales de Galicia. Mauri autem videntes quod milites horum duorum Equitum non erant valde numeroſi, ſæpius contra eos erumpebant, quotidie laceſſentes, ſemper tamen generoſe excepti. Quadam ergo die equites ex Gazulis Mauris fortiffimis multi, cum congruo peditatu progreſſi contra D. Didacum, cum eodem ad pugnam egreſſo aliquamdiu ancipiti Marte pugnarunt; ſed denique, victoriam Chriſtianiſ largiente Deo, compulſi in fugam ſunt; & quamvis aliquoties ſeſe converterent ad reſiſtendum, multitudine freti & hoſtium paucitate, identidem tamen acti ſunt retro uſque ad portas civitatis. Chriſtiani vero, multis equis obtentis, ovantes regreſſi ſunt ad ſtationem ſuam.

168 Alias iterum contra prædictos duos Equites emiſſum è civitate eſt omne robur Maurorum, ordinataque bene acie progrediebantur ad pugnam: expectabant autem eos obviam egreſſi Chriſtiani, nihil

pauci plurimos fundant ſemel

iterumque.

nihil minori cum fiducia. Infans autem Alphonfus, qui promota ultra locum designatum statione, jam progressus erat trans fluvium supra Trianam, videns tantam Maurorum multitudinem, contra eos qui erant in altera ripa progredientem; confestim conscensis navibus trajicere properavit ad auxilium periclitantium: quo facto & Mauris se ultra non moventibus, quies utrimque fuit diesque elabebatur: quare priores se Christiani moverunt, sed Mauri expectare eos non ausi in civitatem se receperunt.

169 Eodem tempore & obsidione durante Almogavares, qui erant in castris Ferdinandi, pro sua quique virili parte fatigabant Mauros, nunc incursione aperta vastando agros, nunc ex insidiis remagentes, ea qua fieri solet in obsidionibus fortuna, dum utrimque ingenium solertiaque intenditur in mutuum damnum. Contigit ergo aliquando ad eum locum, ubi Christiani insidias posuerant, appropinquare multo copiosiores Mauros quam expectaverant. Quare videntes se latere difficulter posse, generose egressi in occursum sunt; sed Mauri tam validum impetum in eos fecerunt, ut fugere compulerint amissis viginti è suis. Atque ita Almogavares hac vice victi sunt, sed aliis deinde vicibus se egregie ulti. Magister etiam Templi, in statione sua sæpius impetitus à Mauris, & toties iteratarum molestiarum pertæsus, mane quodam sub auroram exivit, seque in insidiis collocavit cum suis tam prope civitatem quam potuit. In horum manus cum incidisse se viderunt Mauri, solito more egressi, conati sunt quidem sese recipere in urbem; sed non ita cito fugere potuerunt, quin equites è suis septem pedites autem plures quam centum amitterent. Itaque factum est, ut sæpe repulsi barbari, multum remiserint de fiducia egrediendi, qua initio utebantur.

C
vario Marte
pugnant Almogavares.

Templariis
fortiter agunt.

170 Solebant etiam iidem Mauri sæpe erumpere per portam Alcazarii, quæ est propinqua vico nunc appellato Judæorum, transeuntesque per portam Guadayræ aggrediebantur castra Christianorum, ac multis illatis quotidie damnis recipiebant sese ad pontem. Quibus indignatus D. Laurentius Xuarez, inuito consilio cum Garcia Perez de Vargas & Equitibus aliis, ut eos deinceps ab hujusmodi cœptis absterret, egressus cum iisdem est ad ponendas insidias. Dum autem irent, edixit omnibus, quod si forte ad manus veniretur cum Mauris, eoque contingeret in fugam dari, nemo procurreret ultra portam Guadayræ; fore enim ut ibi perirent, quandoquidem ab exploratoribus didicerat, trans portam illam, inter pontem & civitatem, resedisse magnam vim Maurorum, cui resistere non possent si pontem ingrederentur. Hoc autem dicebat, experiri volens quid acturus esset Garcias Perez; itaque se collocaverunt expectaturi Mauros, solito more trans pontem venturos contra castra.

171 Cum ergo venissent, & locum insidiarum transissent, prodire in hostem qui latebant, accepto signo à D. Laurentio, adeo ferociter insipientes in eos, ut Mauri cœperint se recipere trans d pontem, insequentibus usque eo Christianis. Illis autem hic pedem figentibus, iidem Christiani eos generose pepulerunt trans pontem, multis fugientium in flumine demersis. Porro victoriæ dulcedine abreptus Laurentius, jam pervenerat usque ad medium pontem; unde rediens atque post tergum respiciens, & animadvertens Garciam Perez minime se qui; recurrit ad pontem, viditque permixtum Mauris periclitari, quatuor eorum jam præcipitatis ab equo.

172 Tum vero Laurentius, Decepit nos, inquit, Garcias Perez, eo progressus ubi nobis opus erit manibus strenuis uti, si cum velimus recipere saluum. Hoc

*Victoriam
fervidius
prosequentes
aliquis*

*dimissum
inter Mau-
ros Garciam
Perez*

Hoc vero formidans, caveram ne quis nostrum transiret pontem. Verumtamen, quoniam eo loci nunc est, progrediamur in auxilium ejus; grande enim dedecus nobis foret, si tam insignis Eques per nostram culpam hodie amitteretur. His dictis irrucunt contra Mauros pontem tenentes, feriendo, mactando, & precipitando barbaros, quorum multi de ponte in flumen dati, alii ex ripa transitum natatu tentantes, submersi omnes sunt; ceteri turbatis ordinibus perquam confuse intulerunt se in portam Alcazarii, desiderantes e suis vice ista plusquam tria millia hominum. Cum vero redirent victores Christiani, dicebat eis Laurentius Xarez, non invenisse se eatenus cui inferior haberi vellet animi & corporis robore, praeter Garciam Perez, qui omnes eo die fecerat fortiter agere. Atque ex hoc tempore omnino non fuerunt amplius auri Mauri redire ad oppugnanda castra Christianorum, sed quieti se continuerunt intra civitatem.

agro recipiunt hoste caso.

ANNOTATA.

a Liber quartus Theatri urbiem, cuius Tabula 2 Hispalim exhibet in plano, cum nominibus portarum, platearum, ecclesiarum praecipuarum, atque etiam adium suburbanarum, nusquam hujus nominis meminit; sed plura ex eo tempore mutata esse patet ex portis Alcazarii & Guadaya-
ra, mox nominandis ac Vico Judaeorum, qua hodie aliter nuncupantur.

b Macarenæ suburbium nomen dedit ei porta qua est in orientali urbis latere, incipiendo à Turri aurea septima inter decem.

c Almogavares, inquit Mariana lib. 10 cap. 10, hoc est veterani equites, praecipua dexteritate &

multis bellis adversus Mauros exerciti; & hujusmodi adscribit Rodericus supra initium expeditionis Cordubensis.

d Tagaretta, ultima sui parte urbis fore moenia lambens, videtur ponte instratus fuisse inter portam & pontem Guadaya ubi erant castra regia: qua porta nunc à carnibus nomen habet, propter macellum ei propinquum, unde carnes ad urbem inferuntur; estque secunda à Turri aurea qua igitur inter hanc & Turrim auream est porta prima, & nunc nominatur à Xerez quo ducit; porta est Alcazarii, diversa à Pexstico alibi dicto inter hanc portam & turrim.

CAPVT XVII.

*Varia ad Trianensem pontem arcemque fortuna
partium.*

173
*Trianensi
ponte naua-
li destruendo*

HAbebant Mauri pontem ligneum, nauigiis instratum, & catenis ferreis perquam firmiter connexum, ea partē qua transibat ab urbe Trianam: qui pons magno commodo obsessis erat, sublatus autem ad extremam eos poterat rerum omnium penuriam deducere. Ferdinandus ergo, cui propositum erat vel urbem capere vel in ejus obsidione mori, considerans omnem annonam omneque auxilium civitati per pontem istum venire, itaque differri cupitam victoriam, forte etiam se nunquam potiturum ea; in consilium advocavit Raymundum Bonifacium & alios maritimarum rerum expertos, eosque iussit excogitare modum quo posset pons Trianae frangi. Post longam deliberationem, imprimis placuit accipere è tota classe navigia majora ac firmiora duo, eaque instruere omni necessario apparatu, ac denique expansis velis immittere in pontem. Intravit autem Raymundus in unum eorum cum congruo numero suorum, alterum vero conscenderunt ii quos idem Raymundus ad hoc delegerat: quando circa meridiem ventulus aliquis assurgens rei bene agendaē spem fecit. Huic intenti Christiani naues prædictas aliquanto spatio siverunt flumine secundo delabi, ut ex majori intervallo accipientes deinde impetum vehementius in pontem impellere possent.

*parata na-
vigia duo*

174
*in festo in-
venta Cru-
cis*

174 Dies sanctæ Cruci sacer agebatur & mensis Majus, quando tentanda res erat. Jussit igitur Ferdinandus Rex, pro sanctæ fidei exaltatione servituris navibus aplustria sericeis crucibus signata imponi:

poni: quæ cum tenuis quantum ventus aspirabat
 velis sursum provehentur, subito requievit aer,
 & remittens se ventus mœstitiam movit Christia-
 nis. Sed brevi alius isque valentior ventus insur-
 rexit: quo impellente provectæ sunt naves, frustra
 id conantibus impedire Mauris, qui per Arenariam ^a a
 dispositi, arcibus balistisque & fundis atque omnis ^{rem confa-}
 generis machinis jaciebant majora minoraque tela, ^{ciunt.}
 quod idem fiebat à custodibus Turris-aureæ, & ex
 altera ripa à præfidiariis Trianensibus: sed exiguo
 utrimque cum damno. Itaque prior navis, quæ se-
 cundum latus arenariæ provehebatur, acta in pon-
 tem est; sed confrecto in quod impedit navigio,
 ipsum pontem frangere ac perrumpere non potuit.
 Hoc autem fecit navis altera, qua Raymundus Bo-
 nifacius vehebatur, magno cum plausu spectan-
 tium rem eminus Christianorum; quorum Rex Fer-
 dinandus, volens fracto jam ponte tutum navibus
 prædictis receptum parare, cum filio Alphonso mul-
 tisque Equitibus ac numerofo milite, impetum fe-
 cit in Mauros arenariam insidentes, omnesque re-
 trusit in civitatem.

175 Ex hinc cœperunt Mauri rebus suis omnino ^{Triana ipsa}
 diffidere, præcisâ cum ponte etiam spe omnis ^{obsessa}
 posterioris subsidii. Rex autem, cum filio & Magistris
 Ordinum totoque exercitu, movit contra Trianam,
 eamque cœpit ex omni parte quater; accesserat e-
 nim eo per flumen etiam Raymundus Bonifacius
 cum universa classe. Veruntamen Christiani, tam
 aqua quam terra, grandia patiebantur incommoda
 à saxis sagittisque ex castello in ipsos continuo den-
 seque emissis: quod animadvertens Ferdinandus,
 neque id pro tempore caveri à se posse, receptui
 signum dedit. Cupiens nihilominus obtinere locum,
 moram alioqui facturum victoriæ de civitate spe-
 rata, Infantem Alphonsum aliosque filios suos, D.
 Fredericum & D. Henricum, emisit ad castellum

propius Iustrandum: qui mandata patris executi, iusserunt fieri crates ac vineas, quibus protectus miles ad murum subiret. Comitabantur eos Magister de Ucles, D. Rodericus Gomez, & D. Rodericus Flores, Alphonfus Tellez & Petrus Ponce, qui stationem ceperunt ad Trianam juxta flumen, totusque eodem mox accessit exercitus: parsque adoriri vi aperta castellum coepit, pars ad illud cuniculum ducere. Sed latere Trianenses conatus iste non potuit: quare cuniculo è contra acto occurrerunt fossoribus Christianorum, atque in omne periculum tam vigilanter intenderunt, ut Christiani desierint cuniculos nihil proficientes moliri.

*frustra op-
pugnatur.*

176 Mauri porro Trianenses, qui per pontem jam ruptum sperare auxilium nullum poterant, collatis ex omni circum regione necessario ad sustinendam obsidionem apparatu, non desponderunt hic animos: sed crebris eruptionibus fatigabant obsidentes, & balistis quas habebant fortissimis fundisque tela & saxa jaciendo, haud parvum nocumentum inferebant. Judicavit ergo Rex Ferdinandus, murariis tormentis & machinis sibi esse opus ad oppugnationem promovendam: quibus paratis & admotis, fortiter quidem quatiebatur castellum: sed Mauri suis contra machinis usi, adversas aut impedire aut etiam frangere conabantur: saepe etiam erumpentes & mox sese recipientes, haud infeliciter fallebant adversarios, ardore pugnae & hostis persequendi propius protractos ad munitiones, a quibus non facile erat absque damno reverti, quantumcumque ageretur caute. Atque in hunc modum ducebatur tempus ad castellum, aliis illud expugnare, aliis propugnare nitentibus.

177 Interim ad castra venit nobilis quidam, ex iis quos Infanzones *b* nominant; qui ibi conspicuens Equitem, eadem qua ipse tessera militari utentem, undis scilicet albis & ceruleis, accessit ad alium Equitem, indignans quod eadem qua ipse tessera ute-

retur

retur aliquis minoris conditionis, dicensque quod eam ipsum cogeret abdicare. Cui is qui rogabatur respondit, idemque affirmarunt alii praesentes, Etiam atque etiam videret quid inceptaret. Iste enim, in-
 quiebant, Eques, licet exteriori habitu despicabilis videatur, est Garcias Perez de Vargas, Eques honoratus & in dignitate positus, mireque generosus & fortis in armis, qui si verba tua intellexerit, haud facile manus ejus evades: tantum enim in armis valet, ut ceteri Equites libenter ei primas deferant. His ille auditis verecundatus conticuit: res autem, nescio quo deferente, ad aures Garciae Perez pervenit, qui quidquam se scire dissimulavit.

Quidam indignatus Garcia Perez propter scutariam tesseram;

178 Quodam autem die, cum simul ad claustra castrorum observarent ipse & nobilis iste, Equitesque nonnulli alij; egressi Triana Mauri, nonnullis Christianorum caesis, accedebant versus ipsos illos Equites, uno inter ceteros praecedente atque monstrante, quod eorum aliquem ad singulare certamen deposceret. Hoc viso, Garcias Perez subdidit equo calcaria, & Maurum tam felici ictu perculit, ut eum in terram prosterneret: tum ceteri similiter in Mauros proveci, pepulerunt eos usque sub arcem. Hic enimvero pugna recruduit, animadversa paucitate Christianorum, ita ut totum fere diem duraret. Validis autem utrimque ictibus agebatur res, lanceis, gladiis atque clavis, dum interim ex arce densissima sagittarum ac lapidum pluvia mittebatur in Christianos, quorum sane multi laesi fuerunt, sed multo plures Maurorum caesi: atque ita his intra arcem compulsi, isti victores reverterunt in castra.

eodem contra Mauros pugnant fortiter

179 Ingentia eo die facinora Garciae Perez ediderat, ictusque tam multos & grandes clypeo suo exceperat, ut totum pene contractum referret, atque e tessera undarum eidem appictarum nihil amplius appareret. Videns ergo Infanzonem praedictum, ad claustra castrorum eodem loco consisten-

Et tesserae in conflictu abolitae referentur

tem, ubi eum dimiserat (nec enim inde se moverat) Domine, inquit, Eques, talibus in locis depono ego tesseram undarum, quæ expungitur eo quem vides modo: si placet, altera vice, quando Mauri redibunt, simul ambo egrédiamur in occursum; ibi apparebit uter nostrum magis mereatur undas istas gestare. Non fuit Equiti illi, jam pridem dictorum à se temere verborum pœnitenti, gratus sermo; jamque metuebat, ne suas ipse undas cogere deponere; quapropter voce modesta respondit: Domine Eques, bene tibi convenit undulata tessera, multumque decoris ipsa ex te recipit, ac majori deinceps in pretio erit: obsecro te, ut tamquam generosus, qualis es, ignoscas mihi, si quid contra te locutus sum priusquam haberem cognitum. Benigne, quod petebat ille jam bene humiliatus, indulgit Garcias; gratiasque accepit à supplice suo, multum gaviso, quod tam parvo culpam redemisset. Scivit autem rem gestam D. Laurentius Xuarez & Regi Ferdinando retulit, vehementer probanti factum, utpote cui jam pridem notus erat Garcias: mox autem totis vulgata castris, confusionem haud modicam attulit Nobili isti; passim enim explodebatur, & interrogabatur, ecquid ei cum Garcia Perez accidisset.

atque ad simile experimentum provocante,

confunditur.

180 Eodem tempore D. Arias Archiepiscopus S. Jacobi venit in castra, & stationem sibi elegit circa Tagarete; moxque infirmari cœpit tum ipse tum comites sui. Mauri ergo, videntes ipsum adeo procul abjunctum ab aliis, frequentius incurrebant in eum, & magna inferebant damna. Hoc cognoscentes D. Petrus Ponce, D. Rodericus Flores, & D. Alphonsus Tellez; atque inurbanum ac minime ferendum rati, quod adversus infirmum Archiepiscopum adeo insolenter agebant Mauri; conspirarunt ut eis insidias struerent. Quare accersitis viarum ductoribus, quorum unus fuit Dominicus Muñoz, illa-

c Mauri stationem infestantes Compostellani Archiepiscopi,

illarum expertissimus, idemque vir fortis ac generosus, assumpserunt secum equitatum aliquem ex copiis Infantis D. Alphonfi, modicum illum, sed bonum; seque convenienter disposuerunt, & venturis Mauris ad se pertrahendis exposuerunt oves Archiepiscopi. Ut ergo venerunt barbari, ovesque *castigantur.* à statione aliquantum abjunctas sunt conspicati, pertranseuntes insidiarum locum, abigere eas ceperunt: sed egredientibus qui latebant, dimissa præda fugam inierunt qua quisque poterat. Insecuti autem eos Christiani, ferientes atque mactantes, sic castigarunt, ut plerique in loco occubuerint, interque illos equites Gazulæ quinquaginta ex generosioribus (ex istis enim erant qui prodierant) perditum vero ad quingentos: pluresque periissent, si non tam cito ex insidiis suis prodissent Christiani.

18. Solebant equites Ferdinandi Regis, per vices cohortesque suas egredi ad custodiam pabulorum, secundum ordinem à Rege constitutum: quodam *Pabulorum custodes ab eisdem invasi* ergo die, cum vices custodiae obvenissent Didaco Sanchez & Sebastiano Gutierrez, exiverunt cum equitibus viginti, viderunt autem eos centum quinquaginta equites Mauri, Xerez egressi: contemptaque Christianorum paucitate irruerunt super illos. Qui in orbem collecti, defendebant se quo meliori poterant modo, Mauris circumquaque prementibus, tantumque non obruentibus telorum ac sagittarum multitudine. Sed profuit Christianis consilium, quo jacta in se missilia frangebant omnia, non retorquebant in hostem: læsi tamen fuerunt ambo duces, ex quibus Sebastianus Gutierrez statim expiravit; Didacus vero Sanchez nequaquam evasisset, nisi fideliter adjutus à suis fuisset. Hi autem *agere moris evadunt.* adeo fortiter se premi sentientes, aliquoties impetum fecerunt in hostes: fuitque tam pertinax utrimque pugna, quia neutris subsidio veniebatur, ut totum fere diem tenerit. Christiani vero omnes, nimio

nimio fessi labore, mactandi fuissent vel capiendi, nisi tandem, audita in castris Regiis prælii fama, i-
tum fuisset in auxilium: quo viso receperunt se
Mauri, & prius se muris incluserunt, quam assequi
eos possent qui sequebantur. Alias accidit, ut equi-
tes ad pabulatores tuendos designati, serius egre-
derentur, atque prægressi illi in Mauros inciderent:
qui cæsis circiter ducentis viris, jumenta multa ab-
duxerunt, prius quam advenientes præsidarii attingere eos possent.

*Simulatus
transfuga
spe sua fru-
stratur.*

182 Eques Maurus, ex voto peregrinus, Andalu-
ziam intraverat, Hispalensibus Mauris adjutor futu-
rus: qui eos videns tam arcte obsideri, modum ali-
quem ultionis per fraudem de Christianis sumenda
excogitavit, communicavitque cum obsessorum pri-
moribus. Probato eo, misit ad Alphonsum Infan-
tem qui nuntiaret, quod ei traditurus esset duas
turres quas tenebat, tantum cito veniret ad eas oc-
cupandas. Suspecta Alphonso erat fides Maurica;
ideoque non ausus ire ipse, pro se misit D. Petrum
de Guzman cum aliquot equitibus; quos neci con-
tinuo destinarunt Mauri: sed D. Petrus fraude agni-
ta, subditis equo calcaribus, velocissime se recepit
aliique post eum; insequentibus Mauris, & unum,
qui minus cito ab iis se expediverat, assequentibus,
quem etiam occiderunt, de reliquo votis suis infi-
diisque frustrati.

*quotidiani
conflictus
partium.*

183 Rex porro Ferdinandus, videns Archiepisco-
pum S. Jacobi infirmari, ipsum, cum majori suo-
rum parte æque infirma, in propria remisit curan-
dum; transivitque ad stationem ejus Magister D.
Pelagius Correa cum suis, juxta muros civitatis;
usque eo enim stringebatur, nec nisi natatu pote-
rant Mauri egredi: non tamen propterea cessabant
ultra citroque Hispalenses ac Trianenses inter se
commeari, non valentibus Christianis claudere a-
quas. Ægre valde id ferebat Ferdinandus Rex,
mul-

multumque angebatur, quod neque commercium istud communionemque præsidii & auxilii mutui posset præscindere, nec Trianam pugnando obtinere. Advocato igitur in concilium Raymundo Bonifacio & reliquis nauticæ rei peritis, deliberavit de transitu illo occludendo, atque ad eum finem voluit arenariam occupari, admotis illuc tremibus suis. Sed Mauri tanta mox copia se infuderunt in arenariam, ad tuendum eam, ut tota die peragi nihil potuerit.

ANNOTATA:

a A Turri-Aurea usque ad Portam Almenillæ, inquit Morgadus, Arenaria ea extenditur, id est secundam totam latus urbis Occidentale, reflectendo per Boreale urbis cornu ad latus Orientale, ubi secunda à dicto cornu porta Almenillæ est. Latissima tamen est Arenaria in spatio, quod inter Turrim prædictam & pontem procurrat, ubi inter Portam Trianensem & Posticum Ataracanarum id est Armamentarii (hodie Posticum Carbonarium dictum) media est speciosissima nunc Porta del Arenal: Morgadus autem tam spatiosam Arenariam esse asserit, ut capere possit plusquam quinquaginta millia bellatorum, præter suburbanas domos quæ tunc nullæ erant.

b De Infantionibus multa & erudita Gangius: eorum tria genera apud Aragoones distinguit Vitalis Episcopus. Ostensis. Michael de Molina in Repertorio, Militum filios appellat, ita ut hi nascantur, illi creentur.

c Tagarete rivulus infra Turrim-auream Bati influit, vario flexu ante illam oberrans, & ex Tablada planicie exoriens, inter Guadayram & civitatem. Quacumque porro hic de illo Episcopo dicuntur, omnia habet Davila in Episcopis Compostellanus pag. 55, veluti accepta ex Chronica generali Alphonsi Sapientis. Notat autem Zuniga, quod rivuli illius aquis inundantibus pratum S. Iustæ, vapores inde exurgentes verno tempore, valde insalubrem viciniam reddant.

CAPUT XVIII.

Deditio Hispalensis urbis ejusque descriptio.

184
*Capto Orias
 Mauro*

EXpectatione sua circa transitum frustratus Rex Ferdinandus, edixerat, premia se largituro ei, qui ipsum impedire posset. Cum ergo quadam die Hispali Trianam Orias & alii quidam Mauri transissent sine obstaculo ullo, non ita expeditum invenerunt reditum: siquidem Raymundus Bonifacius eis se objecerat, cum navibus & lembis bene armatis. Quo viso, reditum ad suos desperans Orias & qui cum eo erant, petierunt adduci ad colloquium Regis. * Hic vero ad audiendos eos misit Rodericum Alvarez: ac primam ab iis propositam conditionem attulit ex parte Axatafi, quod arcem Hispalensem Ferdinando traderet, pecuniam vero annue pendi solitam Miramolino, ipse & Axataf partirentur; itaque Mauri permitterentur manere in civitate. Sed Rex, qui eos tam arte constrictos tenebat, nec audire quidem voluit conditionem ejuscemodi: quare alias ei obtulerunt Mauri, quas æque rejecit; omnino volens civitatem sibi liberam ab illis relinqui.

*agitur de
 urbis deditione.*

a

185 Tum denique petierunt ut egredi sibi liceret, cum liberis, uxoribus, & facultatibus suis: quod si ad Regis militiam transire vellent aliqui, in ea reciperentur: atque in hanc conditionem Rex non invitatus consensit. Petierunt deinde, ut liceret sibi æquare solo Mezquitam majorem, quod Rex arbitrio filii sui Alphonfi reliquit: hic vero respondit, quod si vel unicum tegulam inde dejicerent, nec Maurum nec Mauram vivam dimitteret ex tota civitate. Tum supplicarunt ut saltem liceret sibi demoliri turrim, pro qua essent aliam fabricaturi: sed etiam ad hoc respondit Alphonfus, quod vel propter

propter laterculum unum ablatum Mauros omnes
 esset interfecturus. Ergo nihil his profici videntes
 Mauri, promiserunt quod intra septem dies evacua-
 tam urbem tradituri essent. Atque ita obtinuit Rex
 civitatem in die S. Clementis xxiii^b Novembris an-
 no MCCXLVIII.

*qua conclusa
 in urbem
 obtinet Rex
 23 Nov.*

186 Firmatis deditiois faciendæ conditionibus,
 continuo Alcazarium *c* traditum Regi est, & Mau-
 ri ab eo petierunt unius mensis spatium, quo pos-
 sent quæ collibitum foret vendere. Hoc autem
 obtento, distractaque qua volebant carere supelle-
 ctile, ac pretio recepto, claves civitatis tradiderunt
 Regi, liberam eam vacuumque facturi; quibus Rex
 mandavit ituris mari naves atque triremes *d* con-
 signari, terra autem discessuris jumenta & custodes
 præberi, qui salvos ubi optassent sisterent. *e* Egressi
 autem versus Xerez sunt terrestri itinere trecenta
 hominum millia, quos comitatus usque Xerez est
 Magister Calatravæ. * Ipse vero nobilis Rex Ferdi-
 nandus, cujus tot illustria gesta refert præsens Hi-
 storia, nobilissimam civitatum Andaluziæ Hispalim
 ingressus est in festo translationis *f* S. Isidori, quon-
 dam Hispalensis Episcopi xxii Decembris; solenni
 cum processione exceptus ab Episcopis & plurimo
 Clero, communique gratulatione laudantium Deum
 ac benedictum, propter favores Regi impensos,
 tantasque victorias de fidei Christianæ inimicis con-
 cessas. Ingresso autem Rege in ecclesiam S. Mariæ,
 Missam celebravit nobilis quidam Prælatus D. Gu-
 terius Electus *g* Toletanus: qua finita Rex abiit ad
 arces suas, comitatus Magnatibus omnibus; festum-
 que ibi diem cum iis agens, cunctis lætitiæ signis
 cum celebravit.

*& Mauris
 egressis,*

*f
 eam 22
 Decembris
 ingreditur a*

187 Incredibile porro est quantis laboribus vigi-
 liisque Ferdinando steterit conquestio civitatis præ-
 dictæ; quantis periculis ærumnisque, in tot præliis,
 excursionibus, velitationibus; in adducendo ad ca-
 stra

*post infinitos
 16 mensium
 labores*

stra sua com meatu omnis annonæ, eumque hostibus præscindendo; inter plurimas suorum mortes, necessariorum rerum defectus frequentes, afflatus Maurorum fere quotidianos, gravesque & vulgatos per exercitum morbos, quos generabat intensissimus æstus, aërem sic inflammans, ut sudore omnium diffunderent corpora, castrensibus operibus pridem fatigata & debilitata. Habuerat autem idem

h Rex castra instar *h* populosa urbis, in plateas vicisque distributa; ut cuique opificum generi sua esset specialis habitatio, in quibus & textores, & campsores, & aromatarii, & pharmacopœi, & frænarum nominabantur; fora item piscaria & macella: ut quicumque illa vidit, dicere potuerit, nihil illis castris magis ordinatum, opulentum ac nobile se contempserit, nequidem in potentissimis civitatibus. Ita enim ibi fixus hærebat exercitus, cum mulieribus, infantibus, suppellectileque domestica, ac si perpetuo habitandum eo loci fuisset: sciebant enim omnes, Regem Ferdinandum habere propositum, imo votum, toto vitæ suæ tempore numquam discedere nisi capta urbe: certa que persuasio de constantia Regiæ in quocumque cæpto voluntatis, fecerat homines undiquaque affluere, ibique tam fixe permanere *i*.

*in castris
ordinatissimis,
exantillatos.*

*Vrbs ornatis-
simum tur-
ribus in-
seruata,*

i 188 Sexdecim menses operi isti Rex beatus impendit: & vero operæ pretium retulit. Est enim Hispalis circuitu amplissima, conditione nobilissima civitas regionis totius: cuius muri altissimi, amplissimique ac fortes valde, ornantur turribus pulchre dispositis & eleganter elaboratis. Antemurale quoque ejusmodi est, ut quælibet civitas eo se solo perquam bene muratam crederet. In ripa fluminis ab aquis ipsis turris assurgit, Aurea nuncupata, propter venustissimam qua nitet speciem. De turri autem S. Mariæ quid dicemus, cum in ejus ornatum humana omnis industria consumpta videatur? Est autem

autem sexaginta pedes lata, alta ducentos quadraginta. Scalae interiores, per quas ascenditur, gradibus tam amplis planisque assurgunt, ut mula vel equo conscendere eam Reges, Reginae, ac Magnates possint. Supra hanc / turrim alia minor eminent octoginta solum pedes alta, sed opere admirando fabricata: supra quam aenei / orbis seu sphaerae quatuor gradatim consistunt, ita ut minima summum locum teneat, secundum major aliquantulum; sub illis major sit etiam tertia: quae licet omnes sint speciosissimae, neque similes sibi fortassis usquam habeant, quarta tamen & infima, ut magnitudine ceteras, sic & elegantia superat. Distinguitur enim quasi per canales duodecim, singulos quinque palmorum amplitudinis; adeo ut cum inducenda haec machina in urbem esset, nec ulla portarum satis ampla ad ipsam excipiendam, latior aperiendus aditus fuerit: quando autem radiis solaribus illuminatur, visendam se praebet plus quam spatio diurni itineris.

189 Alia praeterea ornamenta multa & praerogativas habet haec civitas, paucis communes: ad ipsam enim ac pene sub muros ejus, appellunt undequaque advectae naves ex Tanger, Zeuta, Tunes, Bugia, Alexandria, Genua, Lusitania, Anglia, Pifa, Burdegala, Bajona, Catalaunia, Sicilia, Vasconia, Aragonia, Francia, aliisque regionibus transmarinis, tam Maurorum quam Christianorum, qui ibidem omnes censent aliquos nationis suae habitatores. Oleo praeterea sic abundat, ut terra marique sufficiat magnis etiam regionibus, aliasque innumerabiles opes: & in districtu ejus numerantur centum millia praediorum absque portibus, unde ingens annue redditus provenit. Denique victoria haec ex memorabilioribus fuit, quae umquam tam brevi tempore relatae in mundo sunt: cui credi possunt causam dedisse, primo ac praecipue divini favoris indulgentia, erga servum suum, nobilem ac beatum Regem D.

M

Fei

Et totius
orbis (omnibus
mercibus) no-
bilis:

Ferdinandum: deinde eximia fides optimorum subditorum erga eundem, quia nullus Rex umquam tam bonos tamque obsequentes habuit, quam Castellanos suos Ferdinandus; cum ipsa eorum natio ex propria natura Regibus suis fidelissima sit, præ alia quacumque; cujus utinam probitatem provehat Deus porro, evehatque ad sui honoris incrementum!

190 Nobilissima autem civitas ista obtenta fuit anno Domini MCCXLVIII^m die S. Clementis, id est XXIII Novembris: & postea nobilis Rex Ferdinandus obtinuit alias multas civitates & regiones, suoque adjunxit imperio. Subjiciendo sibi Reges & regna, quæ ei clientelari jure subdiderunt se, tamquam Domino solventes tributa & vectigalia: quidquid enim eis mare ex parte Castellæ Mauri possident, in ejus venit potestatem. Primum autem opus Regis hæc fuit, restituere pridem vacantem Sedem Episcopalem, ad Dei Matrisque ejus honorem, cui ecclesia ipsa est dedicata; stabilire in ea Canonicatus *n* ac Dignitates alias, perquam bene fundatas; dotare *o* illam multis possessionibus oppidorum atque vicorum opulentia insignium, præter ingentem gazam, quam donavit primo ejus Archiepiscopo *p* Raymundo. Ecclesiasticis porro rebus tam bene dispositis, etiam politicum statum optime constituit, collocans in urbe habitatores omnium ordinum atque conditionum, quibus domos fundosque distribuit liberaliter; accersens etiam cunctarum artium opificiorumque magistros, & cuique generi suos sigillatim vicos tribuens; litteratos etiam ac doctos viros invitans; ea denique omnia curans *q*, quæ civitatem aliquam ornare ac nobilitare possunt. Similiter & territorium circumjectum habitari colique præcepit: & civitatem magnis communitat instruxitque privilegiis, quibus gavisuri in posterum essent, tam qui illuc habitatum venirent, quam

m
statumque
Ecclesiæ &
politici ordi-
nati.

quam quos ibi ab initio collocavit, propter fidelem operam sibi navatam obsidionis tempore r.

ANNOTATA.

a Morgadus ait secundas conditiones fuisse, ut Mauri Regi penderet totum quod Miramolino dabatur, & præter Alcazarium traderent partem tertiam civitatis: denique, ut traderent partem dimidiam cum eodem tributo, & suis expensis ducerent murum, qui utramque partem separaret.

b Hunc diem festivum quotannis agunt cives, solenni cum processione, in qua circumfertur Gladius de sepulcro sumptus, quem creditur in manibus habuisse Rex Sanctus cum urbem invehetur; quod tamen non nisi unico mense post factum mox indicatur. Dicit autem Morgadus tunc Regi traditas claves urbis: moxque non solum arcem, sed omnes etiam turres & Mezquitam fuisse præsidio regio occupatas, post annos quingentos triginta quatuor, quibus civitas fuerat in potestate Manrorum.

c Alcazarium olim dicebatur quod nunc Palatium, istuc ubi australe cornu civitatis à turri aurea versus ecclesiam majorem procurrit in modum trianguli: cujus basis à dicta turri ultra portam Xeritanam se extendit, murisque ac turribus per singula litora denis aut pluribus instruitur, & versus ecclesiam suam portam habet qua Palatii dicitur, propterea quod ducit ad palatium ibi situm. *responditque postea eorum urbem ducunt: atque ita habes portam Alcazarii supra qua sitam, eique adhaerentem Vicum Judaeorum.*

d Centum millia hominum mari se commisisse scribit idem Morgadus, quibus Rex indulserit quinque naves, per Baxim subducta, usque Hispalim, cum de-

cem triremibus & una carraca, id est navi Majori rotunda, qualem Nonius in Plautum videtur appellare Circerum, quam Navim Asianam prægrandem interpretantur Lexicographi: haec tamen naves debuerunt sæpius ivisse & rediisse, ut tanta turba eveheretur.

e Addit idem Morgadus concessum Axatafo, quem Maurorum Archibalassum appellat, ejusque partiaris & fautoribus, ut qua possent meliori fortuna remanerent in Sanlucar, Aznalpharache & Niebla.

f De S. Isidoro ejusque translatione egimus 4 Aprilis.

g Roderico scriptori defuncto sub an. 1241 succedens Joannes Vxamensis, supra laudatus, ac deinde Bargasensis Episcopus, uno vix anno tenuit Primatiam Cathedram Toletanam; successit autem eidem Guiterius, dicitur vixisse biennium in eo gradu, & obiisse anno 1250. Verum observat Zuniga, num. 23 hujus anni 1248, vacasse Sedem Toletanam adhuc mense Martio anni 1249. Cum autem ex Canonico Episcopus factus Guiterius sit, Electus licet, non potuit ejusmodi actione perfungi, qua soli Episcopo consecrato competit, ideoque suspicatur ille, erroris occasionem ex Synonymia sumptam, & cum qui ecclesiam dedicavit fuisse Guiterium Episcopum Cordubensem. Quia autem præcipuum domanda urbis instrumentum fuit navalis illa machina, qua pontem frexit; ideo credit idem Zuniga, Capitulum Hispalense pro Sigillo, cujus formam representat, sumpsisse navim, tenens pro vectam velis, residente ad puppim Deipara.

Sigillum Capituli Hispal.

h Simile quid in trienniali obsidione M. 2. Osten-

Ostenda in Flandria contigisse memoria parentum nostrorum, audivimus.

Sancti abstinentia à bonis ecclesiasticis gravandis.

i Testis 11 super art. 54 in Summario dicit ex historiis, quas legit & habet, quod sanctus Rex, quantumcumque gravatum se videret in expensis ad bellum faciendis, Deo tamen & justitia armorum suorum confidens, nunquam aggravaverit populum sibi subditum novo aliquo tributo. Quæ ejus abstinentia maxime patuerit in obsidione Hispaniensi, ubi cum hoc ei suaderetur, quin etiam suggereretur, posse eum in causa fidei etiam uti argentea suppellectili ecclesiarum, quibus eandem deinde copiose restitueret, responderit, aliud se subsidium ab ecclesiis earumque ministris non sperare quam orationes, aurum vero aut argentum nequaquam (sicuti in particulari narrat Mariana de Regis institutione) quantum autem ad regnum gravandum attinet, magis timere se maledictionem unius edentulæ vetulæ, quam totum exercitum Maurorum: posse enim Deum, qui tali loco ipsum posuerat, & regni defensionem commiserat, prospicere de mediis ad victoriam necessariis, sicut eatenus fecerat, & hoc narrat Fr. Dominicus de Baltanas aliique. *Mariane libellus hic citatus ad manum mihi non est: Baltanas Dominicanus post an. 1560 obiit, eumq; Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica scribit edidisse Compendium rerum Moraliū in Hispania gestarum; & curasse ut ederetur apud Joannem Truxillo Flos Sanctorum. In alterutro, Lecter, credo, invenies dictum hic allegatum.*

k *Quamvis vox Hispanica Brazas, communiter ulnas notet, mensuram scilicet duorum & semis pedum geometricorum: apparet tamen ex*

omnium recentiorum consensu, pedes duntaxat hic numerari: & quoniam cum aliqua varietate. Nam ubi Chronica numerat latitudinis Brazas 60, illi solum habent 50; & 240 brazas altitudinis mutant in 250. His res securius scabimus, credemusque numeros Chronica à transcribentibus vitiosos, quod mox infra certiori exemplo constabit. Opera pretium fuerit legon Morgadum lib. 4. cap. 1 describitur quam minutissime & accuratissime totam istius molis fabricam, quæ una cum adhaerente Mezquita totum esse à fundamentis opus Maurorum evidenter probat, contra normallan, à Romanis petentes illius originem, esse, inquit, nulla uspiam appareat Arabica inscriptio, quam Catholici dejecerint, sicuti inventus est Corbubæ similiter dejectus titulus, marmoris albo insculptus, quo dicebantur Alderamen & Issen, pater ac filius, Mezquitam Cordubensem condidisse. Allegat etiam idem Morgadus auctoritatem Ludovici del Marro Caravajal lib. 3. cap. 40 in descriptione Africae, asserentis ex quadam Chronica Africana quod Jacob Almanzor, nepos Abdulmuzeem, edificavit ad Mezquitam mihorem apud Marocchos turrim, quæ hodieque ibi visitur, eandem omnino forma ac fabrica, quæ structa est Hispanensis & Rabathana in Mauritania Tingitanae casque fecit unus idemque architectus. Et turris quidem ut dictum est, hactenus fere manet: Mezquita vero solum superest pars Atrii & Claustrii, reliquis ejus partibus dejectis ad edificium nova Cathedra.

i Similiter ait de Marocchesi turri quod supra ejus cacumen elevabantur quatuor orbis aurei, per axem ferreum trajecti, quorum infimus capiebat octo Hancis tritici, secundus quatuor, tertius duas, quarta unam. Hanc partem creditur idem esse quod

Medimnus, & sex modios continere. Porro restatur Morgadus, quod in genti quodam terra motu fractus sit axis, cui vasi illi orbes inserti erant, in die S. Bartholomaei anno 1394: & quod hanc ruinam reparaverit Archiepiscopus Ferdinandus de Valdes, sui & Capituli sumptibus, ultra 250 pedes quos à principio turris habuerit, elevando ipsam ad alios 100 pedes, qui post tertiam quartamque zonam novi operis desinunt in ornatissimam pyramidem, cui incumbens sphaera aenea inaurata altitudinis pedum quinque, sustinet simulacrum Victoriae similiter ex aere fufum & inauratum ulnarum quatuor & dimidia. Quae de re ibidem insculptus lapidi legitur titulus, à Canonico Francisco Pacico compositus in hunc sensum:

ÆTERNITATI SACRVM.

Magnae Matri Virgini Sospitae, sanctis Pontificibus Isidoro & Leandro, Ermenegildo Principi, pio, felici, & illibatae castimoniae & virilis constantiae Virginibus, Justae & Rufinae, Divis Tutelariibus, hanc Turrim, Punicae structurae molisq; admirandae, atque in pedes ccc. olim editae, in augustiorem faciem, opere accurato & splendidiore, aucto in super C pedum operosissimo fastigio, auspiciis Ferdinandi Valdesii, Anusticis pientissimi, Hispalensis Ecclesiae Patres ingenti sumptu instaurandam curarunt: cui, ob pietatis res egregie compositas, capite diminutis atque sublati Romanae Ecclesiae perduellibus, victricis fidei colossum, ad universa caeli tempora captandae tempestatis, ergo versatilem, imponendum iussere: absoluto opere, anno instauratae salutis MDLXXIX, Pio V Pontifice Opt. Max. Philippo II Aug. Cath. Pio, Felici, Victoriae Patri patriae, rerum Dominis.

Dabimus sup. faciem tabulas, aliquas & in quibus etiam haec turris spectanda occurret. Proportionem fenestrarum, interiores salas illuminantium, & cum iis sic paulatim assurgentium de latere in latus, ut oculos intuentium pene fallat differentia, contemplandam exhibet Georgius Braunus in Theatro Urbium lib. 5. tab. 8. sicut ipsam anno 1565. excepit Georgius Haefnagius: ubi sic collocatam invenies, ut duo simul latera spectare possis. Sed ne te fallat adjuncta ibidem scalarum ipsorum delineatio, in quadratum recto quidem circumductarum, sed ita se se nihil mediaret, cum interim, teste Morgado, ipsae circumceant quamdam quasi minorem turrim, pedes 23 unoquoque in latere protensam, inter quam & turrim exteriorem procedunt: non ut ibi pinguntur gradatim (per tales enim scalas numquam eques ascenderet) sed leni ac plano clivo quinque pedum per latera singula, sic ut uniuersim pedibus 20 distent inter se singulorum laterum fenestras, quae ascendentibus lumen praebent, nec non conclavibus iis, quae intra mediam turrim cuique elevationi respondent.

In Hinc suppositura esse convincitur Charta iurium ac privilegiorum Carmonensium, cui sic subscribi fingitur, apud Carum lib. 3. cap. 44. Facta carta, Rege Christo, VIII die Maji, anno quo dictus Rex Ferdinandus, felix, populator, victor, cepit Hispalim nobilissimam civitatem de populo Christiano, aera millesima ducentesima nonagesima. Haec enim respondet anno vulgaris aera 1252, quando obiit Ferdinandus, non Ferdinandus, sed Fernandus scribi suo aera solitus. Eodem anno primum etiam electus & ordinatus est, mortuo Ioanne, Cancellario Fernandi, Aparicius Episcopus Burgensis, confirmans eandem Chartam, post Reginam Ioannam, Infantes Ferdinandum & Philippum, eorumque ha-

Charta
Carmonen-
sitium.

truum Alphonsum & Ioannem Archiepiscopum Compostellanum: qui tamen ager remissus in Galiciam fuerat; & aderat Toletanus Electus Guiterius cui id potius competebat, si ipso capta urbis anno talis charta scribenda fuisset: sed tunc Apparicius necdum erat Episcopus Burgenfis.

n Constat Capitulum Præbendatis nonaginta, inter quos undecim Dignitates, qui Archiepiscopo Pontificaliter celebranti assistunt mitrati. Omnium autem in frequentando divino Officio commendatur assiduitas: sed imprimis Beneficiatorum quos appellant Vicenæ, eo quod viginti Presbyteri, voce & cantus peritiam præstantiores, suffragiis Capitularibus ad hoc eligantur, ut diurnis nocturnisque. Horis indefinenter assistant. His accedunt plures quam quadraginta Cappellani, suffragiis Capituli similiter delecti. Hujus tertie atque ultima classis fuit Venerab. P. Ferdinandus de Contreras, Apostolici plane spiritus concionator, tanquam animarum zelo astuans, ut non solum ad Confessiones audiendas esset assiduus, sed frequenter etiam trajiceret in Africam, captivos Christianos de barbarorum servitute redempturus. Hujus tamquam viri sancti causa cum in Romana Rota versetur, & pro impetranda canonizatione magna fiat ex parte Regis & Capituli instantia, erit fortassis de eo plenius aliquando agendum in Supplemento Februarii, cujus mensis die 20 an. 1548 obiit, insigni tumulo conditus inter utrumque chorum, ubi nec Archiepiscopis quidem sepultura conceditur. Ad commendandam quoque Regii hujus Capituli præcellentiam facit, quod ex Instituto Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ, quotquot in novo Orbe instituantur Ecclesie, titulo Cappellanæ subiciantur Ecclesie Hispalensi, jubeanturque secundum statuta & ceremonias illius ordinari. Item quod Urbanus VIII 18 Novembr. 1637

speciali indulto cesserit provisioni Præbendarum intra Pontificios menses tantum, jure hoc in Archiepiscopum Capitulumque translato, etiam contingeret defunctum Præbendam ipsius S. R. E. Cardinalem fuisse: & hæc & alia plura nobis Hispalensibus perscripta fuerunt.

o Extat apud Odoricum Raynaldum tom. 13 Annot. ad annum 1241 num. 47 Innocentii Papæ IV epistola, eodem anno data Lugduni III Kal. Aprilis, anno Pontificatus V, scilicet usque ad annum adhuc corrente, qua hoc ipsum noster sollicitus Pontifex præmonens, scribens Illustri Regi Castellæ & Legionis, & nobili viro Alphonso primogenito suo, hoc tenet. Virtutum Dominus discretions tantæ gratiam utrique vestrum contulisse dignoscitur, ut libere devotis mentibus agnoscat, quod suæ Majestatis oculis pro eo placiri semper debeat existere, quia ipse multa & grandia regna vestro Dominio, cum interventu famosi nominis, noscitur subjugasse. Propter hoc itaque securâ fiducia magnitudinem vestram, affectione qua possumus, rogandam duximus & monendam, in remissionem vobis peccaminum injungentes, quatenus Sedes Episcopales terrarum illarum, quas virtus Altissimi principaliter per vestra & aliorum fidelium victoriosa subsidia de manibus Paganorum eripuit, & ad lucem religionis Christianæ deduxit, de multiplici bonorum vestrorum affluentia, pro divini honoris nominis, dotare magnifice studeatis, ita quod præsentibus & postera nomen vestrum semper effulgeat, & Deo propitio vobis augmentum gloriæ triumphalis accedat, succedentibus postmodum felicibus præmiis, quæ recompenfat æterni Regis benedictio.

nitas pro fructuosa operibus pietatis.

p Sic etiam infra num. 26 Raymundus vocatur Archiepiscopus Hispalensis, saltem per prolepsin; erat autem cum Hispalis caperetur Episcopus Segoviensis. Hic quia anno 1285 baptizavit Sanctum filium Aldephonsi X, postea Regē, vocat eum Aldephonsus Rex Compatriem suum, in quodam instrumento relato apud Davila tomo 2 Theatri Ecclesiastici pag. 52. Mox autem idem Davila subiungit Raymundi Epitaphium, tamquam si corpus eius Hispali translatum fuisset Segoviam ad tumulum parentum. Sed perquam inepte. Quia sunt quatuor diversi tituli, per totidem ecclesie Parochialis S. Egidii parietes distributi, cum eius Ep̄ parentum ibi tumulorum memoria. Hoc intelliges, si placeat dividere versus Ep̄ correctis mendis, cum quibus eos edidit Davila, legere, quomodo legi poterunt, ac vero etiam debuerunt ut aliquem tolerabilem sensum haberent.

I

Gloria Raymundi, perlustrans climata mundi,
Ejusdem nomen & felix prædicat omen.
Segoviae micuit Pastoris culmine pridem
Hispalis Archiepisc. factus modo floret ibidem.

II

Templum dotavit præfens ac edificavit
Præful præfatus Raymundus, quo est tumulatus
Præfulis ipsius pater Hugo,
Ricardaque mater,
Presbyter ipse pede quos calcet marmoris æde.

III

Hæc loca fundavit propriis, fundata paravit
Præful expensis Raymundus Segoviensis.

IV

Hoc fundamentum sancti tenet ossa parentum
Præfulis; Hugo pater, mater Ricarda vocatur.
Claruit ex meritis ejus Segovia pridem,
Hispalis & tandem fuit Archiepiscopus idem.

ERA M C C L X X X V I I

Annus hic est Christi 1259, videtur ergo tunc vere Archiepiscopus fuisse; nec debet aut potest dici solum successisse Philippo, titulum Archiepiscopi abdicanti anno 1261, ut vult Tamayus in Catalogo Archiepiscoporum Hispalensium ad 14 Martii.

q Mariana lib. 13 cap. 8 Regium, inquit, Senatum, cujus hoc tempore litibus dijudicandis summa in Castella est auctoritas, ab hoc Rege excogitatum esse memoratur, duodecimi virorum collegio creato, ad quos majores controversiæ spectant, & cause ab aliis dijudicatae ex provocatione, periculo pecuniæ si is qui provocavit sit victus. Paulatim gliscente calumnia multitudinēque causarum increfcente, novum constituere forum opus fuit, cum antea civitates, domesticis judiciis contentæ, aut certe ad proximos conventus juris petendi causa appellantes solummodo, turpe ducerent atque importunum Regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum potestas data est, colligendarum cura injuncta earum quas Partitas vulgo vocant: quod opus ingentis laboris Alphonso demum Rege perfectum est. Qualem porro Hispali juris dicendi rationem Rex Sanctus instituerit, colligere licet ex ea quam suo tempore servatam scribit Morgadius lib. 2 cap. 16, primo loco constitutus Audienciam Regiam, à qua non detur appellatio.

Senatus
Hispalens.

M 4

Vni-

Universitatem filius successor instituit.

Partitio agrorum & agrorum Hispalensium.
 r Coeptam à S. Ferdinando distributionem civitatis, ac territorii totius ab ea pendens, perfecit & legitimis tabulis consignavit successor Alphonsus, proximo anno à morte patris 1253: quas tabulas integras exhibet Morgallus lib. 2. cap. 1. ex eoque transcripsit Carus parte 2. Earum principium, relatu dignum, hoc est ex Hispanico translatum.

Sevilix die Jovis primo Maji, æra millesima ducentesima nonagesima prima, ex scientia & magna voluntate quam habuit D. Alphonsus, Dei gratia Rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galitiæ, Sevilix, Cordubæ, Murciæ, Jaën, præstandi obsequium Deo, & ad honorem prænobilis Regis D. Ferdinandi patris sui, & ad remunerandum Infantem D. Alphonsum patrum suum, suosque Fratres & Homines divites suos, & Ordines suos, & Nobiles suos, & omnes qui jurerunt ipsum in obtinenda prænobili civitate Sevilia, propter servitium & auxilium quod fecerunt Regi D. Ferdinando patri suo & sibi in ea acquirenda, subjugandaque Andalusia, po-

pulandaque & componenda prædicta nobili civitate Sevilix; necesse habuit scire quoniam essent ibidem prædia, ficeta, oliveta, horti, vineæ, agri: & hoc scivit per D. Raymundum Episcopum Segovientem & per Lupum de Mendoza... qui totum Hispalense territorium circumierunt, & sigillatim omnia cognoverunt: & secundum quod illi retulerunt esse in quovis loco, distributionem fecit Rex, prout describitur in hoc libro. Videtur hic etiam in Regio tabularia assertari, ut si que opere pretium ad notitiam rusticis aliquando publicari: multorum enim nominum nunc abolitorum cognitio haberi ex eo possit ex nominibus vicinorum locorum adhuc in usu vulgi quadamtenus superstitis. Cum autem Raymundus hic solum vocatur Episcopus Segovientis, qui in Titulis præmissis dicitur Archiepiscopus Hispalensis, sequi videtur quod Philippus inter annos 1253 & 1259 deposuerit voluntatem perseverandi in Ordine Clericali, & denunciationem suam transtulerit in Raymundum, eatenus titulo Segovientis usum, & veluti Chorepiscopi nomine functum.

P A R E R G O N I I I

Ad quatuor precedentia Capita.

Ex Hispanico Spinozæ, Zunigæ, & aliorum.

§. 1. *Devotio sancti Regis erga Deiparam
durante obsidione, miraculo insigni
probata.*

Licentius Paulus de Espinosa, Presbyter & ci-¹⁹¹
vis Hispalensis, patriæ Historiam, antiquitates, ^{Ex recentio-}
& magnalia edere in lucem cepit anno MDC-^{ri scriptore}
XXVII; cujus parte 1 lib. 4. & ultima agit de re-
cuperatione urbis per sanctum Regem Ferdinan-
dum. Narrat autem Paulus iste non pauca, vel ignorata
vel præterita auctori Chronice, potissimum intento suc-
cessibus bellicis referendis. Et quoniam accurate satis refert
fontes ex quibus hausit singula, visum est in unam omnia
appendicem, recuperationis Hispalensis narrationi subjun-^{veteres}
gendam, colligere; prudentisque lectoris arbitrio relinquere, ^{membranas}
quid fidei singulis dandum existimet. Ac primum fol. 148 ^{allegante,}
ex veteri Ecclesia Hispalensis membrana, in sacello Regis
asservata, asserit idem quod habent Lectiones, ad Matutinum
in dedicatione Hispalensis Ecclesie XI die Julii recitande, & à
Congregatione Rituum approbate anno MDXC. Quomodo sci-
licet Rex Hispalim obsedit, ad eam expeditionem à S.
Isidoro Hispalensi Episcopo per visionem excitatus,
quod scilicet sanctissimus Præsul suam Ecclesiam, tot
seculis jam ab infidelibus profanatam, Christo resti-
tuendam curaret.

¹⁹² Prudenti tamen cautione additur in dictis Lectio-^{probatur de-}
nibus, Ut fertur; quo nempe intelligatur id non constare ^{votio sancti}
ex certis quætorum coævorum monumentis, sed solum con-^{erga B. V.}
stanti traditione receptum esse: uti etiam, quod pius
Rex, tum alias, tum in eo bello Deiparæ Virginis
M 5 (cujus

(cujus sacram venerandæ Majestatis imaginem quocumque iret in exercitu secum ducebat, ac mira devotione & honore prosequeretur) præsentem opem non semel sensit. Prædictam autem membranam, inquit Paulus, continentem miracula aliquot sancti Regis, transcripsit Licentius Franciscus Pachieus, Capellanus Major Capellæ Regiæ & Canonicus ipsius Sanctæ ecclesiæ, cujus exemplum ego habui, à quodam Regni hujus Magnate communicatum. *Vinam suis originariis verbis, Hispanicis vel Latinis (nec enim qua lingua scripta fuerit exprimitur) membranam istam curasset Lectori suo Paulus exhibere, vel Processuum summario inserta invenirentur notata ibi miracula, sicut notantur alia infra danda ex libro veteri Flos Sanctorum.*

ejus imaginem Antiquam quam in turba

193 Interim ex membrana illa attulerat Paulus fol. 134, quod post conflagrationem igniarie illius machine (de qua in exitium Christiane classis comparata dictum est num. 154.) acturus pius Rex de tam singulari beneficio gratias Deo & Deiparæ, quibus acceptum id referebat, in suum se recepit tentorium prostravitque ante imaginem Virginis in oratione. Postero autem mane sub ortum solis sine gladio egrediens ex castris, progressus est orabundus usque ad ambitum majorum urbis, & ea usque ad portam Cordubensem transiens, intravit per eandem; eoque venit ubi est locus supplicii Martyrum, oravitque coram imagine Mariana, quam à vetustate Antiquam appellant, & tota civitate transita, nulli Maurorum conspicuus, egressus est per portam Xeritanam: veniensque in tabernaculum, & superiorem vestem quietis capiendæ causa deponens, deprehendit se absque gladio esse: unde intelligitur extaticæ orationis fervor, quo abreptus toto illo itinere fuit.

194 Doctor Hieronymus de Gudiël, arte Medicus (qui anno 1577 Compluti vulgari lingua edidit Compendium aliquot Historiarum Hispaniæ, in quo

quo tum aliæ antiquitates memoria digniores traduntur, tum præcipue illustratur familia Gironum) cap. xi dicit eundem se casum vidisse in alio Ms. antiquo de rebus & antiquitatibus Hispanicis, hoc verborum tenore expositum. Videns Rex sanctus obsidionem protrahi in longum, idque peccatis suis imputans, ideoque vehementer afflictus, continuas ad Deum Virginemque gloriosam ejus matrem preces fundebat, ante imaginem quæ hodie Regum dicitur, quamque circumducebat secum; supplicans ne sua peccata respiceret, sed zelum sanctum, quo impellente obsidionem tam arduam susceperat. Hoc tota una nocte agenti responsum fuit, animos sumeret, cito enim potiturum esse desiderato gloriosi laboris fructu. Surgens autem mane Rex, ambulavit usque ad civitatem, non visus à suis; & per unam portarum, quæ inter Turrin auream & portam Xeritanam clausa apparet, introgressus est; ubi dicunt excidisse ei non animadvertenti gladium suum; & perveniens usque ad Mezquitam majorem, veneratus est imaginem quam appellant Antiquam, quamque istic reperit, ubi etiam nunc consistit: atque per eandem portam regressus in tentorium, invenit ibi gladium qui sibi exciderat.

*codem in ex
tasi ingres-
sus adora-
vit.*

195 Eodem mane D. Petrus de Guzman & D. Petrus Pontii, non inveniunt in tentorio Regem, perquisiverunt totis castris, usque dum venirent ad tabernacula DD. Roderici Gonzalez Giron & Didaci Lopez de Haro. Qui suspicati Regem ingressum esse civitatem, ingressi sunt etiam ipsi per portam Macarenæ, quærentes eum usque ad Mezquitam majorem. Quo cum plurimi Mauri accurrissent, pugna acris ibidem ipsis exorta est; in qua, protegente eos Deo progressi usque ad portam Xeritanam, per eandem redierunt ad castra; in quibus Regem repererunt, sanum atque hilarem, & gavisi sunt. *His relatis, apte, inquit Zuniga, subjungit Gudiel: Si postremum*

num istud facinus Roderico Gironi & sociis affectum Poëtice est, apte inventionis istius auctor legit personam cui ipsum adscriberet. Scimus tamen etiam in Granatensis urbis acquisitione, occasione non absimili, quid simile patratum fuisse à Ferdinando del Pulgar.

*regressusque
invenerit se
inermem
fuisse.*

196 *Pergens deinde Spinosa*, Alii, inquit, auctores dicunt, quod tota una nocte ferventi orationi insistens Rex, à Deo sibi concedi petiit ingressum in urbem Hispalensem, ad introducendam illuc sanctam Christi fidem, & visitandam magnæ religionis imaginem Marianam, quam quidam à Columna nominant; quia stabat ad colomnam cujusdam fontis ad concursum platearum Genuensis & Marinæ: quidam vero asserunt fuisse miraculosam illam imaginem, quæ Antiqua nominatur, eratque intra ipsam Mezquitam Maurorum, honorata ab his, adorata à Christianis. Postea ajunt, surrexisse Regem, velut in ecstasi, præ attentione atque fervore spiritus; & inobservatum produsse de tabernaculo, ac transito Tabulatae campo quam longus erat, circuivisse murum usque ad portam Cordubensem, & campum illum in quo solebant Mauri capitis supplicium sumere de Christianis, inde appellatum Decollatorium Martyrum. Hinc inductum, vidente nemine, in civitatem ab Angelo, usque ad locum imaginis: qua adorata, Rex egressus fuerit per portam Xeritanam; ingressusque in tabernaculum, animadverterit periculum in quo fuerat, absque gladio existens.

*quibus po-
nitentis u-
sus durante
obsidione?*

197 *Triplicem hanc extaticæ illius peregrinationis narrationem, tam unam in substantia facti, quam in circumstantiis variam, ideo credo proposuisse Spinosa; ut pluralitate testium, non omnino recentium, ejusmodi de sancto Rege credulitati faceret fidem traditionis saltem popularis: quæ licet raro aliquid integrum invariaturumque transmittat ad memoriam posteritatis, non sit tamen contemnenda, quamdiu nulla gravior ratio in contrarium obstitit.*

Et

Et huiusmodi sunt quæ idem auctor adjungit, solitum Regem ter in hebdomade, quamdiu duravit obsidio, seipsum noctu flagellare usque ad copiosam sanguinis effusionem; cum autem pugnandum esset, cilicinam crucem, ferreis aculeis asperam, supra nudam carnem gestare, quæ pectus & brachia complectebatur: habuisse etiam in exercitu Sacerdotes, qui militibus pœnitentiam & virtutum exercitium prædicarent, in quibus præcipui fuerint beatus Fr. Dominicus, vir sanctissimus, discipulus & socius gloriosi Patriarchæ Dominici, Confessarius Regis, an etiam socius S. Petro Gonzalez eique adjunctus socius, thaumaturgus Pater Fr. Petrus Gonzalez, quem asserit Christophorus Nuñez, Cappellæ Regiæ Sacellanus, in historia quadam à se scripta de singularibus rebus urbis Hispalensis, multa prædixisse sancto Regi obsidionis hujus tempore, quæ exitus vera demonstravit. *Egimus xv Aprilis de S. Petro Gonzalez, ibique notavimus ad num. 15 Vita littera d, hunc mortuum esse septem annis citius, quam obsidio inchoaretur; nunc vero occurrit etiam alius error ejusdem Vita notandus, quo dicitur idem Petrus capta urbe comitatus Regem, ad urbem suam regiam regressum: neque enim amplius rediit in Castellam Ferdinandus, aut vivus aut mortuus.*

§. 11: De imaginibus Marianis, Hispalim indutis à sancto Rege.

Interim eximiam Sancti Regis devotionem erga 198 Deiparam Virginem confirmat nobis etiam Lucius Circumdum Marinus Siculus, libro 5 de rebus Hispanicis, agens core imaginem D. V. solius, de S. Ferdinando, brevissimis quidem verbis, sed ta-men dignis hic legi; Deiparæ effigiem, inquit, quam semper habebat apud se, devotissimus adorabat, summaque devotione celebrabat. Ab ea itaque quidquid & necessario & honeste petebat, facile impetrabat. Hac igitur adjuvante, Hispali aliisque pluribus

pluribus oppidis potitus est. *Notabile est autem quomodo locum hunc corruperint editionis Francofurtensis curatores heretici, pro genio sectæ non solum usum, sed etiam memoriam Mariani cultus omnem abolitam cupientis: siquidem loco Deiparæ, ibi legitur Dei; & pro Hac, invenitur Hoc numine.*

199 *Dedicationis porro Hispalensis Lectiones jam supra citate argumentum istud sic prosequuntur: Capta urbe Ferdinandus felicem victoriam, non sibi, sed Deo ejusque sanctissimæ Matri acceptam referens; dictam imaginem, triumphantis specie ornatissimo ferculo impositam, ad templum, quod ejus nomini dicandum erat, inferri fecit. Hac celebritate triumphæ eadem sacratissimæ Virginis imago, cum splendida Episcoporum & Sacerdotum processione, signis ac legionibus præcedentibus, sequente postremum Rege & Procerum comitatu, in urbem delata & in templo est collocata: quod jam à Guiterio Archiepiscopo Toletano à superstitionis sordibus fuerat expurgatum, & Christiano cultui restitutum. Tum vero idem Toletanus Præsul ecclesiam, præsentibus Episcopis & innumerabili populorum multitudine; solenni ceremonia Deo in titulum & honorem beatissimæ Virginis Mariæ dedicavit: cujus venerandam imaginem, cum multis Sanctorum Reliquiis, ibidem Rex reponi curavit.*

200 *Hæc ergo illa est quæ hodie ibidem colitur, & cui ipsique Sancto Regi, ut communis olim honor deferretur, sic communiter accepta referuntur miracula antiquiora inferius proponenda: quorum occasione ipsam Guilielmus Gumperberg noster retulit in suo Atlante Mariano, continente centurias duodecim miraculorum toto orbe imaginum, ubi ex Vita S. Ferdinandi scripta per Joannem de Pineda, sic habet: Fama est duas Deiparæ statuas Hispalim esse allatas à Ferdinando Rege. Altera argentea est, & colitur in altari principis summi templi; altera lignea & justa statura, sedet,*

eandem triumphandus inducit in urbem:

ubi etiam nunc in honore est,

puc-

puerumque Jesum manibus tenet. Hæc à Regibus nomen habet, sive quia in Sacello Regio est, sive quia à Ferdinando Rege contra Mauros semper inter primos militum ordines collocata: refertque constans fama, in oppugnatione urbis Hispalensis, Regem Ferdinandum à Virgine doctum esse, quibus modis Maurorum machinas everteret.

201 Hec ille ad Imaginem CCXLI: addit deinde: Tanto hodie in honore est hæc sancta Statua, ut à Regiis ministris Custodes præsidarii constituantur, quos Armorum reges vocant. Hi togati cum clava argentea præ foribus adstant. A cubiculis Deiparæ, velut Imperatrici, nobilissima quæque virginum deligitur: quibus omnibus Regis diplomate hæc officia assignantur. Tanta porro in hac sancta Statua vestienda est religio, ut hoc officium non nisi Canonicis permittatur. *Sed ista collata cum precedentibus, credere nos faciunt, Testem in Processu Neapolitano V super art. 26 in Summario allegatum, perquam confusa usum memoria fuisse, quando dixit quod cum sancto Regi apparuisset imago quædam Deiparæ cum puerulo, promittens victoriam in conflictibus; ille similitudinem monstratæ sibi imaginis factam volens, plures pictores accersiverit: quorum nemo cum voto ejus posset facere satis, secundum ea quæ memoriæ habebat impressa lineamenta; demum oblatis sint duo, qui opus susceperint, unumque in locum simul clausi absolverint intra dies aliquot: sed opere completo inventi amplius non sint, proinde crediti fuisse Angeli: & hanc ait devote servari sub altari in capella Regia: atque ita & vidisse se sæpius, & ex antiqua parentum traditione accepisse.*

non tamen
ut picta ab
Angelis,

202 Sane non pictam esse, sed sculptam imaginem; non subius, sed supra altare collocatam, extra controversiam videri debet. Sed video quid fefellerit hominem, Hispania quod forte advenam, & bona (quod præsumendum est) fide visa au- de Antiqua dicebatur, ditaque ut memnerat referentem. Est in eadem Hispalensi ecclesia

ecclesia imago alia supra memorata, non allata, sed inventa
 Hispani à Sancto Rege, maximaque in veneratione habitus.
 Antiquam vocant estque Gompenbergio Imago CCLXXX,
 depicta in pariete, staturâ sesqui major humana,
 formâ speciosissima, ut miraculum sit inter majores
 pictorem fuisse tanta arte præstantem: & quod ipso
 miro magis est, in hanc usque diem & integra est,
 & vel formæ vel colorum nullum omnino passa
 damnus, quantumvis Mauri, quibus antiquiorem
 esse fama celebrat, eidem expungendæ ligones &
 malleos adhibuerint. Vestis tota deaurata est. Cul-
 tus hodieque ingens; ardent perpetuæ in sacello,
 quod augustissimum, lampades; nulla diei hora sa-
 crum locum accedas, quin tibi via sit per confertum
 populum facienda. Omnia pene superant litaneu-
 ticæ preces, quas Lauretanis vocamus, & quovis
 Sabbato, assistente toto Clero Cathedralis templi,
 symphoniaci non minori pietate quam majestate
 concinunt.

ad miracu-
 tum specio-
 sa,

an. 1578
 translata.

203 Eadem omnia de prædicta imagine ante centum an-
 nos habemus apud Morgadum impressa lib 4 cap. 10: qui ad-
 dit quod prius stetit ad manum dexteram capellæ,
 sed non ita pridem (Zuniga, qui rem plenius describit,
 notat annum 1578, 18 Novembris) ab Archiepiscopo
 Christophoro, maximo ingenio & molimine trans-
 lata est, in eum ubi nunc est locum, una cum tota
 illa parte firmissimi parietis, supra quem formata
 est. Nec tamen illa prima videtur fuisse translatio:
 cum enim ablata est à priori loco, apparebat clare,
 partem illam parietis non cum reliquo pariete fabri-
 catam, sed aliunde acceptam, ibique insertam fuis-
 se. Estque hoc omnino verosimillimum; tum quia Mauri se-
 lotenus debuerunt omnia destruxisse, ut suam Mezquitam
 novam à fundamentis edificarent, tum quia verosimilius est
 à Sancto Rege fuisse repertam extra ipsam Mezquitam,
 quam intra eandem, quo Christianis non patuisset accessus.
 Addit Zuniga num. 17, desperantes de ipsius imaginis de-

destructione Mauros, educto ante eam pariete, ipsam occul-
 luisse; sed frustra, cum propterea Christiani non oblivisceren-
 tur illius, & tectam quoque pergerent in veneratione habere.
 Usque dum paucis ante hanc expeditionem annis, ille paries
 concidit, sub eoque apparens imago novo quodam fulgore in-
 tumentium Maurorum ita perstringere cœpit oculos, ut arcano
 quodam impulsu coram eâ stare erecti non valentes, genua
 flectere cogrentur; sicuti testatur, sub annum MDXX florens,
 Bacalaurus Peraza, cujus Ms. & hæcenus anecdoton
 autographum extat in Bibliotheca Ducis de Alcalá. Hanc er-
 go imaginem, quæ modo est in ultima capellarum ingredien-
 tibus ad latus sinistrum, juxta capellam Domicellarum inter
 laterales portas Patii & Lagarti dictas: hanc, inquam,
 imaginem bonus ille Neapolitanus testis, non distinxerit ab
 ea quæ Regum dicitur; nec animadverterit haud esse in ta-
 bula sed muro pictam. Ut vero ipsa statua, quæ vere est
 & dicitur Regum, credi possit Angelicis manibus fabrica-
 ta, videtur opus esse plurium concordi testimonio: quod cum
 desit, deest quoque idoneum argumentum fidei miraculo
 adhibende.

204. Altera imago est, cujus meminit Gumpenbergius
 tanquam argenteæ, sed eburnea tota est, inquit Morgadus,
 & assentitur recentissime Zuniga: qui postea utrumque con-
 ciliare videtur dicendo, argento totam obductam esse,
 quod post Morgadi etatem factum credi potest. Et hanc ait Spi-
 nosa, anno MDLXXIX, quando ex veteri in novam arcam
 transferendum erat sacrum corpus, inventam esse parvu-
 lam ac positam supra mortui pectus, creditumque quod ip-
 sam solitus fuerit secum semper deferre; & quando pugnan-
 dum cum hoste erat, supra hastile vexilli Regii figere; quod
 etiam Testium aliquis in Processu affirmavit; alius vero
 Testis dixit, auditum vel lectum sibi esse, quod ipsam in
 tali discrimine ante se haberet positam in arcu ephippii sui.
 Atque hinc originem sumpsisse videtur, ut recentiores om-
 nes sancti Regis imagines, pro Vellere aureo, Austriacorum
 postea Regum gestamine, appictam habeant ex collari torque
 pendulam effigiem Deiparæ.

N

205 Quid

205 Quid autem mirum si Deipara Virgini tam devotus fuit Sanctus, qui à puero ei vitam debere capit? Nam anno MCCIX, agentem in Castella apud matrem & Reges avos, tam gravis eum invaserat infirmitas, ut somni cibi-que capiendi facultate destitutus, brevi crederetur moriturus: sed Berengaria, ad Marianum altare in Oniensi monasterio filium detulit, novemdium pro ejus salute ibi ducendum vovens: quo factò subito confortatus puer somnum capere capit, à quo expectatus cibum petiit, intra quindecim dies magis quam umquam antea sanus. Miraculo autem motus Rex avus, votivam illuc quoque peregrinationem instituit, gratias pro servato nepote acturus. Constant hæc omnia ex uno eorum Canticorum, quæ plura lingua patria Alphonsus Sapiens, filius Sancti Regis, composuit; servanturque in Escuriacensi bibliotheca, unde illud quo ista continentur acceptum, ad an. 1252 num. 4 recitat Zuniga; estque stropharum, duodecim hoc initio intercalatim ordinarum:

Decere videtur Reges ut ament Sanctam Mariam,

Quia in maximis periculis ipsis occurrit ad custodiam.

Eodem facit similis Ode Stropharum septem, sub hoc identidem iterando principio apud Zunigam num. 13.

Qui in Virgine gloriosa multa fide nititur,

Licet valde infirmetur bene resanabitur.

Idque probatur exemplo Reginae Beatricis, prima uxoris Ferdinandi, qua Concha ad mortem ægra, ipsa invocata subito convaleuit.

§. III. De sancti Regis gladio & labaro, nec
non de clavibus ingredienti traditis, aliisque
ejusmodi monumentis.

Prudentius de Sandoval in historia trium E-206
piscoporum, ad finem Vitæ Comitis Ferdi-
nandi Gonsalvii (fuit hic Castella Comes tem-
pore Ranemiri Regis, heroicis contra Saracenos
gestis clarus; quem ab insigni pietate & felicitate
delatum, Ensis & la-
barum ad
obsidionem
te multum laudat Rodericus Toletanus lib.5 cap.2 & 12, &
floruit sub medium sæculi X) ad hujus, inquam Herois vi-
ram addit Prudentius de Sandoval, apud Spinosa, quod
sanctus Rex Ferdinandus, iturus ad obsidionem His-
palensem, extulerit secum os unum de illius corpore,
cum ense & labaro, tamquam viri sancti, & cujus
meritis speraret multum se adjuvandum. Deinde pro-
sequitur Spinosa: Quod exemplum imitati successo-
res Reges, eundem gladium sæpe petierunt, ad ma-
ximi momenti expeditiones profecturi, ac nomina-
tim Infans Ferdinandus, in obsidione Zaharana &
Antiquerensi. Est autem gladius ulnam unam lon-
gus & acutissimus, in capuli vertice globum habens
crystallinum, & pro transverso pretiosam ex lapide
flavo petram, ad unius digiti crassitiem. Servatur au-
tem in sacristia Capellæ Regiæ, indeque effertur ad
processionem, die S. Clementis XXIII Novembris du-
ci solitam, in gratiarum actionem pro liberata à
Mauris urbe; quem sursum elatum portat Assistens
Hispalensis, præcedente illustriori quodam viro, ex
parte Civitatis delecto, qui vexillum ferat, quod Re-
gi sancto præferbatur quando urbem obtinuit, ser-
vaturque in Sacristia majori ecclesiæ. in processio-
ne annua
circumfe-
runtur.

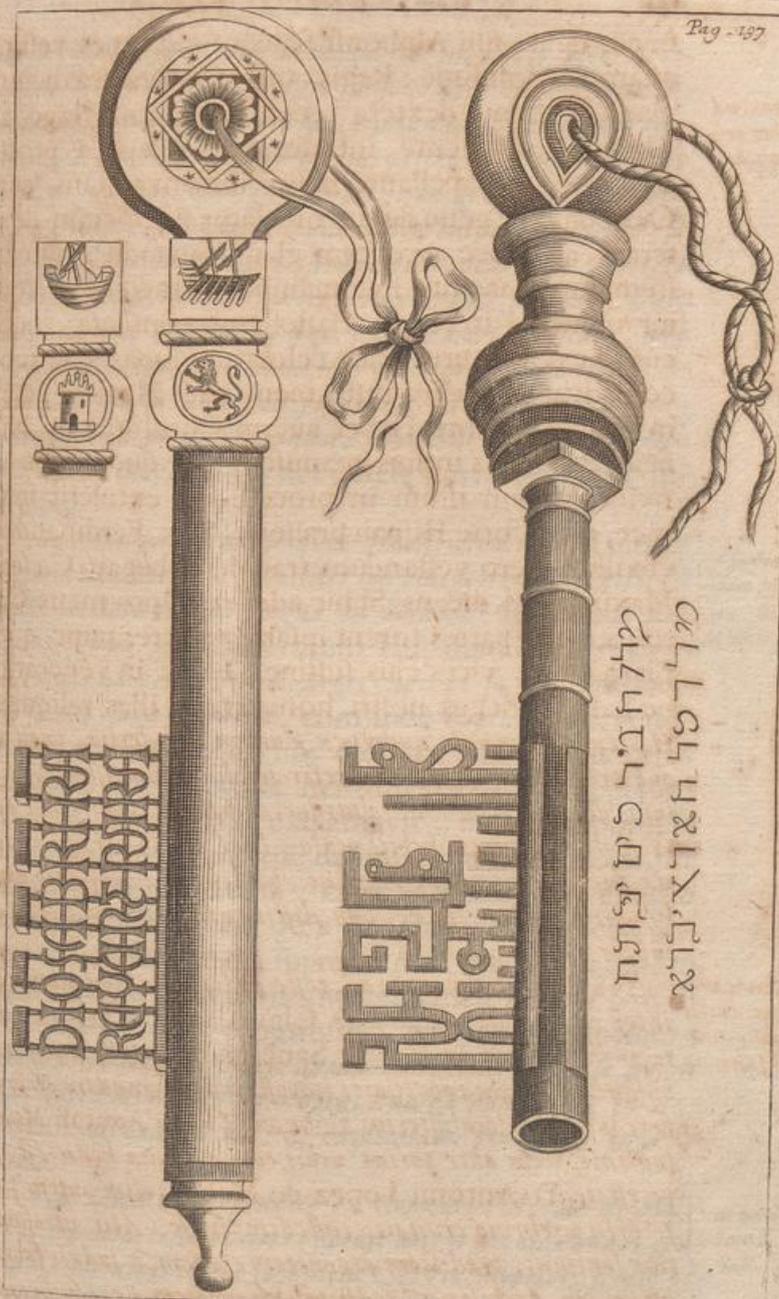
207 Apparatus autem Regiæ capellæ tali die hic
est. Ad latus dexterum portæ, sub diviti conopæo,
collocantur figuræ Sancti Regis & Reginæ Beatricis,
primæ uxoris ejus ad sinistram, dexterum latus te-
nente

*maxima
cum reve-
rentia.*

nente figura filii Alphonfi Sapientis, omnes vestitæ quam speciosissime: Regis autem figura prædictum gladium manu dextera tenet, Accedente ergo ad Thronum Assistente, interim dum è capella procedit pompa, Capellanus major ibidem adstans cum Custodibus, genu flexus osculatur prædictam dexteram, ab eaque acceptum gladium tradit Assistenti in manus, quas suis ipse manibus stringit, exigitque juramentum in forma Castellanis consueta, quod eum sit restitutus finita celebritate: qua de re mox conficitur publicum instrumentum à Notario, cum in finem præsentem. Habet autem Christophorus Núñez Sacellanus in suis manuscriptis, quod anno MDVIII gladium istum in processione extulerit ipsemet, tunc forte Hispali præsens, Rex Ferdinandus, vexillum vero gestandum tradiderit Legato Cæsaris Maximiliani, dicens, Si hic adesset Nepos meus Carolus, ipsius partes forent ipsam portare: nunc, quoniam abest, vices ejus sustine. Tanta in veneratione habent Reges nostri honorandas illas reliquias, *Hactenus Spinosa: quibus ex Zuniga addiderim, non a- que probari omnibus, quod resarciendo sacrum istud vexillum subditus hinc inde alius fuerit pannus, sicut facile deprehenditur à non hebiti oculo, licet major pars sit materia antiqua; verentur enim ne, paulatim evanescente panni utriusque discrimine, non distinguatur à recentiori vetustior.*

*Clavis ar-
gentea urbis
sancto Re-
gi fabricata*

208 *Servatur præterea, teste eodem Zuniga num. 24, inter ecclesie rariora cimelia, Clavis argentea & ex parte inaurata, quam creditur Sanctus Rex, sibi successoribusque in urbem ingressuris in posterum offerendam, fabricari jussisse, loco alterius ferreæ, sibi ab Axataf Mauro sub introitum ante portas urbis oblata, qua hodie est in potestate D. Antonii Lopez de Mesa, olim autem putatur in archivio civitatis custodita fuisse. Alii veresimilius sentiunt, prædictam argenteam clavem, à Iudeis fabricatam, ab Archisynagogo Hispalensi oblata Regi fuisse: id- que*

DIOGENES
REVERERE

בן דוד

מלך חב"ד
מלך פל"א

stict
ctum
o ad
ooc-
cum
dex-
tenti
toque
quod
mox
cum
Nu-
o m-
ipse-
idus;
saris
Ca-
quo-
atio-
uias.
n a-
exil-
e de-
mate-
pan-
ve-
2.24,
per-
sori-
bre-
tauro
st in
pa-
lmo-
abri-
id-
que

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

que verosimile facit addita manubrio inscriptio Hebraica: notant autem in more Iudæis fuisse, Rege ingrediente in locum ubi Synagogam habebant, eum cum tali ceremonia excipere & simul protectionem ejus petere. Viriusque clavis formam, qualem Zuniga exhibet, non gravabor hic etiam representare, sed paulum contractiori mensura. Nemo est qui non facile intelligat Castellanos verborum, secreto ipsius Clavis tam eleganter intextorum, sensum, DIOS ABRIRA, REY ENTRARA. Sed scripturam Hebraicam, que per extimam annularis manubrii orbitam est circumducta, & cum exprimi suo loco non posset, hic ad latus notatur, minus obvia est omnibus; quare eam Latine sic reddi moneo: Rex Regum aperiet, Rex universæ terræ introibit.

209 Similem ferme sensum subesse Arabicis Mauricæ Clavis characteribus, similiter ipsi ejus secreto intextis, ex sensu peritorum ejus lingue ait Zuniga: quod tanti non facio, quam quod Maurorum Hispalensium Princeps Axataf, ad pedes Sancti Regis exprimi solitus cum similis formæ clavi in manu, cum inde digressus pervenisset ad collem Belli-vifus dictum, ubi incipit urbis aspectus evanescere & maritima ora in conspectum venire; illacrymans exclamavit, fieri non potuisse ut urbem tam generose defensam, tanto incolarum numero constipatam, cum exercitu tam exiguo vinceret alius quam Rex Sanctus: ita scilicet implenda fuisse decreta supremi Alá, qui hoc tempore destinaverat civitatem amittendam à Mauris, multa talis eventus prognostica pridem habentibus, quemadmodum in veteri quadam memoria legisse se scribit jam supra aliquoties nominatus Zuniga num. 23, & in Annotatis ad Caput 6 litt. c, explicatum pro parte invenitur.

210 Idem in Appendice ex Gonzalvo Argote de Molina, tanquam teste oculato (floruit autem hic ante annos centum) meminit tertie cujusdam Clavis, superiori seculo pariter in majori sacristia ecclesiæ Metropolitanae asservate, ac tertiam edicta à Ludovico XIII. dais.

quam ingredienti Regi obtulerint Judæi, facultatem petentes (ut deinde ad cuiusque Regis ingressum facere ea in more fuit) commorandi in sibi assignato vico: Notabilis ea est, inquit, raritate fabricæ ex omni metallo, sic ut unumquodque per se distincte appareat: secretum ejus contextum similiter ut primæ, ex litteris eadem Castellana verba utrimque legenda exhibentibus: in circulo autem annulari Hebraicis characteribus scripta verba, sic à peritis Latine reddebantur, REX REGUM INTRABIT, TOTUS MUNDUS EUM VIDEBIT.

Scyphus Regis crystallinus.

211 Denique idem Zuniga ad an. 1252 num. 30 addit, quod etiam in Ecclesia Cathedralis thesauro servetur poculum crystallinum, auro circumornatum ac munitum, in cuius aureo labro litteris antiquis hæc legitur inscripta sententia: Dominus meus: Dominus mihi adjutor, & non timebo quid faciat mihi homo, & despiciam inimicos meos; ex quo vase creditur sanctus Rex bibere solitus.

CAPUT XIX.

Ferdinandi Regis extrema gesta ac pientissimus obitus.

212 **P**ostea victoriam suam ipse per se prosequens Rex præclarus, obtinuit Xerez, Medinam, Alcalam, Bejar, Sanctam-Mariam à portu, & Gades intra ipsum mare sitas; nec non Sanlucar de Alpechin, Arcos, Lebrixam, Rotam, Trebuxenam aliaque loca plurima, haud facile nominanda sigillatim, ac denique quidquid ad hanc partem a cis mare est regionum. * Totos octo annos in Andaluza transegit Ferdinandus, neque amplius in Castellam rediit; eoque tempore arumnas & pericula multa sustinuit; quia quemcumque locum obsidione cinxisset, non prius fere dimittebat quam obtinuisset, quantumcumque gra-

Post 8 annos in Andaluza actos

vem

vem ac diuturnum agonem propositum sibi videret, Vixit autem post occupatam Hispalim annis tribus & quinque mensibus: & hic finivit cum ipsa vita cursum gloriosorum suorum certaminum, quia tantus ardor ei inerat, recuperandæ totius Andaluziæ, ut numquam persuaderi sibi fiverit reditum in Castellam.

213 Quia autem jam obtinuerat quidquid cis mare possident Mauri, desiderabat etiam *b* transfretare, *b* ad ipsos in Africa debellandos. Jamque præcurrens *trajectura in Africam, Rex moritur.* adventus ejus fama magnum ubique terrorem sperferat, tum quia credebant non destitutum à proposito, quod fixum certumque ei esse dicebatur; tum quia diffidebant se posse resistere potentiæ, animo, atque fortunæ ejus. Unde complures istarum partium Toparchæ constitutum habuerunt eidem, si trajiceret, subdere sese; ut dubium nullum sit, quin vehementer etiam istic dilataturus imperium fuerit, si longior sibi vita obtigisset. Verum aliter visum Deo, vitæ ac mortis Domino; cujus dispositioni neque Rex, neque Imperator, neque alius cujuscumque conditionis homo potest resistere, & mortem ab eo decretam fugiendo declinare. Omnibus siquidem communis mors est, aliis tamen honorata illa felixque contingit, aliis infortunata atque ingloria. Nunc ergo qualem Beatus Rex Ferdinandus sortitus sit, enarret historia.

214 Mortuus est Rex inclytus Ferdinandus, post *Vitæ omni-
nibus virtutibus ornata.* tot tamque heroica facinora, post tam insignes de Mauris victorias, post tantum cumulum laudis ac decoris conquistum: qui præterquam quod hominibus carus fuerit, fuit etiam dilectissimus Deo, ab eodem spatium vitæ nactus quo tanta agere pro nominis divini gloria posset in terris, & in cælis consequi coronam tam grandibus meritis debitam. Sic autem mortuus, quomodo non dicetur habuisse mortem felicem atque honoratam, quamvis Christia-

nitati toti, per ipsum exaltatae atque ornatae, luctuosam? Sed imprimis luxerunt eum subditi sui, quibus Regis sui tam excellens virtus praesidio simul erat & ornamento. Fuit enim exercitio virtutum heroicarum semper intentus, otiosus numquam; fortis in conflictibus, felix in progressibus, gloriosus in victoriis; liberalis & munificus erga benemeritos, praesertim viros nobiles, ecclesias, Ordines religiosos, veteranos milites, & Almogavares; conditor legum & consuetudinum optimarum, immunitatum privilegiorumque largitor, ministrator iustitiae; multa prudentia, scientia, clementia & pietate praeditus; amabilis bonis, terribilis malis; custos veritatis, fidei servantissimus; & ideo Mauri, licet eum timerent, amabant tamen, quia numquam non fidelem experiebantur.

215 Fidei Christianae exaltator praecipuus, infidelium persecutor acerrimus, mandatorum divinorum observantissimus fuit hic Rex; ideoque sicut in omnibus actionibus suis Dei honorem & gloriam semper praeculis habuit, quae Dei sunt ante omnia curans; ita etiam Deus ipsum in omnibus iuvit & prosperari fecit, dando ei victorias tot ac tantas de fidei nostrae sanctae inimicis, civitatesque & oppida tam multa, tam nobilia eidem subjiciens per Hispaniam, quot & quanta in hac historia commemorantur. Denique tot ejus extiterunt virtutes, ut omnes enumerare & explicare humani vires ingenii superaret.

*concludit
Ferdinandus
anno
Regni 35*

216 Regnavit Rex Catholicus Ferdinandus triginta quinque annis, & obiit in nobilissima urbe Hispani quam Mauris eripuerat. Quando autem sensit moriendum sibi esse, accersivit filium suum Philippum, electum Archiepiscopum Hispalensem, aliosque ibidem praesentes Episcopos & Clerum universum, ac petuit praebere sibi Corpus D. N. Iesu Christi. Quod ubi inferri a sacerdote vidit, cum humi-

humilitate profundissima volens excipere, de lecto in genua se coniecit; collumque laqueo assumpto implicans, postulatam Crucifixi imaginem ante se collocavit. Cui humillime se inclinans, ipsamque adorans, omnia sigillatim Dominicæ passionis tormenta in cruce tolerata enumeravit, & crebris eam osculis devenerans, multaque cum contritione & lacrymis pectus percutiens, peccatorem se maximum fatebatur, ac delictorum veniam postulabat à Deo. Deinde protestatus est, se firmiter tenere ac credere omnes fidei Christianæ articulos, in eaque fide mori velle. Tum vero petiit Corpus Domini; quod sibi exhibitum adoravit devotissime, manus in cælum elevans, oculisque in illud defixis pronuntiavit preces aliquas, magnæ fidei atque contritionis formulam continentes; atque ita demum adoratum sanctissimum Sacramentum suscepit de manu D. Raymundi Archiepiscopi Hispalensis.

*munitus
Vintico*

217 Hoc facto exui iussit atque auferri à se omnia Regiæ dignitatis indumenta, & cunctos liberos ad se vocari, videlicet hos, D. Alphonsum primogenitum atque heredem regnorum suorum, D. Fredericum, D. Henricum, D. Philippum, D. Emanuelem; aberant autem D. Sancius, utpote *d* Archiepiscopus; & D. Berengaria, monacha Burgis in monasterio delas Huelgas: atque hi nati fuerant ex prima uxore D. Beatrice: ex secunda vero D. Joanna adfuerunt D. Ferdinandus, D. Leonora & D. Ludovicus omnium minimus. Hos autem ubi junctim adesse vidit, una cum D. Joanna multum afflictâ; primo appellavit D. Alphonsum, successorem futurum, eique benedictionem suam impertivit, deinde ceteris ex ordine liberis.

Et convocatis liberis

218 Coram omnibus præterea Magnatibus regni sui sermonem convertit ad Alphonsum, docens atque erudiens, qua ratione status suos regere ac gubernare deberet; injungens etiam eidem curam

N 5

ger-

*primogeni-
toque Al-
phonso mo-
nita postre-
ma relin-
quens,*

germanorum, ad omnem virtutem educandorum, quantumque posset evehendorum ad dignitates cuique congruas in regno, atque amore fraterno complectendorum; tum ut Reginam Joannam haberet sibi commendatissimam, honoraret ut matrem, omni solatio obsequioque foveret; quod ceteris quoque liberis commendatum volebat. Denique injunxit ei, ut Regni Proceres, Nobiles & Equites omnes haberet honorifice atque munifice; & sua cuique privilegia illibata servaret: & addidit, si omnia ista adimpleret, benedictionem suam plenam super eum descensuram; sin minus, maledictionem suam exciperet; & voluit ut ipse subjiceret, Amen. Tum dixit: Fili mi, vides quomodo sis auctus opibus, subditis, possessionibus, præ quam alius ullus Rex Christianus: satage ut recte utaris omnibus; sisque bonus, tot bene agendi media nactus. Manes Dominus ejus omnis terræ, quam Regi Roderico Mauri eripuerunt: si hoc in statu, quem tibi relinquo, regnum sciveris conservare, tam bonus Rex eris atque ego; non item, si amiseris aliquid.

*cum cereo in
manibus*

219 Cumque jam advenisset hora, qua Rex sanctus animam esset redditurus Creatori suo, conspexit Sanctorum se expectantium societatem; multumque eo visu recreatus, dedit gratias Deo: petiitque Cereum benedictum, in manibus ritu Christiano tenendum. Prius tamen quam eum apprehenderet, elevatis in cælum oculis, dixit: Domine, dedisti mihi regnum, quod non habebam; & majorem honorem atque potentiam, quam merebar: dedisti mihi quantum fuit voluntatis tuæ sanctæ: & pro his omnibus gratias tibi reddo, & resigno in manus tuas regnum, quantis potui incrementis auctum: animam quoque meam tibi offero. Tum veniam ab omnibus circumstantibus petiit, ignosci postulans, si quam eorum alicui dedisset querendi de se causam: & illi vicissim lacrymantes orabant,

ut

ut sibi culpas suas condonaret. Mox candelam accepit, & eam ambabus manibus in sublime efferens, ^{pie defun-} Domine, inquit, Jesu Christe, Redemptor mi, ^{ctus,} nudus egressus sum de ventre matris meæ, & nudus revertor in terram: suscipe, Domine, animam meam, & per merita sanctissimæ Passionis tuæ, placeat eam collocare inter servos tuos. Deinde manus cum candela demisit, & tamquam fidelis Christianus Deum patrem adoravit, iussitque ut Clerus totus recitaret litanias, elataque voce Te Deum laudamus decantaret. Denique inclinato capite & oculis clausis, animam Deo reddidit, quam inter fideles ac sanctos habeat cælestis gloria. Amen.

220 Nulla lingua poterit explicare, qui planctus, quæ lamenta fuerint per omnes regni partes, propter mortem tam sancti Regis. Quis enim umquam vidit tot matronas ac virgines celsissimi generis capillitiū ponere, lacerare genas, vocibus querulis lamentari? quis tot Infantes, Equites, Infanzones, Nobiles Ricós-homines radere barbas, pilos vellere, in seip- e
 sos sævire? Profecto nemo super alicujus Regis morte luctum ejusmodi conspexit. Dies autem ille luctuosus fuit dies f Jovis, idemque trigessimus mensis f
 Maji, anno Domini millesimo ducentesimo quinquage- 30 Maji
 simo secundo: & die tertio, videlicet sabbato, 1252,
 sepultum est corpus in sancta Hispalensi g ecclesia: ubi g
 usque hodie habetur in maxima veneratione. Mis-
 sam celebravit Archiepiscopus Hispalensis: ac deinde in laudem defuncti sermonem habuit. Rex vero Granatæ, morte ejus intellecta, iussit planctum maximum fieri per totum regnum; idque jure meritissimo, quia sub protectione atque tutela ejus securus degebat.

221 Neque solum per Castellæ atque Leonis regna, ^{subditis, et-} sed per universam Hispaniam mors Ferdinandi fuit ^{iam Mauris} lamentata, propter ipsum enim celebrabatur per ^{deploratus.} universum mundum; magis adhuc exaltanda, si diutius

diutius vivere potuisset. Specialiter autem concessum ei à Deo fuit, quod eo regnante nullus annus in Hispania & præsertim in ditionibus ei subditis fuit sterilitate aut pestilentia notatus. Benedictus sit dies, quo Rex iste natus est: quandoquidem Deus ei fecerit gratiam, ut per suas sanctas actiones consequeretur tantum honorem in hoc mundo, & in altero gloriam permanentem; in qua ipsum habeat Deus cum Sanctis, sempiterna fruente beatitudine. Amen. Nobis vero concedat gratiam, ut similia opera possimus facere, quibus mereamur, partem habere in regno suo sancto, ubi est perpetua claritas & gloria infinita per æterna secula. Amen. Deo gratias.

ANNOTATA.

a Scilicet cù mare Oceanum, ubi omnia loca hic nominata inveniuntur in chorographica tabula Andaluza, sed cum addito ad distinctionem cognomine, puta Medina-Sidonia, Alcala de los Gazules, San-Lucar de Barrameda, quod hic de Alpechin videtur dici: ad ipsum autem Herculeum fretum versus mare mediterraneum non pertigerunt Ferdinandi victoria, sed posteris servata gloria est: tam prompti ex Africa trajectus Mauris auferendi.

b Mariana addit, quod hunc in finem in Cantabriæ finibus nova & numerosior classis ædificabatur, quo tempore Regem morbi vis invasit.

Philippus non Episcopus sed Administrator Hispalens.

c Virum eam electionem approbato noluerit Innocentius Papa, aut ipse Philippus fuerit à sacris Ordinibus suscipendis alienior, compertum non habeo: hoc certum, quod auctores ei dent titulum Administratoris, quem utrum revera usurpaverit velle ex aliquo publico actu discere. Certum est etiam quod numquam fuerit consecratus vel ad majores Ordines promotus: siquidè postea uxorem duxit Christianam, Regis Norvegia filiam, ex con-

silio adductam, ut Alphonso uxorem sterilem repudiavero iuberet; sed Regina interim gravidâ factâ multum Rex consilium, & fratri virginem habendam dedit, suo apud Norvegiæ astimationi sic consulens.

d Si patre moriente Archiepiscopus Toletanus erat Sancius, saltem Electus (quod absque irrefragabili actorum publicorum testimonio non ausim in dubium revocare, contra hanc tam expressam auctoris eamvis auctoritatem) erravit Tamajus, quando Guterri successorem Paschaliū, anno 1250 ordinatum, ait supervivisse usque ad annum 1262. Obierit hic fortasse exiguè ante Sanctum Regem tempore, ipso anno 1252, & hac causa fuerit, cur filius, ad ineundam possessionem profectus, non adfuerit. Non tamen continuo ordinatus est Sancius; sequidem Franciscus Piza, in Historia Toletana lib. 4 cap. 19, refert Privilegium, quod Era MCCXCVI, id est anno 1258, concessit Clero Toletano, ubi dicitur solum Sancius, divina providentia Toletanæ Sedis Electus, Hispaniarum Primas, & Domini Regis Cancellarius. D. 4

si; autem Pisa, eum obiisse anno 1268; & Quintanadueñas, in libro de Sanctis Toletanis cap. 27, ait, eum suscepisse sacros Ordines à Raymundo Archiepiscopo Hispalensi anno 1259. e Ricus, voce Teutonica Ryk, dicitur. In supra memorata distributione Alphonfi Regis, Ricos-homes invenies nominatos, ante Ordenes è Fijodalgo, id est, Nobiles: ut appareat fuisse eam appellationem non vulgaris nota & dignitatis. Vitalis Episc. Ofsensis apud Cangium verbo Infancias, horum primam ac

nobiliorem speciem facit Barones vel Ricos homines: talisque fuit Raymundus ille Bonifacii, Archithalassus S. Ferdinandi supra laudatus.

f Anno siquidem 1252 Biffextili, littera Dominicales fuerunt G F.

g Nisi ante novæ ecclesiæ molitionem scripsisset auctor, non dixisset simpliciter Ecclesiam, sed addidisset veterem: sicut neque superius, ubi de Mezquita & turri, vel minimum indicium dat novæ fabricæ inchoatæ, nedum perfectæ.

PARERGON IV.

De Anniversario sancti Regis ex Morgado & Spinosa.

Post mortem Sancti Regis, Granatensis Rex Maurus (Mahomadum Morgadus, Spinosa Alhomadam vocat) non contentus supradicta demonstratione doloris, misit annue, quoad vixit, ad diem recurrentis Anniversarii, delectos ex Equestri suorum ordine viros centum; & ad majorem testificationem luctus, pedites ire iussit, singulos cum cereo candido, quos circum cœnotaphium accensos ponerent: voluitque ad posteros transire exemplum, velut tributum. Duravit hic usus usque ad tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ: sub quibus extincto penitus Granatensi Maurorum regno & urbe subacta, cessavit tributum istud, suffectusque est certus Maurorum numerus, ex ipsa urbe Hispalensi, eorum qui habitant in Regione Adarbeji (hodie Maurariam appellamus) Collationis S. Petri. Hi assistebant exequiis Regiis ad Vigiliis & Missam, cum capuciis ejus quem quisque eligebat coloris, apicibusque viridibus, & media super eos luna coloris item viridis,

222
Anniversarium honoratum à Mauris.

dis, circumstantes tumulo facisque in manibus albas tenentes. Postea, cum obligatio hæc eis gravis accideret, petierunt à Capitulo & impetrarunt, ut eam sibi liceret redimere annua pensione ceræ, certo pondere ad diem istum ipsorum expensis consumendæ, quemadmodum scribit sacelli Regii Capellanus Christophorus Nuñez.

*quo ritu His-
pali diu ce-
bratum,*

223 Inſtitutor Anniverſarii hujus fuit filius & ſucceſſor Ferdinandi Alphonſus: eoque die & præcedenti non permittebatur, ut quiſquam vel officinas aperiret vel opificium exerceret conſuetum: idque ſervatum fuit quamdiu Alphonſus ſupervixit, Eundem diem Legionenſes & Caſtellani omnes, ſed præſertim Andaluzii, conſueverant etiam cum maxima demonſtratione doloris agere: & præcipui quique regnorum illorum funebri iſti officio conabantur intereſſe, ſinguli adferentes labara & inſignia ſuarum urbium oppidorumque, cum multis facibus ex cera alba: quæ quidem labara diſponebantur per eccleſiam majorem; faces vero accendebantur primo mane, & ponebantur circum ſepulturæ locum, ubi ardebant die toto quia erant valde magnæ. Iſtud autem Anniverſarium uſque hodie (*inquiunt Morgadus & Spinofa, prior anno MDLXXXVII, alter MDCXXVII ſcribens*) cum Officio Defunctorum celebrat Capitulum ſanctæ eccleſiæ majoris Hiſpalenſis, ex particulari fundatione, cum muſica & ſermone ad populum, omnique honore funebri pro anima Sancti Regis D. Ferdinandi, interveniente Capitulo Civitatis cum Audientia Regia, in die ſanctiſſimæ Trinitatis veſperi & die ſequenti: in eundemque finem conſtruitur cœnotaphium inter duos choros; cui impoſita pulvinaria auro contexta, ſuſtinent gladium & coronam regiam: exponitur etiam eadem occaſione labarum Regium, collocaturque ad pulpitem Euangelii.

224 *Hactenus illi: quæ omnia nunc ſaltem ceſſare exiſtimo, & in anguſtiorẽ lætioremque ritum mutata, poſtquam*

quam decrevit Apostolica Sedes Officium de Ferdinan-
do ut Sancto recitandum, juxta Romani Breviarii ^{absque præ-}
formam, sicut infra dicitur. Vt tamen etiam hodie ^{judicio San-}
rent, non præjudicarent certitudini acquisita à Ferdi-
nando beatitudinis eterna, quam solennis iste cultus
Pontificio confirmatus decreto fidelibus omnibus indubita-
bilem facit: sed solum esset pia ac simplex primæve in-
stitutionis observatio, non ad solatium, sed honorem
anime tam bene meriti Regis; refrigerium vero aliarum
animarum, quoquomodo ipsam attinentium. Sic XXI Fe-
bruarii observavimus Nivelis in Brabantia factum SS.
Pippino & Idubergæ, parentibus S. Gertrudis: sic XI
Maj, Malbodii in Hannonia diximus olim parentari so-
litum SS. Walberto & Bertiliæ, genitoribus SS. Al-
degundis & Waldetrudis. Quin & in toto Sacro Præ-
monstratensium Ordine scimus fuisse usitatum, nec nisi
auctore Molano omissum, ipsius sancti fundatoris Nor-
berti Anniversarium funebre; quod hodieque continua-
tur, sed pro defunctis ex eadem familia prognatis. Hoc
autem ideo dixerim, ne muliebri Sanctimonialium Ni-
wellensium atque Malbodiensium simplicitati id tribuens
aliquis, ignoscendum potius quam tolerandum majoribus
nostris fuisse putet istiusmodi ritum; maxime accedente
hoc altero Hispalensi exemplo, quod sapientissimis Eccle-
siæ istius Archiepiscopis & amplissimo gravissimorum vi-
rorum Capitulo numquam displicuit nec improbatum fuit,
usque in nostram ætatem, qua prudentius talia omittun-
tur, ad præscindendam curiosis magis quam religiosis ho-
minibus cavillandi materiam.

225 Porro ratio Anniversarii, post festum Sanctissima ^{post Domi-}
Trinitatis celebrandi, fuit, quod dies xxx Maji, quo San- ^{nicam Tri-}
ctus Rex obiit, plerumque concurrat cum Octavis A- ^{nitatis.}
stensionis aut Pentecostes, quarum festivam letitiam
non convenit lugubri officio funestari. Volentes er-
go diem eligere numquam aut rarissime impedi-
entem; nulla habita diei mortualis ratione, elegerunt pri-
mam

*nam post Octavas predictas Feriam, huic officio vel ideo
aptiorem, quod universalis Ecclesia, Dominicam Christo
resurgenti dicatam habens, soleat Feria II recolere memo-
riam fidelium in Christo defunctorum, quos ejus exemplo
resuscitandos credit. Inchoatur autem pridie Vespere, scilicet
post absolutum Dominice diei officium totum: & cum anno
MDLXXIX facienda esset sacri Corporis apparatusissima Trans-
latio, apte electa fuit eadem Feria, tamquam annua San-
cti memoria ab antiquo dicata.*

